

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ALFRED DÖBLİN'İN "BERLİN ALEXANDER MEYDANI" VE
ARAS ÖREN'İN "BERLİN SAVİGNY MEYDANI"
ESERLERİNDEKİ BÜYÜKKENT SORUNSAĞI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AHMET BAÇIK**

Enstitü Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÜNAL

Mayıs- 2013

T.C.
- SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

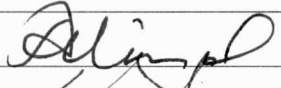

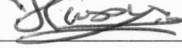
ALFRED DÖBLİN'İN "BERLİN ALEXANDER MEYDANI"
VE ARAS ÖREN'İN "BERLİN SAVİGNY MEYDANI"
ESERLERİNDEKİ BÜYÜKKENT SORUNSALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet BAÇIK

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

Bu tez 16/09/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ali İsmail Başarılı	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Balan	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Ersoy	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet BAÇIK

02.05.2013

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasının önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkan ‘büyükkent sorunsalı’ çeşitli disiplinlerin yanı sıra edebiyatın da konu dağarcığına girebilmiş ve başat konulardan biri haline gelmiştir. Bu çalışmada sanayileşmeden günümüze artarak devam eden büyükkent yaşamının insan yaşamına hediyelerinin(!) edebiyatta nasıl ele alındığına dair izler aranmıştır. Bilhassa bu çalışma, 20. yüzyıl Alman Edebiyat’ında önemli bir yer edinen Alfred Döblin’in “Berlin Alexander Meydanı” ve Göçmen Edebiyatı’nın öncülerinden Aras Ören’in “Berlin Savigny Meydanı” isimli eserlerinden büyükkent sorunsalından izler, kesitler bulmak ve irdelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu çalışmada Aras Ören’in “Berlin Savigny Meydanı”ndan kullanılan tüm alıntılar kendimce çevrilmiştir.

Öncelikle bu çalışmayı sürdürürken bana danışmanlık yapan, elzem fikirleriyle bu eserin ortaya çıkmasında büyük pay sahibi ve benim için yeri özel olan değerli hocam Prof. Dr. Arif ÜNAL’a, bu noktalara gelmemde emeklerini yadsıyamayacağım Alman Dili ve Edebiyatı bölümünün çok saygıdeğer hocalarına, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, halama bilhassa motivasyonumu kaybettiğim kimi anlarda her zaman yanımda duran isimlerini zikretmeden geçemeyeceğim biricik kardeşlerim Demet ve Gözde BAÇIK’e, Sakarya Üniversitesi Alman ve Edebiyatı’nın sıcak ortamı sayesinde birbirlerimizden kopamadığımız, tüm zorlukları beraber aşmaya çalıştığımız Alman Dili ve Edebiyatı 2011 mezunu dostlarıma, kaynak araştırması esnasında Berlin Kreuzberg’de bir klinikte hastalara sağladıkları kitaplar ve yazarımız Alfred Döblin’in ismini verdikleri küçük ama sıcacık bir ortama sahip kütüphanelerinde güler yüzlü yardımseverlikleriyle kaynak araştırmasında bana çok büyük katkı sağlayan Bayan Monika BOLDT ve yardımcısı Maximilian SCHİNZ’e ayrıca ‘Berlin Grim Zentrum’ kütüphanesinden kitap ödünç alma konusunda bana yardımcı olan arkadaşım Ruben ULBRICH’e ve daha ismini sayamadığım birçok dostuma içten teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet BAÇIK

02.05.2013

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ.....	i
ÖZET.....	ii
SUMMARY	iii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: BÜYÜKKENT VE EDEBİYAT	9
1.1. Kent kavramı ve Kentleşme	9
1.2. Kentleşmenin Tarihi Gelişimi	12
1.3. Edebi Türlerde Büyükkent	16
1.3.1 Romanda Büyükkent.....	16
1.3.2 Şiirde Büyükkent	20
1.3.3 Tiyatroda Büyükkent	23
1.4. Bir Metropol: Berlin	25
1.4.1. Tarihsel Gelişim.....	26
1.4.2. Kültürel Doku.	29
1.4.3. Edebi Hayat	33
İKİNCİ BÖLÜM: ESERLER VE YAZARLARI	37
2.1. Edebiyatta Meydan Motifi	37
2.2. Berlin Alexander Meydanı	39
2.2.1. Alfred Döblin ve Eserleri.....	41
2.2.2.Yeni Nesnelcilik(Neue Sachlichkeit).....	44
2.2.3. Modern Roman	46
2.2.4. Özet.....	49
2.3. Berlin Savigny Meydanı	50
2.3.1. Aras Ören ve Eserleri.....	52
2.3.2. Göçmen Edebiyatı.....	54
2.3.3. Polisiye(Kriminal) Roman	56
2.3.4. Özet	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANALİZ VE YORUM	60
3.1. Eserlerde Ortak Ögeler.....	60
3.1.1. Bir Metropol: Berlin	61
3.1.2. Bir Umut Işığı: Büyükkent	64
3.1.3. İş ve Yaşam Mücadelesi	66
3.1.4. Ekonomik Zorluklar.....	70
3.1.5. İletişim Sorunu.....	73
3.1.6. Ahlaki Değerler.....	76
3.1.7. Din	79
3.1.8. Suç	81
3.1. Eserlerde Ayrılan Yönler	85
3.2.1 Kimlik Sorunu.....	85
3.2.2 Yalnızlık ve Tekdüze Yaşam.....	87
3.2.3. Ezilen Kadın	89
3.2.4. Siyasi Zıtlıklar.....	91
3.2.5. Üslup.....	94
3.2.5.1. İç Monolog.....	95
3.2.5.2.Montaj.....	97
3.2.6. Kahramanlar	99
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ	112

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Endüstri Devriminin İtici Gücü Tren

Şekil 2:Berlinden Bir Görünüş: Luftbild, 1982: Petriplatz, Gertraudenstr.

Şekil 3: Berlin Duvarını Gösteren Bir Resim

Şekil 4: 1940 Ve 1960'lı Yıllarda İstanbul Taksim Meydanı

Şekil 5: Berlin Alexander Meydanı'nı Gösteren Bir Resim:1920

Şekil 6: Savigny Meydanı'nı Gösteren Bir Resim: 1902

Tezin Başlığı: Alfred Döblin'in "Berlin Alexander Meydanı" ve Aras Ören'in "Berlin Savigny Meydanı" Adlı Eserlerinde Büyükkent Sorunsalı

Tezin Yazarı: Ahmet BAÇIK

Danışman: Prof. Dr. Arif ÜNAL

Kabul Tarihi: 02.05.2013

Sayfa Sayısı: iii (ön kısım) + 112 (tez)

Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

İnsanların hayatında büyük ve köklü değişime neden olan sanayileşme çağı, insanların doğayla basa çıkabilmesini, değişik yaratıcı fikirler ortaya koyabilmesini sağlamıştır. Diğer taraftan bu olumlu yönüne ve insanların hayatında sağladığı köklü değişime rağmen insanların yaşamı olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte taşradan kentlere kitlesel göç hareketi büyükkent sorunsalının ana çıkış noktasıdır. Böyle bir göç dalgası şehir ve taşra arasında istenmeyen bir nüfus eşitsizliğine sebep olmuştur. Şehir nüfusu günbegün artarken taşrada ise bu durum maalesef tam tersidir. Bu göç hareketiyle birlikte insanların toplumsal ve kültürel yapısının hızlı bir şekilde değişimi, bu sorunun daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada öncelikle büyükkent sorunsalının temelleri araştırılarak, edebi çerçevede nasıl ele alındığına dair genel bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda Avrupa'da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sınıflar ele alınıp, bu sorunsal karşısında en çok ezilen sınıf, işçi kesimi ve sorunları ön planda tutulmuştur.

Daha sonra bu sorunsala önemli bir örnek teşkil eden ve iki eserimizin ana kaynağını oluşturan Berlin şehri tarihsel, kültürel açıdan incelenerek bu sorunsaldan izler ve kesitler aranmıştır. Bu kesitler, bilhassa eserlerin kaleme alındığı yıllar temel alınarak dönemsel farklılıkları ön plana çıkarma amacı taşır. Ayrıca kentleşme sürecinde şiddet, açlık, fakirlik, sosyal çatışmalar, kötü yaşam koşulları, yoksulluk ile zenginlik gibi çelişkileri bir arada barındıran Berlin şehrinin Alman toplumu için önemi vurgulanarak, Berlin'in bu çift yüzü örneklerle yansıtılacaktır.

Ana bölümde ise Alfred Döblin'in "Berlin Alexander Meydanı" ve Aras Ören'in "Berlin Savigny Meydanı" adlı eserlerinde büyükkent sorunsalını anlama konusunda bizlere ışık tutacak öğeler, iş ve yaşam mücadelesi, yalnızlık ve tekdüze yaşam, dini ve ahlaki değerler, suç vb. başlıkları altında incelenmiştir. Döblin ve Ören tarafından modernleşme sürecinde şehirlerde yaşanan kaos ortamı, ekonomik ve sosyal yapı içerisinde yalnızlaşan, yabancılaşan insanların toplumdan kopuş süreçleri bu iki yapıtta nasıl verildiğine dair izler sürülmüştür. Eserlerde ulaştığımız bir diğer ortak sonuç ise bireylerin büyükşehir yaşantısı içinde var olabilmek adına orada geçerli olan hayat koşullarına kişiliklerinden taviz vererek uyum sağlamaları gerçeği ve buna karşı koyanların ise bu sistem içinde nasıl yok olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Büyük kent, sorunsal, Berlin, sanayileşme, Alfred Döblin, Aras Ören.

Title of the Thesis: The problematic of the big cities in the pieces “Alfred Döblin’s Berlin Alexander Square” and “Aras Ören’s Berlin Savigny Square”	
Author: Ahmet BAÇIK	Supervisor: Prof. Dr. Arif ÜNAL
Date: 02.05.2013	Nu. of pages: iii (pre text) + 112(main body)
Department: German Language and Literature	
<p>The industrialization era, which has an enormous and radical changes on the life of people enable them to come up with many different useful, creative ideas and to deal with the hardship of the nature. On the other hand, these radical changes and improvements have affected the life of people negatively. A number of people migrated from villages to the cities. Such a mass migration has resulted in undesirable population inequality between cities and villages. While the inhabitants of the cities increased day by day, the number of people in villages was unfortunately getting less. Because of deficit in accommodation, the majority of people, who hope for better life in cities, began to face up with many difficulties.</p> <p>First of all, we intend to give common information about the problematic of the big cities in literary perspective. In this connection reference, our priority is to show the proletariat class, which appears as a new class throughout industrialization and one the most suffering class of the big city’s problematic.</p> <p>Then Berlin, which is an example of this problematic and the main element of two pieces, is researched to find traces by analyzing in terms of history and culture. These traces, based on the periods in which the pieces were written, aim to show the periodic differences. Furthermore, it will be reflected “double face” of Berlin by pointing out the importance of Berlin that contains the contractions like crime, starvation, poverty, social conflicts, wealth during industrialization.</p> <p>In main section we will focus on following the traces such as work and surviving, loneliness and monotony, religious and moral values and crime, emphasized in the pieces Berlin Alexander square of Alfred Döblin and Berlin Savigny square of Aras Ören. Such components play a significant role to make out the problematic of the big city. In their works, Ören and Döblin, in the modernization process, describe chaos environment existing in cities and people’s loneliness and alination in the social and economical stucture. Another common conclusion in the pieces, what we reached, is the fact that the people get into the life of big city by making concessions to their character for the sake of surviving in big city and the ones, being opposite of this situation, disappear in this system. As a result of industrialization and changing life standard, it allows people to isolate with each other and it means “estrangement”.</p>	
Keywords: Big city, problematic, Berlin industrialization, Alfred Döblin, Aras Ören	

GİRİŞ

Günümüzde, özellikle 21. yüzyılda birçok insanın yaşadığı mekân olarak karşımıza çıkan büyük kentlerin çok derin köklü bir geçmişe sahip olduğunu görmekteyiz. Bazıları şaşalı imparatorlukların başkenti, bazıları ise ünlü bilim adamları, yazar, şair ve filozoflar için bir ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca büyük kentler, insanların ekonomik, fizyolojik, psikolojik ihtiyaçlarının yanında kültürel, toplumsal ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayarak, insanları ruhsal ve fiziksel doyuma ulaştıran yerler olarak algılanmaya başlanmıştır. Şehir yaşamı, ortaçağ skolâstik düşüncenin ve feodal sistemin çöküşüyle birlikte önem kazanmış, birçok insan şehirlere göç etmeye başlamıştır. Bu da bilhassa Avrupa’da her alanda birbirleriyle yarışan önemli büyük kentlerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Her ne kadar bu yeni şehirler, ilk başlarda tarihi kentler Viyana, İstanbul, Roma gibi şehirlerle boy ölçüşemeseler de özellikle Avrupa’da ‘Sanayi İnkılâbı’nın gerçekleştirilmesinden sonra tarih sahnesinde önemli bir yer edinmişlerdir. Bunlar arasında Paris, Londra ve Avrupa’da şehirleşme sürecinde geç kalmış Almanya için Berlin’i bu şehirler arasında gösterebiliriz.

Aslında Avrupa’da sanayileşmeyle birlikte büyük şehirler şekillense de bu sancılı bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Çünkü taşranın önemini yitirmesiyle yüzlerce insanın yaşam koşulları alt üst olmuş, toplumsal ve kültürel yaşamları kentleşme süreciyle birlikte değişmiştir. Bu ülkelerde taşradan gelen insanlar, kentlerin etrafında sefil bir şekilde ve uygun olmayan sağlık şartları içinde yaşamaya başlamışlardır. “Bu şekilde kentleşme, ‘pislik’ ve ‘çirkinlik’ kavramlarına bir anlam kazandırmıştır.” (Göçer, 1975: 11) Bu değişiklik insanların kendini ifade ettiği, bizzat kendisini yansıttığı edebiyatta büyük yankı uyandırmıştır. Bu yazılı ve sözlü edebiyata konu olan kent yaşamı daha çok insanların yaşadığı olumsuzlukları ele almıştır. Edebiyatta o zamana kadar yalnızca oyun alanları, yer tanımları ve arka plan olarak kullanılan, betimlemelerde daha çok mimari özelliklerle sınırlı olan Avrupa’da Fransa, İngiltere ve Almanya’daki şehirler edebiyatın merkezinde yer almaya başlamıştır.

Önceleri literatürde insanların huzur bulduğu, kültürel yoğunluğun ve insanlar arasındaki iletişimin yüksek olduğu yerler arasında nitelendirilen büyük şehirler daha sonra kargaşa, yalnızlık, zıtlıkların (zenginlik-yoksulluk) bir arada hayat bulduğu yerler

olarak göze çarpmaktadır. Bu değişimi birçok önemli yazarın eserinde görmek mümkündür. Bazıları eserlerinde büyük şehirleri olumlu yönleriyle anlatırken, bazıları şehir hayatına ağır eleştiriler getirmiştir.

Özellikle 19. yüzyılda büyükşehir hayatının edebiyatın konusu olduğunu ve sayısız önemli yazar tarafından bu konunun detaylı bir şekilde eserlerde incelendiğini görmekteyiz. Fransa, İngiltere ve Almanya’da dünya edebiyatında ün yapmış yazarlar, büyükşehir sorunsalını ince sezgi yetenekleriyle, metinlerini en üst düzeyden etkili kılma başarısını göstermişlerdir. Ayrıca yazarlar tarafından kullanılan dilin de büyükşehir sorunsalının estetik kazanması hususunda önemli bir pay sahibi olduğunu görmekteyiz. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında yaşamış ve dünya edebiyatında derin izler bırakan Franz Kafka büyük şehrin olumsuz etkisinden kurtulamamış, eserlerinin çoğunda Prag’ın kendi üzerinde bırakmış olduğu etkiyi, havayı eserlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak anlatmayı yeğlemiştir. Onun eserlerinde Prag şehri yalnızlığının, toplumdaki kopuşunun, topluma yabancılaşmasının¹ en önemli sorun teşkil eden bir parçası olmuştur. Bu şehrin dönemini, sosyolojik, siyasi ekonomik yapısını bilmeden Kafkaesk’i yorumlamak, onun okuyucuya ulaştırmak istediği iletiyi anlamak imkânsızdır. Kafka için bir bakıma Prag şehri bir çıkmazdır. Bu çıkmazdan kendini hiç bir zaman kurtaramaz.

Yine Victor Hugo tarafından 19. yüzyılda ele alınmış Notre Dame’ın Kamburu adlı eser bize o dönemin Paris’i hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Yazar bu başyapıtında Paris’teki toplumsal eşitsizliği ve sınıf çatışmalarını ayrıntılı bir şekilde ele alır. Ayrıca yazar Paris’in mimarisinden ve önemli yapılarından bize kesitler sunmaktadır. Charles Dickens ise Oliver Twist adlı eserinde Londra’yı can alıcı bir perspektifle ele almış, özellikle Avrupa Sanayi İnkılabı sırasında sömürülen insanların hatta çocukların hayatını konu etmiştir. Çünkü bu dönemde çocuklar, iş gücü olarak uygunsuz ortamlarda çalıştırılmak zorunda bırakılmıştır. Büyük şehrin zorluklarını ve Londra sokaklarını çok çarpıcı bir şekilde anlatan Dickens, bizde 19. yüzyıl Londra’sının resmini gözümüzde canlandırmayı başarmıştır.

¹ Franz Kafka’nın hemen hemen çoğu eserinde bu yabancılaşmadan izler görmek mümkündür.

“Sanayileşme beraberinde getirmiş olduğu şehirleşme ve dinamik yaşam gerçeğinin geleneksel anlatı biçimleriyle sanatsal algılamaya karşılanamaz olmuştur. Çünkü modernizmin uçuculuğu artık mimetik anlatıyla verilemez.”(Topçuoğlu,2007:3) Sanayi devrinin gerçeğini, estetik olarak yansıtmaya ancak kurmacadan ödün vermekle gerçekleşmesi mümkün olmuştur. Modern büyükşehirlerin, metropollerin ortaya çıkması ve insanların artan oranda birbirine yakınlaşması, kent olgusunun edebiyatta yer almasını sağlamıştır. Yazın alanında kentle özdeşleşen terim ve motiflerin ilk kez yazarlar tarafından kullanıldığını gözlemleyebiliriz. Hatta yine bu dönemde daha çok insana ulaşmak amacıyla köşe yazıları diye tabir ettiğimiz, anlatımı basit, anlaşılır, süs ve dolambaçlı anlatımdan uzak yazılar görülmektedir. Özellikle bu durumu ‘Genç Almanya’ döneminde görmekteyiz. Çünkü bu dönemde insanlar iş hayatının ve yaşam koşullarının yoruculuğu ve yoğunluğundan ötürü kendilerine zaman ayıramamaktadırlar. Roman ve uzun yazılar popülaritesini yitirmiş, yazarlar da dergilerde halkı bilinçlendirmeye yönelik yazılar yazmaya koyulmuştur. Bu dergiler arasında “Die Zeitschriften des jungen Deutschland”ı ve Ludwig Börne’nin hayat, sanat, bilim ve edebiyat arasında bir birlik oluşturma adına çıkardığı “die Wege, eine Zeitschrift für Bürgerleben, Wissenschaft und Kunst”adlı dergileri örnek olarak gösterebiliriz. Bu kısa ve sade yazılar daha çok insana ulaşma anlamı taşımaktadır. Kent hayatının yoğunluğu bu dönemde yazarlara farklı alanlarda okuyucuya ulaşma imkânı sağlamıştır. Çünkü bu devirde zaman kavramı çok büyük önem kazanmıştır. Bilhassa bu çağda edebiyatta artık “sanat, sanat içindir ya da sanat estetikten ibarettir” sloganı yerine ‘sanat toplum içindir ve toplum bilinçlendirilmelidir’ ilkesi geçmiştir. Bu bağlamda edebiyat topluma ulaşmada herkesi konu alır ve bu en alt tabakadaki insan bile olabilir; edebiyat bir amaç olmaktan çıkıp bir araç(Mittel) olarak görülmüştür.

Topçuoğlu(2007:4)’na göre büyükşehirin edebiyatta yansıması yalnızca tinsel, sosyal ve tarihsel açılardan olmamıştır. Bir yazınsal görüngü olarak şehir mevcut dilsel ifadeyi ve edebi teknikleri de değişikliğe uğratmıştır. Büyükşehir sorunsalı sadece düz yazıda yazarlar tarafından işlenmemiştir, şiirde de büyük şehir özellikle Ekspresyonizm² ve

² Dışavurum olarak da nitelendirilebilir. Birinci Dünya Savaşından sonra çıkmış bir edebi akımdır. İlk olarak resimde, daha sonra edebiyatta ortaya çıkmıştır. Ekspresyonistler’e göre yapıt, doğayı öykünmemeli, yapıt tüm zorlamaların yadsınmasıdır, usdışıdır.

Natüralizm³ dönemlerinde pek çok şairin konu dağarcığını süslemiştir. Büyükşehir sendromunu sorunsal imgelerle örülü biçimde ortaya koyan Alman yazınının şairlerinden “Georg Heym (1887-1912), Jakob van Hoddis (1887-1942), Franz Kafka (1883-1924), Georg Kaiser (1878-1945), Karl Kraus (1874-1936), Else Lasker-Schüler (1869-1945), Alfred Lichtenstein (1889-1914), Gottfried Benn (1886-1956) ve Georg Trakl’ı (1884-1914)” sayabiliriz.(Baumann ve Oberle, 2000: 142)

Kimi yazarlar için büyükşehirler sürgün yeri(Exil) olarak da seçilmektedir. Siyasi nedenlerden dolayı memleketini terk etmek zorunda kalan yazarlar çoğunlukla başka ülkelerin şehirlerinde sürgün olarak yaşamak zorundadırlar. Örneğin Genç Almanya(das junge Deutschland) akımının en önemli temsilcilerinden olan Heinrich Heine⁴ o dönemdeki politik nedenlerden dolayı Paris’te yaşamak zorunda kalmıştır. Yazar, her ne kadar Paris’i sevse de memleketinden ayrı olduğu için kendini sürgünde görmektedir. Bunun yanında Heine için Paris, düşüncelerinin şekillendiği, memleketi Almanya’ya daha iyi gözlemlediği bir yer olmuştur. Paris’te bulunduğu süre boyunca Almanya’ya özlemine dile getiren birçok eser vermiştir. Sürgün edilen sanatçıların en fazla olduğu dönemin Nazi Almanyası’na denk geldiğini söylersek yanılmamış oluruz. Çoğu ünlü bilim adamı ve yazar bu dönemde memleketlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Çalışmamızda eserini incelediğimiz Alfred Döblin’i bu yazarlar arasında gösterebiliriz.

Şüphesiz büyükşehir kavramı sadece yazınsal alanın konusunu oluşturmamıştır, ayrıca bilimsel çalışmalar için de önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Helmut Bräuer ve Elke Schlenkrich: “die Stadt als Kommunikationsraum”; Malenie Schauer: “der Vergleich der Großstadtlyrik George Heyms und Tomas Klings”; Duitse Kroniek: “das Jahrhundert Berlins eine Stadt in der Literatur”; Sabina Becker, “Urbanität und Moderne, Studien zur Großstadt-wahrnehmung in der deutschen Literatur 1900-1930” adlı eserleri yazınsal çalışmalara örnek olarak verebiliriz.

³ Doğalcılık, 19 yüzyılda Fransa da ortaya çıkan bu akım, doğa bilimlerinin, özellikle de Darvinci doğa anlayışının ilke ve yöntemlerinin edebiyata uyarlanmasıyla gelişmiştir.

⁴ Genç Almanya edebiyat akımının en önemli şairidir. Almanya “Bir Kış Masalı” adlı eserinde 13 yıl kaldığı Paris’ten, Hamburg’a uzanan seyahatini anlatır. Bu eserinde her ne kadar özlem çektiği yerleri görme fırsatı yakalamış olsa da o dönemdeki Prusya’nın siyasi ve ekonomik olarak geriye gittiğini bu eserde anlatır. Ayrıca eserde Fransa ve Almanya’yı karşılaştırarak Alman siyasi yapısına ağır eleştiriler getirir.

Çalışmanın Konusu

Günümüz 21. yüzyılın en önemli sorunları nedir denince cevap olarak en başa yazılacak problemlerin başında gelen kentleşme ve beraberinde getirmiş olduğu ağır sonuçlar çeşitli bilim dallarının ilgi alanına girmiştir. Daha çok toplumsal bir sorun olarak görülen kentleşme sorunsalının arka planında yatan tarihsel, ekonomik, kültürel, demografik... vb. etmenler nedeniyle bu sorunsal sosyoloji, psikoloji, felsefe, iktisat gibi disiplinlerin odak noktasında yer almıştır. Böyle bir sorunsalın insanı ifade etme onu her yönüyle yazıya dökme işlevi gören edebiyatın konu dağarcığına girmesi de kaçınılmazdır.

Kentleşme sorunsalı, giderek artan büyük kentlerin hatta mega kentlerin ortaya çıkmasıyla bu sorun derinleşmiştir. Bu sorunsalı daha iyi anlayabilmek, bu sorunsala makul çözümler getirebilmek adına birçok bilimsel yazı ve makaleler yayınlanmaktadır. Edebiyatta ise yazarlar, edebiyatın kurmaca yönünü kullanıp farklı açılardan bu sorunsala yaklaşarak bu sorunsalın mağdurlarını anlama ve onlarla duygudaşlık kurma amacı gütmüşlerdir.

Bu çalışmada Alman Edebiyatı'nın 20. yüzyıl dünya edebiyatına sunmuş olduğu önemli temsilcilerinden Alfred Döblin'in "Berlin Alexander Meydanı" ve küreselleşmeyle insanların artan oranda birbirine yaklaşması sonucunda değişen dünyada yabancıyı anlama ve onu en iyi şekilde eserlerde yansıtma amacı taşıyan "Göçmen Edebiyatı'nın öncülerinden Aras Ören'in "Berlin Savigny Meydanı" adlı eserlerinde büyükşehir sorunsalı irdelenecektir. İki eserin ortak yönünü oluşturan büyükşehir Berlin'in eserlerdeki dönemsel farklar gözetilerek çok kapsamlı bir şekilde bu çalışmada yansıtılmaya çalışılacaktır. Büyükşehir sorunsalını anlamada bize faydalı fikirler verecek olan Berlin şehrinin dönemsel bir yelpazede incelenmesi de bu sorunsaldaki öne çıkan öğelerin adım adım nasıl değiştiğini bize göstermesi açısından son derece önemlidir.

Çalışmanın Önemi

Bir yapıt incelenirken, çoğu bilim alanının konu dağarcığına girmektedir. Özellikle de sosyal bilimlerin hemen hemen hepsi sanat yapıtıyla ilgilidir. Bu ilgi nedeniyle estetik; sosyoloji, psikoloji, tarihi ve felsefi açıdan bir inceleme, yorumlama ve değerlendirme

biçimi olarak 19. yüzyıla dek gelişerek kurumsallaşır. Bu nedenle çoğu zaman bilimleri ve ele aldıkları konuları birbirinden ayrı düşünmek ve ele almak imkânsızdır. Edebiyatın disiplinler arası konuları işlemesi şüphesiz onun bilim dalları arasındaki bütünleyici ve birleştirici rolünü ortaya koyar. Çalışmamızda irdelediğimiz büyük kent sorunsalının da edebiyatın bu işlevi yerine getirmesi konusunda büyük katkı sunacağı kanısındayız. Çünkü her yönüyle çeşitli bilim dallarının etraflıca araştırmış olduğu ve çözüm noktasında önem arz eden fikirler sunduğu büyük kent sorunsalı temasının edebi açıdan değerlendirilmesi bu sorunsala bütünleyici ve belirleyici çözümler getireceği düşüncesindeyiz. Bu sorunsalın arka planında yatan öğelerin çalışmamızda, eserlerde yaşanmış olayların kurmaca gerçeklermiş gibi verilmesi, bu sorunsalın çözümü noktasında nesnel veriler sunacağını düşünüyoruz. Her yapıt kendi tarihsel ve kültürel döneminin tanığı ve özgün bir biçimdir. İki eserimizden yola çıkarak erişilen bulgular edebiyatın eleştiri yönünden faydalanılarak eserlerin enine boyuna değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu değerlendirme büyük kent sorunsalını anlamada ve yorumlamada bizi daha iyi aydınlatmış, böylece günümüzün bu başat sorunsalına önemli bir ışık tutmuştur.

Çalışmanın Amacı

Günümüzün önemli bir sorunu olan kentleşme kavramının ne tür sonuçlara yol açtığı, insan yaşamını ne yönde etkilediğini tarihi süreç içerisinde vererek tespitler yapmak ve edebiyattaki yansımalarına açıklık getirmek çalışmamızın amacını oluşturur. Alman Edebiyat'ında Alfred Döblin'in ve Aras Ören'in bu olguyu nasıl işlediğini, eserlerden yapılacak alıntılarla tespit ederek diğer bilimsel çalışmalara katkı sağlamak amacı da güdülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Alfred Döblin'in "Berlin Alexander Meydanı", Aras Ören'in "Berlin Savigny Meydanı" eserlerindeki büyük kent sorunsalı başlıklı çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kent kavramının tanımı ve tarihi gelişimi incelenip iki eserin ortak noktasını teşkil eden, büyükşehir Berlin ele alınmıştır. Yazarların yaşadığı 1920(Alfred Döblin) ile 1980(Aras Ören) Berlin'inin arasındaki farklar nelerdir? Bu çalışmada bu soruya yönelik Berlin şehri sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik açıdan dönemler

karşılaştırılarak detaylı bir şekilde işlenmiştir. Alfred Döblin Berlin’de bir meydanı konu alırken aslında dönemi ve bir ülkenin çehresini bize yansıtmaktadır. Berlin, modern Almanya’nın kültürel, siyasi ve toplumsal değişiminin ana merkezi olmuştur. Becker(1996:1), Berlin’i “Spree nehrinin Atina’sı ve krizlerin şehri olarak niteler. Yine bu bölümde büyükşehir ve edebiyat ilişkisini, edebiyatın üç önemli türünde(şiir, roman, tiyatro) açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü o dönem edebiyatını, kentleşme ve onun getirdiği sorunsaldan bağımsız düşünmek olanaksızdır.

İkinci bölümde bu iki önemli eserin analizinde yazarların hayatının ve dönemin şartları da önemli bir yer tuttuğundan Berna Moran’ın Edebiyat Kuramları ve Eleştiri adlı eserinden tarihsel(geschichtlich)⁵ ve toplumsal(sozial)⁶ eleştiri kuramlarından istifade edilmiştir. 20. yüzyılda Alman edebiyatında bir başyapıt olarak ortaya çıkan Alfred Döblin’in bu ünlü eseri neden edebiyat dünyasında bu kadar ilgi gördü? Eserin böyle bir üne ulaşmasındaki önemli etkenler nelerdi? Bu sorular aslında Almanya’daki edebiyatın gelişim süreciyle yakından ilintilidir. Bu gelişim sürecindeki dönüm noktası ise yazarların işlemiş olduğu konu, kahramanların olay ve anlatım tarzının değişmiş olmasıdır. Bu bağlamda bir modern roman özelliği taşıyan Alfred Döblin’in eseri bizlere modern roman ve geleneksel roman arasındaki farkları ortaya koyma fırsatı vermiştir. Bu iki roman türü arasındaki farklı yönleri kahraman, olay örgüsü ve anlatım yönünden inceleyeceğiz. Yine Aras Ören’ in “Berlin Savigny Meydanı” adlı eseri bir polisiye roman olma özelliği taşımakta olup, bize polisiye roman tanımı ve özellikleri hakkında araştırma yapmamızı sağlamıştır. Ayrıca yazar Aras Ören’in “Berlin Savigny Meydanı” adlı eseri bize temsilcisi olduğu Göçmen edebiyatını ve onun özelliklerini ortaya koyma fırsatı tanımıştır. Bu edebiyatta “Yabancı(der Fremde)” kavramını algılama ve onun yaşadığı sıkıntıları, zorlukları yansıtmaya düşüncesi vardır. Bunun yanında Türkiye’de köylerden, kasabalardan ve küçük illerden Almanya’ya⁷ yapılan göç sonrası, bu insanların karşılaşmış oldukları büyükşehir sorunsalı işlenecektir. Çalışmada yazarın Savigny Meydanı adlı eserinde bu sorunsaldan izlerin ve öğelerin neler olduğu

⁵ Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri adlı eserinde tarihsel eleştiriye şöyle açıklar: Okurun geçmiş yüzyıllarda yazılmış eseri anlayabilmesi, tadına varabilmesi ve değerlendirebilmesi için eserin yazıldığı çağdaki koşullar, inançlar, dünya görüşü, sanat anlayışı ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekir ve bu eksende eser incelenmelidir.

⁶ Toplumsal eleştiri de ise edebiyat toplumun yansımadır, bu nedenden bir eseri toplumdan bağımsız düşünmek ve yorumlamak imkânsızdır.

⁷ Göçmen Edebiyatında çoğunlukla “acı vatan(das Bitterland)” olarak geçer.

ortaya konacaktır. Aras Ören, “Berlin Savigny Meydanı” isimli romanını hayal gücü ve zamanın izleri üstünde kayıp gidene, yazarın içinde yaşadığı kente bakışı ve kimlik sorununu ele alan önemli bir romandır. Yaşadığı şehir Berlin, yazarın kendisi ve Ali İtır(eserin kahramanı) arasında oluşturduğu üçgenle yazar, bu kimlik sorunu kavramını okuyucuya sezdirir. Almanya’ya göç etmiş insanları, bu insanların yaşadığı zorlukları dile getiren yazar, bu eserinde Berlin şehrini çarpıcı bir üslupla ele almıştır. Her ne kadar doğduğu şehir İstanbul’a derin bir özlem duysa da, Berlin şehri yazar için farklı bir yere sahiptir. Yazar, kendini bu şehrin bir parçası olarak görmekte ve şehirle kendi arasında özel bir bağ kurmaktadır. Şehirle yazar arasındaki sıkı bağın boyutunu tüm derinliği ve içtenliğiyle bulmak ve okumak okuyucuyu Aras Ören’in dünyasına götürür ve metropol yaşamına yazarın gözüyle bakmamızı sağlar.

Üçüncü bölümde ise iki eserin analizini ve eserlerde öne çıkan motifleri ele alacağız. Büyükkent sorunsalı imgesi⁸ iki eserde nasıl ele alınıyor? Bu bağlamda Gürsel Aytaç’ın ifade ettiği “kompratistik”⁹ kavramından yararlanarak iki eserin ortak ve ayrılan yönleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu ortak ya da ayrılan yönleri verirken iki eserde ön planda yer alan kahramanları(Berlin Alexander Meydanı: Franz Bieberkopf ve Berlin Savigny Meydanı: Ali İtır) ve bu iki karakterin hayat adına vermiş oldukları mücadele ortaya konacaktır. Bir yanda hayata meydan okuyan Franz Biberkopf, diğer yanda kimlik sorununu bir çelişki içerisinde yaşayan Ali İtır karakterleriyle eserlerin yazarları arasında özdeşleşen ve ayrılan yönler verilecektir.

⁸ İmge(imaj) “(image veya imago) Türkçeye Fransızcadan geçme bir kelimedir. Kocaduru (1997:10)’ya göre imge kavramı kimya laboratuvarında yapılan deneyler gibi üzerinde çalışılan, işlenen ve yapay olarak ortaya çıkartılan bir olgudur.

⁹ Edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı, karşılaştırmalı edebiyat bilimidir. Görevi işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek, ortak, benzer ve farklı yönlerini tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜKKENT VE EDEBİYAT

Bu bölümde kent kavramı ve kentleşmenin tarihsel süreci araştırılarak, büyükkent sorunsalının temellerinin edebi çerçevede nasıl ele alındığına dair edebiyatın üç önemli türünde (roman, şiir ve tiyatro) bu sorunsal irdelenmiştir. Bu bağlamda Avrupa’da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sınıflar ele alınıp, bu sorunsal karşısında en çok ezilen sınıf, işçi kesimi ve sorunları ön planda tutulmuştur. Daha sonra bu sorunsala önemli bir örnek teşkil eden ve iki eserimizin ana kaynağını oluşturan Berlin şehri tarihsel, kültürel ve edebi açıdan incelenerek bu sorunsaldan izler ve kesitler aranmıştır. Bu kesitler, bilhassa eserlerin kaleme alındığı yıllar temel alınarak dönemsel farklılıkları ön plana çıkarma amacı taşır. Ayrıca kentleşme sürecinde şiddet, açlık, fakirlik, sosyal çatışmalar, kötü yaşam koşulları, yoksulluk ile zenginlik gibi çelişkileri bir arada barındıran Berlin şehrinin Alman toplumu için önemi vurgulanarak, Berlin’in bu çift yüzü örneklerle yansıtılacaktır.

1.1. Kent Kavramı ve Kentleşme

Köken olarak “kent”, “citta” “cite” ve “ciudad”¹⁰ sözcüğü, iki temel kavramı içerir. Yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından insan topluluklarının bulunduğu bir mekân; Tereccani Italien Ansiklopedisi’ne göre ise, “toplum hayatının temel çekirdeği ve karakteristiğini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum” olarak tanımlanmıştır. (Avrupa Kentsel Şartı, 1996:6) Kent, “toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu nispeten geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşmelerdir. (Keleş,1983:8)

Kent sözcüğünü “Avrupa Kentsel Şartı El Kitabında(1996:6)” idari, siyasi, sosyal ve ekonomik olarak şöyle tanımlanır: İdari olarak, yapılar ve diğer alanların bütününden oluşan bir çevre, karmaşık farklı birim ve ölçekte, sürekli değişen, çok çeşitli sorunlar barındıran bir sistem olarak tanımlanırken; siyasi olarak, belirli ortak amaçlar için, politik bilinçle bir araya gelmiş insan toplulukları olarak belirtilir. Sosyal ve ekonomik olarak ise toplumsal ilişkiler ve kurallar çerçevesinde bir arada yaşayan, çalışan, insan

¹⁰ Latince’den “civitas”kökünden türemistir.

grupları şeklinde tanımlanır. Keleş ve Ünsal(1982:25) nüfus açısından kenti, yerleşme birimlerinin gerek sayısının artması, gerekse alanca büyümeleriyle ilişkilendirir.

Aslında kentin siyasi, kültürel, idari, sosyal ve ekonomik tanımlarına baktığımız zaman, çoğunlukla kentin tarihsel çerçevede tanımlandığını görürüz. Şehrin tanımında ön planda tutulan bir diğer etken, büyüklüğü(Grösse), yoğunluğu(Dichte), çok çeşit insanı ve kültürü bir arada barındırması(Heteregonität) yer alır. Edebiyatta ise Max Weber kenti “pazar yeri(Marktplatz)” olarak tanımlar.

Kent kavramı sadece toplumsal, kültürel, ekonomik veya edebi olgu olarak karşımıza çıkmaz, din alanında da özellikle kutsal kitaplarda kent kavramına rastlarız. Üç önemli kutsal dine bakarsak kentlerin din açısından ne denli önemli olduğunu görebiliriz.

Şehirlerin anası ile çevresindekileri uyarasın diye sana indirdiğimiz işte bu kitap, mübarektir. Ve kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır. Ahirete inananlar buna da inanırlar. Ve onlar namazlarına da devam ederler. (Enam Suresi, 2004: 6)

Burada şehirlerin anası olarak tasvir edilen yer İslam dininin kutsal şehri Mekke’dir. O dönemin şehri Mekke ticaret, kültürel ve ekonomik olarak belli başlı şehirler arasında görülmekteydi.

Bu kitaptaki peygamberlik sözlerini duyan herkesi uyarıyorum! Eğer bir kimse bu sözlere bir şey katarsa, Tanrı da bu kitapta yazılı belaları ona katacaktır. Eğer bir kimse bu peygamberlik kitabının sözlerinden bir şey çıkarırsa, Tanrı da bu kitapta yazılı yaşam ağacından ve kutsal kentten ona düşen payı çıkaracaktır. (İncil: Vahiy 22:18-19)

Bu İncil’de geçen ayette ise kutsal kentten kasıt Kudüs’tür. Bugünde olduğu gibi üç büyük dinin kutsal mekânı olarak gözümüze çarpan bu şehir, belli dönemlerde hoşgörünün, çeşitli ırktan ve dinden gelen insanların bir arada huzurla yaşadığı bir kent olmuştur. Hatta şehir, sahip olduğu bu özelliğiyle edebiyatta da birçok yazarın konu alanına girmiştir. Bildiğimiz gibi Aydınlanma Dönemi’nin en önemli yazarlarından biri olan Lessing “Nathan der Weise” adlı eseriyle Kudüs şehrini eserinde yansıtmış ve Alman Edebiyatı ile dünya edebiyatına bir başyapıt bırakmıştır.

Gelin, inelim ve birbirlerinin dilini anlamasınlar diye onların dilini orada karıştıralım. Ve Rab onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı ve şehri¹¹ bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı bunun adına Babil denildi; çünkü Rab bütün

¹¹ Tevrat’ta yer alan ve Bâbil kıssası olarak bilinen anlatıda dillerin nasıl farklılaştıklarına dair bilgiler.

dünyanın dilini orada karıştırdı ve Rab onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı.” (Tevrat, Yaratılış 11,7-9)

Bu ayet ise insanların ırklara nasıl ayrıldığını bize açıklamaktadır. Burada ismi geçen Babil şehri insanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olarak dikkatimizi çekmektedir. Franz Kafka ‘Babil Kulesi’ adlı kısa hikâyesinde bu şehirden bize kesitler sunmaktadır.

Özellikle günümüzün en büyük sorununu teşkil eden “kentleşme” kavramına baktığımız zaman ise bu kavramla ilgili değişik görüşlere ve tanımlara rastlarız. Bazıları için kentleşme kavramı “medeniyetleşme ya da uygarlaşma” terimleriyle özdeşleştirilirken, bazıları için bu kavram “çirkinlik ve pislik” ifadelerini andırır. Keleş ve Ünsal(1982: 30) kentleşme konusuna iyimser ve kötümser yönden bakanlar diye ikiye ayırır ve bu araştırmalarında çok çarpıcı değerlendirmelere ulaşırlar.

Örneğin İngiliz Mc Gee (1971:14) kentleşmeyi, “umutsuz yığınları kentlere taşıyarak, kırsal alanlarla kentler arasındaki eşitsizlikleri, olduğu gibi hatta boyutlarını daha da büyüterek ve çarpıcı bir duruma sokarak, toplumsal huzursuzluğu körüklemektedir” diye açıklar. Taşradan kente bu kitlesel göç, gerçekten kentlerde büyük bir kargaşayı meydana getirmiş; bir umut kaynağı olarak görülen kent yaşamı, adeta yaşam merkezi olmaktan çıkıp, insanların yaşam mücadelesine ve hayatta kalma savaşına dönüşmüştür. Umduklarını bulamayan kişiler maddi ve manevi bir yoksunluk içinde yaşamaya mahkûm olmak durumunda kalmışlardır.

İyimser açıdan bakan Nelson ise kent yaşamını farklı açılardan değerlendirir. O, kent yaşamının olumsuz yönlerini ortaya koyan düşüncelere ve savlara şu sözlerle karşı çıkar:

Kentleşen yığınlar, kent yaşamına sanıldığından daha hazırdırlar; bir toplumsal yalnızlaşmadan ve kuralsızlıktan söz edilemez; kentte siyasal alandaki ekonomik koşullar hoşnutsuzluk yaratmaz ve ekonomik güçsüzlük, bu kitleleri siyasal alanda radikalleşmeye itmez.(Nelson, 1969:16)

Farklı bilim dallarında kent kavramı ve kentleşmeyle ilgili birçok tanım ve yaklaşım göze çarpmaktadır. Doğal bir süreç olarak değerlendirilen kentleşmenin tarihi gelişimine göz atmak, kent hayatını ve kent sorunsalını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

1.2. Kentleşmenin Tarihi Gelişimi

Kentlerin tarihine göz atarsak insanların yerleşik hayata geçmesi ve toplu halde yaşamaya gereksinim duyması, kent yaşamının da oluşmaya başlamasına zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan ilk kentler doğal olarak küçük ölçekli ve tarım ekseninde kurulmuş yerleşim birimleridir.

Kentlerin ilk örneklerine Mezopotamya'da rastlarız. Kentler, ilk çağ uygarlıklarında gücün, zenginliğin ve uygarlığın sembolü olarak görülmüş ve pek çok kral, hükümdar bu güce sahip olmak için amansızca birbirleriyle savaşmıştır. Örneğin Mezopotamya'da gücün, zenginliğin ve gelişmişliğin merkezi haline gelen dünyanın yedi harikasından biri sayılan Babil şehri, ünlü coğrafyacı ve tarihçi Strabon tarafından şöyle anlatılır:

"Bahçeler birbiri üzerinde yükselen kübik direklerden oluşuyordu. Bunların içleri çukurdu ve büyük bitkilerin ve ağaçların yetişebilmesi için toprakla doldurulmuştu. Kubbeler, sütunlar ve taraçalar pişmiş tuğla ve asfalttan yapılmıştı. Yüksekteki bahçeleri sulamak için Fırat Nehri'nden zincir pompalarla su yukarılara çıkarılıyordu. Bu şekilde üst seviyelere taşınan su, bahçeleri sulayarak teraslardan aşağıya doğru akıyordu" (http://www.-ansiklo-pedika.org/Babil_uygarligi)

Mezopotamya'dan sonra Mısır, Anadolu ve tarıma elverişli yerlerde birçok yeni şehir kurulmuş ve şehirler yaygınlaşmıştır. İlk çağda tarımın yanında madencilik ve ticaretin gelişmesi yeni kurulacak yerlerin konumunu değiştirmiştir. Tarım merkezli kentlerin yanı sıra kurulan yeni şehirler, maden bölgeleri ile ticaret ve ulaşım sebebiyle deniz ya da su kenarlarına yakın yerlerde kurulmuşlardır. İlk Çağ Batı Anadolu Medeniyeti kent merkezleri ve Yunan şehirleri(polis) bu tarz yerlere örnek gösterilebilir. Kurulan ya da gelişen kentlerin aslında insanların üretim biçimleriyle bağlantılı olduğunu gösterir. Bu bağlantıyı Baysal (2008:1), kentleşmenin yalnızca nüfus hareketi bağlamında düşünülmesinin yanlış olacağı, kentleşmenin aynı zamanda o toplumda ekonomik ve toplumsal yapıyla da ilgili olduğunu doğrular. Bu nedenle kentleşme tanımlanırken nüfus hareketini meydana getiren toplumsal ve ekonomik gelişmelerin de ön planda tutulması gerekmektedir.

Ortaçağ'da ise kentler daha çok surlar ve kalelerle çevrilerek insan için bir koruma görevi üstlenmiştir. Bu dönemde İstanbul, Roma, Viyana gibi şehirler siyasi, ticari, dini, iktisadi açıdan öne çıkan şehirler olarak göze çarpar. Bu şehirler ayrıca bilimsel ve

kültürel canlılığın ana merkezi durumuna gelmiştir. Örneğin Napolyon¹²,un İstanbul için söylediği “Eğer dünya tek bir ülke olsaydı, başkenti İstanbul olurdu” sözü bu şehre duyulan hayranlığı, şehrin güzelliğini ve önemini ortaya koyar. Önemli imparatorluklara başkentlik yapmış bu şehir, bilhassa Ortaçağda kaleleri ve surlarıyla ele geçirilemez kent unvanına sahipti. Bu ele geçirilemezliğin yarattığı durumu Calvino şöyle dile getirir:

...kentler vardır, yıllarla değişerek arzuları biçimlendirmeyi sürdürürler, kentler vardır, ya arzulara silinir, ya da arzuları siler, yok ederler. (Calvino,1990:44)

Büyükkent kavramının ve metropollerin ortaya çıkışı aslında Sanayi İnkılâbı ile birlikte olmuştur. Sanayi İnkılâbını büyükkent sorunsalı ele alınırken dönüm noktası olarak kabul edilir. Çünkü sanayi devrimi ve sonraki dönemde kentlerin yapısal ve işlevsel olarak çok hızlı bir şekilde dönüşmesi de bu görüşü desteklemektedir. Yine kentleşme edebiyatta ele alınırken “Sanayi Öncesi Kentleşme” ve Sanayi Sonrası Kentleşme diye ikiye ayrıldığını görmekteyiz. 19. yüzyılda Avrupa büyük bir ekonomik ve siyasi değişim içine girmiştir. Sürekli güçlenen burjuva¹³, Endüstri Devriminin gerçekleşmesinde büyük rol oynamış, bu da günümüze kadar sürecek olan bilim ve teknikteki gelişmelerin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Örneğin buhar makinesi icat edilmiş, fabrikalarda ve lokomotif sektöründe kullanılmaya başlanmıştır. Böylece seri üretime geçilmiş, ayrıca üretilen malların hızlı bir şekilde nakliyesi sağlanmıştır.

Önceleri büyük bir bölümü taşrada yasayan Proletarya(işçi sınıfı)¹⁴ ekme ve para bulmak umuduyla köyden kentlere göçmüştür. Avrupa’da yeni kentler ortaya çıkmış ve bu kentlerde yaşayan insan sayısı her geçen gün artmıştır. “1800’lerde 100.000 nüfustan fazla olan şehir sayısı 21 iken, 1900’lere gelindiğinde bu rakam 147’ye çıkmıştır.”(Zimmermann,1996:32) Bu kitlesel göç büyük sorunları da beraberinde getirmiştir.

¹²Fransız devriminin generali Napolyon Buanoparte, giriştiği fetihlerle Avrupa’nın siyasi haritasını değiştirmiş, yönetim ve hukuk düzenlemeleriyle Fransa’nın devrim sonrası devlet yapısını şekillendirmiştir.

¹³ Avrupa’da Aristokratlar ve işçi sınıfı arasında kalan grup, orta sınıf.

¹⁴Köken olarak Proletarya: Proles, Latince yeni doğumu anlatan bir sözcüktür. Proletarii:Doğurganlar olarak adlandırılırlar.Proletarya,üretim araçlarına sahip olmayan ve kendisi üretim aracı olarak kullanılan ve emeğiyle ancak günübirlik yaşamını sürdürebilen çalışan nüfusun oluşturduğu geniş toplum kesimini anlatmaktadır.

Şekil 1:Endüstri Devriminin itici gücü Tren
(http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_devrimi)

Almanya’da ise kent yaşamı İngiltere ve Fransa’ya göre geç şekillenmiş, bunun sebebi de Almanya’nın sanayi inkılâbını bu ülkelerden sonra gerçekleştirmesidir. Yine de Almanya’da kentlerin önem kazanması Kutsal Roma Cermen İmparatorluğuna uzanır. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunun Fransa’ya karşı üstünlük sağlaması ve İmparatorluğun kuruluşu ile 1880 arasında endüstriyel üretime verilen önemin iki kat artması ile imparatorluk çok varlıklı duruma gelmiştir. Ancak bu gelişmelere rağmen alt tabaka(Unterschicht) her geçen gün daha fakirleşmiş ve yokluk içinde yaşamaya başlamışlardır. Bilhassa 20. Yüzyılda edebiyatta bu kişiler hiç bir işe yaramayan, serseri takımı (Lumpenproletariat)¹⁵ olarak adlandırılmıştır. Bu kişilerin işe olan taleplerinin artması ücretlerin düşmesine neden olmuş ve işçilerin çalışma süreleri artmıştır. İşin önemi Kretzer’in Usta Timpe adlı eserinde şöyle dile getirilir:

¹⁵Neopatrimonial State and Lumpenproletariat: The Poetics of Ideology and Revolutionary Identity In Sierra Leone 2010 s.23 adlı makalede Karl Max’ a göre üretime katılmayan tam tersine illegal işlerle meşgul olan grup. Engels ise bu terim için, ‘social scum’ serseri sürüsü ‘dangerous classes’ tehlikeli sınıf olarak nitelemiştir.

İşin olduğu yerde ahlak da olurdu ve bir halk ne kadar fazla işe sahipse ahlakı da o oranda yüksek olurdu. Bu halkın dünya ülkeleri ve halkları nezdindeki itibarı da o oranda yükselirdi.(Kretzer,1950 :542)

İşçilerin ücretlerinin düşmesi ve çalışma sürelerinin artması, açlık ve sefaleti getirmiştir. Ayrıca insanlar, birçok insanın bir arada yaşadığı tekli odalarda, tuvaletlerin ortak kullanıldığı, hijyenin olmadığı yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Yaşam koşullarının bu denli kötüye gitmesi hastalıklar ve salgından ölen insan sayısında artışa sebep olmuştur. Büyük şehirlerde suç oranı önemli ölçüde artış göstermiştir. Varoşlarda bahsedilen olumsuzlukların yanında yaşam koşullarının daha iyi olduğu şehir merkezinde bile bir kargaşa ortamı vardır. Eğitim ise sadece elit zümreye aittir. Her bireyin istediği eğitimi alabilmesi söz konusu değildir.

Çalışmak için kente gelen nüfusun barınma ihtiyacını karşılayacak alanlar yetersiz kalınca kent dışında yeni yerleşme alanları, işçi mahalleleri oluşmuştur. Fabrikaların hemen yanında inşa edilen işsiz konutları yan yana ve kötü malzeme ile yapılmıştır. “Konut sunum mekanizmaları artan isteği karşılayamayınca konut birimleri bölünerek kiralanmaya (her aileye bir oda) başlamış, bu da aşırı yoğunlukla birlikte sağlıksız yaşam koşullarını beraberinde getirmiştir.”(Uğurlu,2010:60-61). Böyle sorunlarla boğuşmak zorunda kalan alt tabaka insanları zenginlik içinde yaşayan işveren, patronlar için sadece gelirleri artırma ve daha çok kazanç elde etme hırslarını gerçekleştirme yolunda bir araç olarak görülmektedir. Sevim(1991:214), Alman Natüralizmi adlı çalışmasında Max Kretzer’in yaptığı “Usta(Meister) Timpe adlı eserini incelerken eserde geçen şu sözleri bize aktarır:

Biz iş adamları sıkıntı içindeki insanlığın tek kurtarıcılarıyız. Biz paramızla fener kuleleri, saraylar, şehirler yapıyoruz, biz fakirlere ekmek veriyoruz, biz insanların refaha ermesine yardımcı oluyoruz, çaresiz kalınca ve para gerekince krallar imparatorlar bize geliyor. Evet, bayanlar, biz iş adamları dünyayı yönetiyoruz...(Kretzer,1950:51)

Bu cümleler bize burjuva sınıfının ne kadar güç elde ettiğini, işçi sınıfının ise ne denli küçümsendiğini gösteriyor. Yine iş adamlarının kazanmaya ve büyümeye kabaran iştahları, işçi sınıfının ezilmesine sebebiyet vermiştir. O dönemden günümüze alt tabaka insanı her daim ezilen bir sınıf olmaya devam etmiştir. Bugün bile büyük kentin ortaya çıkardığı her türlü sorunundan en fazla ve en kötü şekilde etkilenen bu tabakadır.

Şimdi ise büyük kentin ve onun beraberinde getirmiş olduğu sorunsalın edebiyatta nasıl ele alındığına ve hangi edebi türlerde bu konuların işlendiğine göz atacağız.

1.3. EDEBİ TÜRLERDE BÜYÜKKENT

Kent olgusunun tanımını ve tarihi gelişimini daha önceki bölümlerde detaylı bir şekilde anlatmaya çalıştık. Bu sırada kentleşmenin insanın doğal yaşamıyla doğrudan ilintili olduğunu, bu ilintinin kentin tanımından ve tarihi sürecinden kolayca çıkartılabileceğini belirtmek isteriz. Bu bağlamda edebiyatın insanı yansıtma aracı ve sorunlarını ele alma işlevine sahip olduğundan edebiyatla kentleşme arasındaki yakın ilişkiden bahsedebiliriz. Bu bölümde bu yakın ilişkiden söz edecek ve büyük kent sorunsalını edebiyatın üç önemli ana türünde açıklamaya çalışacağız. Şimdi bu üç ana türe bir göz atalım.

1.3.1 Romanda Büyükkent

Şehirlerin büyüyerek metropollere dönüşmesi büyükşehir romanında edebiyatta öneminin artmasını sağlamıştır. Bu yönüyle Hermann(1986:98) büyükşehir konusunun edebiyatta geniş yankı uyandıran bir konu gibi karmaşık, çelişkili toplumsal bir yaşam biçimi olduğunu söyler. Büyükkent romanı ve şiirinin temelde birbirine yakın terimler olduğu yine Hermann tarafından şöyle dile getirilir:

Büyükkent romanı ve şiiri terimi tarihsel olarak büyük şehir konusunun ayrımından ortaya çıkmıştır ve bu noktada bazı yönleriyle kötü bir özellik teşkil eder. Bu terimler çoğunlukla tek taraflı birbiriyle ilişkilendirilmiştir ya da ilişkilendirilir. Bu yönüyle çok karmaşık bir yapıya sahiptir. (Hermann,1986:98)

Hermann her ne kadar büyük kent romanının ve şiirinin yakın ilişkisinden bahsetmiş olsa da bu iki tür farklı şekillerde yazarlar tarafından işlenmiş ve geliştirilmiştir. Biilhassa 19. yüzyılda ekonomik nedenlerle taşradan büyük şehre olan göçün giderek artması ve beraberinde getirmiş olduğu devasa sorunlar her iki türün de popolaritesini artırmıştır. Büyükşehir romanı birçok farklı ülkede, ünlü yazarlar tarafından eserlerde yansıtılmıştır. Şimdi bu sorunsalın eserlerde nasıl ele alındığına ve bu türün özelliklerine bir göz atalım.

Bildiğimiz üzere Avrupa’da sanayi inkılabını gerçekleştiren ilk ülkeler İngiltere ve Fransa’dır. Bu nedenle büyük kent romanının ortaya çıkışı ilk bu ülkelerde olmuştur. Roman türünde kent yaşamının daha çok olumsuz yönleri eserlerde yansıtılırken, yazarlar daha çok okuyucuya ulaşmak için ve bu sorunu daha iyi anlatabilmek adına anlaşılır bir dil kullanmışlardır. Örneğin Charles Dickens Hard Times isimli eserinde 19. yüzyıl Londra’sından bize kesitler sunar. Endüstrileşme sonucu ortaya çıkan fabrikalar, fırınlar, makineler ve insanların sefaleti eserde şöyle yansıtılır:

Kırmızı tuğlalardan yapılmış bir kentti ya da daha doğrusu duman ve küller izin vermiş olsaydı kırmızı tuğladan bir kent olacaktı. Fakat vaziyetten anlaşıldığı gibi, doğal olmayan bir kırmızının ve siyahın kentiydi. Tıpkı yüzü boyalı bir yerli gibi. Makineler ve yüksek bacaların meydana getirmiş olduğu bir kent... Bu bacalardan sayısız yılanlar gibi dumanlar sonsuzluğa doğru yükselir, birbirine dolanır ve asla çözülmezlerdi. İçinde kapkara bir kanal, mosmor renkli kötü kokulu boyalı suların aktığı bir nehri, pencereleri bütün gün zangırdayan ve sallanan yığınlarca fabrika binaları, melankolik bir delilik durumu yaşayan bir filin kafası gibi monotonca yukarı aşağı inip kalkan buhar makinesi pistonları vardı. Hepsi birbirine çok benzer birkaç büyük caddesi ve birbirine benzeyen pek çok küçük sokağı ile buralarda yaşayan, birbirine eşit derecede benzeyen, her günü ötekine benzer, her yılı ötekine benzer insanlar, aynı saatlerde gider gelir, aynı işi yapmak için kaldırımlarda aynı sesleri çıkarırlardı (Dickens,1997:18).

İşte dönemin Londrası, doğallıktan uzaklaşmış, beton yığınlarının kaplamaya başladığı, havasının nefes alınamayacak kadar kirli, görsel estetiği olmayan bunun yanında tekdüze, monoton bir yaşam sunan bir şehir... Yazar Londra’nın endüstrileşme sonrası üzerine sinmiş bu çirkinliği, canlı ve çarpıcı tasvirlerle okuyucuya aktarır.

Bu kez endüstrileşmenin bir diğer kurbanı Paris şehri çıkıyor karşımıza. Ünlü Fransız yazar Honoré de Balzac “İnsanlık Komedyası¹⁶” adlı eseri Paris’i konu alır ve kitabın içeriği ile ilgili yapılan yorum dönemin Paris’inin ve onun sorunlarının kafamızda canlanmasını sağlar. Kitapla ilgili yorumda şu sözler aktarılır:

İhtişamla sefaletin, büyük umutlarla derin düş kırıklıklarının, aşk ve nefretlerin aynı anda bir arada yaşandığı bir kent, taşrada başlayan serüvenlerin trajediyle sonlandığı mekândır Paris; sanki bir kentin değil, Fransız ruhunun temsilidir. Bireylerin kaderi gelir, Paris’in sokaklarında ya da salonlarında kesişir birbirleriyle. Balzac’ın kahramanları bir romandan çıkıp diğerine katılırlar, böylelikle hem bireysel hayatların çok yanlılığını hatırlatır yazar, hem de bu romanların bütünlüğünü vurgular. Ancak onun meselesi konusal bütünlük arz eden bir nehir romana ulaşmak değil, parçalanmış hayatlardan yola çıkarak toplumsal

¹⁶ Fransız yazar Honoré de Balzac’ın tüm roman ve hikâyelerini topladığı büyük çaplı bir eserdir.

yapıyı gözler önüne sermektir.”([http://www.pandora.com.tr/sahaf/eski.asp?pid=75.](http://www.pandora.com.tr/sahaf/eski.asp?pid=75))

Zıtlıkların iç içe geçtiği bir şehir. Güzellik-çirkinlik, zenginlik-fakirlik, büyüleyen-tiksindiren, sömüren-sömürülen bu tarz birbirine zıt kavramları dönemin Paris’i içinde barındırmaktadır. 19. yüzyılda büyük umutlarla Paris’e gelen çoğu insan sefalet ve yalnızlıkla paralel geçip giden yaşantılarıyla bu umutlarından vazgeçmek ve daha gerçekçi yaşamak zorunda kalmışlardır.

Sanayileşme sürecini İngiltere ve Fransa’ya nazaran çok geç gerçekleştirmeyi başarabilen Rusya’da ünlü yazar Tolstoy “Kroyçer Sonat¹⁷” adlı eserinde şehir ve köy hayatı arasındaki derin farkı şöyle ortaya koymaktadır:

İnsan şehirde yüzyıl yaşar da çoktan ölüp çürüdüğünün farkına bile varmaz. İş güçten kendi kendinizle uğraşmaya vakit kalmıyor ki, çeşit çeşit iş, toplumsal yaşam şehir de her an bir değil (...) hayat bomboştur. (Tolstoy, 1992: 52)

Şehir yaşamının yoğunluğunun insanın kendisine zaman ayırmasını kısıtladığı açıkça yazar tarafından dile getirilir. Gerçekten de insanların taşra hayatındaki zaman sıkıntısı olmadan yaşantıları insanlara daha özgürce ve sınırsız bir yaşam sunmuş ayrıca bu durum ruhsal açıdan daha sağlıklı bireylerin yetişmesini sağlamıştır. Şehir yaşamı tam tersine bu imkânları sunmamasının yanında insanları toplumdan uzaklaştırmış, bu da beraberinde birçok psikolojik sorunları beraberinde getirmiştir.

Almanya’da ise büyükkent sorunsalı denince ilk akla gelen şehir Berlin’dir. Özellikle 19. yüzyılda Berlin şehri bilhassa natüralistlerin eserlerinin konusunu oluşturmuştur. Brauneck(1987:241) konusu imparatorluk başkenti Berlin’de geçen romanların 1880’li yılların muhalif çevrelere mensup yazarlar tarafından çok tutulduğunu vurgulamaktadır ve bu şehirde geçen hayatın konu alınması da gerçek problemleri görmezden gelmek suretiyle idealist sanat anlayışını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir edebiyat şekline karşı mücadele anlamına geldiğini söyler.(Brauneck, 1987: 241)

¹⁷ Tolstoy’un şiddetli bir ruhsal kriz içerisindeyken kaleme aldığı Kroyçer Sonat’ın merkezinde Hıristiyan evliliğinin imkânsız olduğu düşüncesi yatar. Kadımlarla erkekleri birbirine bağlayan o duygusal ve cinsel bağın Tanrı’dan ne kadar uzak ve acı verici olduğunu bütün öfkesi ve açık sözlülüğüyle bu kitapta dile getirir Tolstoy ve bir adamın, içinde büyüttüğü kıskançlık duygusuyla nasıl karısını öldürecek hale geldiğini anlatırken, hem kendi kendisi, hem insan doğası, hem de Hıristiyanlığın özü hakkında konuşur.

Almanya'nın natüralist büyükşehir romanının öncüsü Max Kretzer'dir. Bu büyükşehir aynı zamanda imparatorluk başkenti Berlin olup, sosyal tezatların en belirgin olduğu yerdir. Berlin realist yazarları Fontane ve Raabe'de de önemli rol oynar. Bu büyük şehir işçi sınıfıyla iç içedir. Max Kretzer de işçi kesiminin büyük şehirdeki problemlerini iyi bilir. Mac Kretzer'in "Meister Timpe" adlı eseri burjuvanın güç çekişmesini, fakirleşme, eski geleneksel mesleklerin yok olması, ahlaki değerleri, parayla birlikte gelen kültürel yozlaşmayı konu olan önemli bir yapıttır. Eserde geçen şu sözler bu yorumları ayrıca doğrular niteliktedir:

Büyük fabrikalar zanaatın sonu demektir. Bir gün gelecek, hiçbir zanaatçı kalmayacak, sadece işçiler olacak. Bu da devletin ve sağlıklı burjuvazinin çöküşü demektir. Ev ana direğini kaybedince de çöker. Bizim sınıftan hiç kimse artık birşey öğrenmiyor. Çıraklar fabrikalarda gündelikçi yapılıyor.(...) Makine el işini gereksiz hale getirmeseydi bu böyle olmazdı. Eskiden bir şeyi imal etmek için yüz el gerekirken bugün iki el yetiyor, bunlar da mekanik bir şekilde malzemeyi doğru olarak yerleştirseler iş bitiyor, geri kalanı çark mekanizması hallediyor. Tanrım kaç kişinin battığına şahit oldum. Hepsi de kır saçlı adamlar olarak fabrikalara işçi olarak girdiler. Ya çocukları ne olacak? Onlar da babaları gibi aynı kaderi paylaşacaklar. Böylece bütün dünyayı dolduran ve sadece iki şey bilen muazzam proletarya ordusu meydana gelecek: Var olma mücadelesi ve zenginlere karşı nefret...(Kretzer,1950 :128-129)

Natüralist yazarlar bu sorunsala paralel gelişen hızlı şehirleşmenin doğurduğu problemler, hastalıktan ölen fakir insanlar, aç ve sefil aileler, perişan durumdaki çocuklar, yaşlılar, hızlı ve ağır çalışma temposu karşısında bunalan insan gibi olumsuz görüntüleri eserlerinde yansıtmaya çalışmışlardır. Birçok eserde saf, temiz doğa, pis ve kalabalık büyük şehirlerle karşılaştırılmakta ve zıtlıklar gösterilmektedir. Yine bu dönemde edebi eserlerin yanında dergiler de bu probleme eğilim göstermişlerdir. Örneğin aydın kesiminin sanayileşmeye hangi gözle baktığını anlamak için o yıllar oldukça fazla okunan "die Gartenlaube" (çardak) dergisine göz atmak gerekir. Bu dergi 1853'te Ernst Keil tarafından kurulmuş ve ilk altı ay içinde 5 binlik bir tiraja ulaşmıştır. Bu dergiden hareketle burjuva kesiminin o yıllar görülen gelişmelere karşı aldığı tavrı öğrenmek ve endüstriyel ve bilimsel ilerlemenin hangi boyutlara ulaştığını anlamak mümkündür.(Acar,1991:201)

20'li yılların Berlin yaşamını ince ayrıntılarıyla ortaya koyan çalışmamızın yazarı Alfred Döblin'in "Berlin Alexander Meydanı"nda geçen şu sözlerde ise:

Bazı insanlar kentten köye, bazıları ise köyden kente göçer. Taşrada huzur vardır. Fakat bir şey satmak istediğiniz kişi malı evirir çevirir. Saatlerce dil dökersiniz. Sonunda birkaç kuruş kazanırsanız mutlu olursunuz. Kentte de tüccarlık kolay değildir. Taşradakinden daha çok insan vardır, fakat hiçbirinin zamanı yoktur. Öküz arabası yerine atlı arabaya binerler. Para kazanırlar, para yitirirler.(Döblin,2004:17)

Bu sözlerden şehir ile köy yaşamı arasındaki bariz farkın parasal kazanç yönünden yazar tarafından dile getirildiğini görmekteyiz. Dahası taşra hayatının insanlara sunduğu huzur ortamı, şehir hayatının canlı yaşamıyla kıyaslanarak verilmiştir.

1.3.2 Şiirde Büyükkent

Büyükşehir, edebiyatta farklı biçimlerde işlenen bir temadır. Metzler, edebiyat ansiklopedisinde(1990:185) büyükşehir temalı şiirlerin, bireyin modern metropollerin karışıklığı ve zıtlığıyla olan ilişkisini konu alan edebi bir tür olarak tanımlar. Şiir alanında Fransa’ da Charles Baudelaire, Paul Verlaine ve Arthur Rimbaud, büyük şehir temasını ilk kez edebiyatta işleyen şairlerdendir. Almanya’da ise ilk kez Natüralistler büyükşehir konulu şiirler yazmışlardır. Wolfgang Rothe, Fransızların ele almış olduğu büyük kent temalı şiirleri, Alman şiirleriyle karşılaştırdığında şu sözleri sarf eder:

Fransız Sembolizmin büyük şehir konulu şiirlerine karşın Alman şiirleri, başlangıçtan itibaren büyük ölçüde doğrudan toplumsal alt tabakayı konu alan bir sosyal edebi türdür.

Burada Rothe konu bakımından Alman şiirinde işlenen büyükkent temalı şiirlerin çoğunlukla sıradan insanı ele aldığı ve bu noktada Fransız şiir türünden ayrıldığını açıklar. Büyük kentin edebiyata 19. yüzyılda girmesi, daha önce büyükkentin bir öneminin olmadığı anlamına gelmemesi gerekir. Eski dönemlerde de büyük kentler gücün ve zenginliğin sembolüydü. Önceleri büyükkentte yaşamak bir ayrıcalık olarak görülürdü. Ama daha sonra bu algı değişti. Schauer(2003:4) şehir hayatıyla ilgili değişen algıyı şu sözlerle dile getirir:

“İnsan artık şehirde yaşamıyor, yaşamaya zorlanıyor, sömürülüyor. Büyükşehir mimarisi ya da doğal güzellikleriyle özdeşleştirilmiyor, tam tersine büyükşehir denince akla ilk siyasi ve toplumsal yapısı geliyor.”(Schauer, 2003:4)

Bu değişim ve algı edebiyatta da yüzünü göstermektedir. Neuromantik, Sembolizm ve Neuklasik dönemlerindeki sanatçılar, estetik ve ideolojik nedenlerden ötürü büyükkent

konusu ve sorunsalı şiir türünde yansıtılmamıştır. Özellikle bu devirde estetiğe ve güzele olan düşkünlük, büyükşehrin sefaleti ve çirkinliği şairlerin pek ilgisini çekmemiştir. Büyükşehir sorunsalının edebiyatın ilgi alanına girdiği dönem Ekspresyonizm ve Natüralizm'dir. Ekspresyonizm döneminde yazılan, büyükşehir ve Berlin konulu eserler sırasıyla şöyledir:

Alfred Lichtenstein'in "die Stadt", yine George Heym'in "die Stadt", "Berlin 1,2 ve 8" adlı şiirleri, Gottfried Benn'in "die versteppte Berlin", Kurt Tucholsky'nin "Augen in der Großstadt", Oskar Loerke'nin "Blauer Abend in Berlin" , Paul Zech'in "Fabrikstrasse Tag"¹⁸ adlı şiirleri Ekspresyonizm döneminin konu aldığı Berlin ve büyük kent sorunsalına eleştirel bir bakış getiren çalışmalardır. (http://lyrik.antikoerperchen.de/epochen.html#index_1)

Borsutzki(2009:6), Ekspresyonizm'de büyükşehir konulu şiirlerin yönleri adlı çalışmasında, büyükşehir konulu şiirleri köken olarak sadece endüstrileşmeye ve kentleşmeye bağlamaz. O, Alman edebiyatında büyükşehir konulu şiirlerin, insanların maddi yaşam koşullarının değişmesine bağlar. İşsizlik, iş süresinin uzunluğu, çocukların çalıştırılması, aşırı alkol tüketimi ve tıbbi yetersizlik bu dönemde kent kavramıyla özdeşleşmiş terimlerdir. Alman Natüralizminde, büyük kentler sosyal eleştiri(sozialkritisch) edebiyatının ana kaynağı haline gelmiştir. Çünkü kentler yazarların eserlerinde hep olumsuz yönleriyle ele alınmışlardır. Karl Henckell'in "Berliner Abendbild" adlı şiirinde bu olumsuz yönü açıkça gözlemleyebiliriz.

Hastig hauschen Gestalten vorbei,
Keine fragt, wer die and're sei
Keine fragt dich nach Lust und Schmerz
Keine horcht auf andern Herz

Nasılsın diye halini soran yok,
Kimsenin kimseyle ilgilendiği de yok,
Sağ mısın, hasta mısın soranın yok,
Herkes bir yerde koşturmakta.(Bülbül, 2007:247)

Dizelere baktığımız zaman şairin, insanlar arasındaki kopukluğu, ilgisizliği, iletişim sorununu, yalnızlığı ve şehir yaşamının yoğunluğunu doğrudan okuyucuya aktarmak istediğini görebiliriz. Bu yönüyle şehir yaşamının insanda olumsuz çağrışımlar ve

¹⁸Eserlerin başlığından o dönemin Berlin'ini ve büyük şehir konulu temaların işlendiğini rahatlıkla görebilmekteyiz.

yansımalar bıraktığı açıkça göze çarpmaktadır. Ayrıca şiire konu olan insan portresinin büyükşehir sorunsalı ile birlikte değiştiğini görmekteyiz. Daha çok alt tabaka insanını konu alan şiirler bu dönemde şiirin odak noktasında yer almıştır. Örneğin Henckell'in şiirine de sinmiş olan bu türden sıradan insan manzaralarına tanık olmaktadır.

Çıkarabilsem ekmeğimi ah bir çıkarabilsem!
Bekliyor evde bir sürü çocuk aç sefil beni
Bekle, kaçamaz elimizden bu kız
Baksana göz ediyor bize, güzel mi güzel!
Defol, sokak serserisi seni!
Çok da alımlı, saç tuvaleti de bir harika
Garantisi var mı? Neyse fark etmez.” (Bülbül, 2007:249)

Yukarıdaki dizelerde de görüldüğü gibi, şairin seçtiği insan tiplerini oldukça sıradan olduğu görülmektedir; ancak bu sıradanlığının altında derin anlamsal imgelerin ve betimlemelerin okuyucuda derin izler bıraktığı hissedilmektedir. Bruno Wille' nin “Cadde” isimli şiirinde ise:

Die Menge wühlt und drängt und stösst;
Jedweden kümmert nur seine Not-
Wie auf dem Deck des lecken Schiffes,
Das in den Tod zu sinken droht-
Der rote Mond schaut düster drein.

Kalabalık ilerliyor, bastırıyor ve itiyor;
Herkes düşmüş kendi derdine-
Ölüme gitmek üzere olan
Ve su alan geminin güvertesinde gibiler
Kızıl dolunay hüznle bakıyor.(Sevim, 1991:231)

Bu şiirde ise büyükşehir hayatının insanı kısıtlamakta olduğu ve insanlara boğucu bir etki yaptığından söz edilmiştir. İlk dizedeki “kalabalık ilerliyor, bastırıyor ve itiyor” cümlesi şehir hayatındaki kalabalık, insanın özgürlüğünü ve yaşam alanını daraltmakta olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Bunun yanında yazar “herkes düşmüş kendi haline” derken insanların yaşam mücadelesinden, zamanın kısıtlı olmasından başkalarına ayıracak zaman ve ilgi azlığından yakınmaktadır. Kalabalık içindeki panik ve kargaşa durumu ise “su alan geminin güvertesine” benzetilmektedir.

Büyük kentin olumsuz havasını ve yalnızlığını Orno Holz “Grosstadt Morgen” (Büyük Şehir Sabahı) adlı şiirinde şöyle dile getirir.

Die letzten Sterne flimmerten noch matt,

Ein Spatz versuchte früh schon seine Kehle
Da schritt ich müde durch die Friedrichstadt
Bespritzt von ihrem Schmutz bis in die Seele.
Kein Quentschen Ekel war in mir erwacht,
Wenn mich die Dirnen schamlos angelacht
Kaum dass ich stumpf davon notiz genommen,
wenn mir ein Trunkner in den Weg gekommen.
Und doch, ich spürte dumpf, mir war nichts recht.
Selbst die Zigarre schmeckte schlecht.
Halb zwei.Mechanisch sah ich nach der Uhr.

Son yıldızlar daha titreşirken soluk,
Bir serçe bağıyordu boğazını alıştırırcasına,
Ben ise Friedrichstadt'ta yürüyordum yorgun,
Ruhuma kadar işleyen pisliği içinde,
Bir nebzecik bile iğrenme yoktu içimde
Fahişeler edepsizce yüzüme sırtırken
Belli belirsiz fark ettim
Yoluma çıkan ayyaşı,
Oysa hissediyordum, hiçbir şeyden memnun olmadığımı.
Sigara bile vermiyordu tat. (Sevim, 1991:235)

Bu şiirde ise büyük şehir hayatının içinde barındırdığı pislik ve kötülükleriyle şairi nasıl boğduğunu ve bu pis hayatın şairin hayattan kopuşuna nasıl sebebiyet verdiğini bize söyler. Bunun yanında şair, eserinde yansıttığı en alt tabaka insanlarıyla büyükşehir sorunsalı temeline farklı bir anlam yüklemiştir. Çünkü bu problemin en büyük mağdurları, alt tabakadan gelen insanlardır. Çoğunluğu taşra kökenli bu insanlar hiçbir zaman büyükşehir alışmamış, kendini hep kalabalıklar arasında yalnız hissetmiştir. Bu insanların hiç arzu edilmeyen, bir sefalet içerisinde, yalnız yaşamları Orna Holz gibi Natüralizm ve Ekspresyonizm döneminde sayısız yazarın konu dağarcığını süslemiştir.

1.3.3 Tiyatroda Büyükşehir

Alman Edebiyatında tiyatro alanındaki en büyük yenilik, 18. yüzyılda yükselmeye başlayan orta sınıfın tiyatro oyunlarında yer almasıyla başlamıştır. Almanya'da Lessing bu türün en önemli öncüsüdür. Onun Emilia Gallotti adlı eseri alt tabakadan figürlerin edebiyatta yer almasına örnek teşkil eden ilk eserdir. Tiyatrodaki bu değişim, 19. yüzyılda romantizmle birlikte tiyatroya nazaran, daha çok şiir alanında kendini göstermiştir. Romantizm döneminde estetiğe çok önem verilmesi, edebiyatın sadece sanattan ibaret olması gerektiği vurgusu, bu dönemin olumsuzluklarının edebiyatta pek

fazla yer almamasını sağlamıştır. Aslında bu dönemde Almanya’da çok büyük toplumsal, siyasal ve kültürel değişimden söz edebiliriz.

Bu değişim kendini daha çok 20. yüzyılda edebiyatta gösterecektir. Özellikle de 19. yüzyılda yoğunluk kazanan köyden kente göç, bu dönemde sorun olarak karşımıza çıkacaktır ve tiyatronun ana unsuru olacaktır. Büyükkent sorunsalı 20. yüzyılda yazılı edebiyatın hemen hemen her türünde konu olarak işlenmiştir. Tiyatronun insanları daha çok etkilemesi, “hayattan bir kesit gösterme” noktasında yazarlara daha çok imkân vermesi nedeniyle, bu konu pek çok yazar tarafından “trajedi, komedi ve dram” da ele alınmıştır. Bu dönemde “tiyatroların konusu önemli olaylar değil, her yerde gördüğümüz “hayat kavgasıdır.” (Sevim, 1991:199) Bu kavga karakterler arasında bir mücadele olarak sunulmaz, karakterlerin doğal ve toplumsal şartlara vermiş olduğu bir savaş olarak işlenmektedir.

Tiyatro bilhassa Natüralizm döneminde gerçekleri ve sıradan insanları yansıttığı için okuyucu tarafından pek ilgiyle karşılanmaz; çünkü gerçeğe o denli yaklaşan bir tiyatro, okuyucu için çok sıradanlaşır. Buna rağmen bu dönemde tiyatroda çığır açan eserler ortaya çıkmıştır. Bu eserlerden en önemlisi de Gerard Hauptmann’ın “Dokumacılar (die Weber)” adlı eseridir. Kimi edebiyat tarihçilerine göre “Alman edebiyatının ortaya çıkardığı en önemli sosyal dram”, kimilerine göre “19. yüzyılın sonunda Schiller’in Haydutları’nın 18. Yüzyılın sonunda oynadığı rolü oynayan bir eserdir”(Sevim ,1991:293). Hoefert Sigfried (1974:19)’e göre bu dram yine Gerard Hauptmann tarafından kaleme alınan “Biberpelz” le birlikte Almanya’da natüralist edebiyatın doruk noktasını oluşturur. Bu eserde sanayileşme sonrası işçi sınıfının yaşadığı sorunlar ele alınır ve “Dokumacılar” işçi sınıfını temsil eder. Ayrıca dokumacıların ekonomik, sosyal problemleri derinlemesine dönemin gerçekleri yansıtılarak yazar tarafından işlenmiştir.

İki eserin ortak yönünü oluşturan ve büyükkent sorununa en iyi örnek teşkil eden Berlin şehrine tarihsel, kültürel, edebi bir bakış, bu sorunsalı anlamamızda yardımcı olacaktır.

1.4. Bir Metropol: Berlin

Berlin sözcüğünün ne anlama geldiği konusunda kesin bilgiler mevcut değildir. Bu isimle ilgili wikipedia’da Berlin şehrinin, şehirle özdeşleşen ayıcıkla (Almanca: Bär) bir ilgisinin olmadığı, sözcüğün Slav dilinde “bataklık” anlamına gelen “Berl” kelimesinden türediği öne sürülmektedir.

Berlin’in konumu Ana Britannica ansiklopedisinde; Kuzey Avrupa düzlüğünün tam ortasında, Baltık Denizi kıyısından 180 km. güneyde, Polonya sınırının 55 km. batısında ve Çek topraklarının 188 km. kuzeyinde yer alan, kent merkezinin ortasından geçen Spree Irmağının buzul vadisi üzerine kurulu bir şehir olduğundan söz edilir.

Berlin, her zaman günümüz modern Almanya’sının kültürel, siyasi ve toplumsal değişiminin ana merkezi olmuştur. Becker(1996:1), Berlin’i “Spree nehrinin Atina’sı ve krizlerin şehri olarak niteler ve diğer Alman şehirlerinden farklı olarak Berlin’in tüm 20. yüzyıl boyunca Almanya’nın siyasi dönüşümleri etkilediği, yansıttığı ve bu dönüşümlere tanıklık ettiğini de belirtir.

1871’de Prusya devletinin başkenti olan Berlin, 1929 Dünya Ekonomik krizine kadar şaşalı dönemini yaşamış, fakat bu geleneksel çizgisi aniden değişmiştir. Daha önceleri modernizmin merkezi olan Berlin, uluslararası izalasyona maruz kalmış büyük Almanya’nın başkenti olmaktan çıkıp faşist planların oyuncuğu haline gelmiştir. Özellikle II. Dünya savaşı esnasında bombalanıp yıkılan şehir müttefiklerin yönetimi altında ikiye bölünmüştür. Bu kötü dönemden sonra yeniden birleşip tekrar başkent olmuştur. Scheffler(1989:219), bu haliyle Berlin’den geleceğe bakan, ilerleyen ama daima kaybeden olarak söz eder. Şu kısacık tarihi bile Berlin’in Almanya açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bugün Federal Almanya’nın başkenti olma özelliğini devam ettiren şehir, Doğu Avrupa’ya açılan bir kapı, kültürel ve tarihsel yapılarıyla turistler için bir cazibe merkezi, sanatçılar için ise bir birleşme noktası olma niteliğini halen korumaktadır. Berlin’in bu farklı yüzünü tarihsel, kültürel ve edebi yönden ele alacak; bu şehri “Spree nehrinin Atinasını” daha iyi anlayacağız.

1.4.1. Tarihsel Gelişim

Bir tarafta temelinde kendine has, tipik olgularla şekillendiği düşünülen şehirler vardır. Diğer tarafta ise ilginç subjektif belirleyicilerin daha önemli olduğu başka şehirler. İlk bahsettiğimiz şehir her daim hakiki bir başkent, bir imparatorluğun merkezi, tarihin sürekli gelişen elementleriyle harmanlanmış zengin, güzel şehirlerdir. İkincisi ise her çeşit zorluk altında çoğunlukla yapay olarak gelişmek durumunda kalan şehirler olmuş ve olağan dışı durumlara ayak uydurmak durumunda kalmıştır. İlk bahsettiğimiz şehir tipleri çok üstün yetenekli mutlu insanlara benzetilirken, diğerleri ise hayat neşesi alınmış karakterlere benzetilir ve varlıklarını koruma adına katlanmaları gereken zorluklardan dolayı sert ve sorunludurlar.

İşte Berlin, ikinci bahsedilen şehir grubuna aittir.(Karl Scheffler)

Karl Scheffler, “Berlin: Ein Stadtschicksal” adlı çalışmasında Berlin’den böyle söz eder. Gerçekten tarih, hiçbir şehri Berlin kadar etkilememiştir. Berlin demek aslında bir bakıma Alman tarihi demektir. Tarihsel süreçte şehir kimi zaman şaşaa, güç, zenginlik, modernizm, kültür, edebiyat kavramlarıyla nitelendirilirken, kimi zamanda olumsuz birçok sığata örnek teşkil eden bir şehir konumundadır. Bu şehrin tarihini ve siyasi güç mekanizmalarınının şehri nasıl şekillendirdiğine şimdi bir göz atalım.

Berlin, 17. yüzyılın ortasında prenslik yönetimi altında ikincil öneme sahip, küçük bir pazar yeridir. Bu döneme kadar Berlin hala Ortaçağın özelliklerini barındırmaktadır ve 30 yıl savaşları çok etkilemiştir. “Her ne kadar Berlin 30 Yıl Savaşları’ndan doğrudan etkilenmese de şehrin gelişimi pek çok veba salgını, geçiş yapan paralı askerlerin uzun süreli ikametleri, ayrıca tekrarlanan yağmalamalardan ötürü şehrin gelişimi durmuştur.” (Harder ve Hille, 2006:11). 18. yüzyılda I. Friedrich Wilhelm’in başa geçmesiyle birlikte Berlin şehirinde önemli gelişmeler olmuştur. Bilhassa askeri alanda yapmış olduğu yenilikler, Berlin’in stratejik bakımdan önem arz etmesi ve birçok askerin bu şehirde bulunması şehrin önemli ölçüde gelişmesini sağlamıştır. Bu yönüyle Berlin askeri açıdan önemli bir şehir durumuna gelmiş, bu durum hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır.

Berlin’in gelişmesindeki en büyük etken hiç şüphesiz 1871 yılında bu şehrin başkent oluşudur. Başkent olması ile birlikte yüzyıllardır ulusal kimlikten ve bütünleşmeden yoksun olan Alman ırkının birleşmesinde bu şehir çok önemli bir adımın simgesi

olmuştur. Çünkü Almanya, Berlin başkent olana dek, bilhassa Ortaçağda farklı değişik krallıkların ve feodal beylerin güç çekişmelerine sahne olmuştur. Bu nedenle ortak ulusal bir birlikten söz etmek mümkün değildir. İşte bu noktada Berlin hiç şüphesiz Alman birliği ve bilincinin oluşmasında çok önemli bir faktöre sahiptir ve bu noktada oynadığı rol hiç tartışılmaz. Alman kimliğinin ve bütünleşmesinin geç şekillendiğini gösteren önemli bir delil ise bu halkın uzun zamana dek bir sembolünün olmayışdır. Bir ulusun sembolünü yansıtan en önemli unsurlardan birisi bayraktır. Craig(1978:8), Alman ulusunun 1892'ye kadar bir bayrağının olmadığını söyler. Bu da Alman kimliğinin ve ulus bilincinin geç şekillendiğini gösteren en önemli kanıtlardan biridir. Herder ve Hille(2006:12) başkent olduktan sonra Berlin'in oynadığı rol ve önemini şöyle ifade eder:

1871 yılında sadece Prusya'nın değil, aynı zamanda yeni Alman İmparatorluğunun başkenti olduğunda, Berlin kısmen bir taşra yapısında olan şehir, Prusya militarizmin merkezi, Almanya üzerindeki Prusya hegemonyasının kalbi durumuna gelmiştir.”(Herder ve Hille, 2006:12)

Şekil 2:Berlin'den bir görünüş: Luftbild, 1982: Petriplatz, Gertraudenstr.
<http://www.diegeschichteberlins.de/downloads/mitteilungen200902.pdf>

Endüstrileşmeyle birlikte Berlin hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu hızlı büyüme I. Dünya Savaşı öncesi Berlin halkı için müreffeh bir on yıl yaratmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası Weimar Cumhuriyeti döneminde başkent olma özelliğini koruyan şehir, siyasetin ana merkezi olup, Avrupa’da ikinci büyük şehir konumuna yükselmiştir. Bu şehrin kaderini değiştirecek en önemli siyasi olay Hitler’in ve Nazi yönetiminin başa geçmesiyle olmuştur. Berlin her ne kadar önemini ve gelişimini bu dönemde korusa da aslında Adolf Hitler Berlin’den haz etmez çünkü o büyük şehirlerden nefret eder. Berlin’den hoşlanmadığını 1941’de söylediği “ İngiliz bombalı saldırganlar şehri yok ederlerse, şehir çok fazla bir şey kaybetmez” sözü bu durumu desteklemektedir.(Hitler, 1941) Ama savaş sonrası Berlin çok şey kaybedecektir. Berlin’de taş taş üstünde kalmayacak, o büyük ihtişamlı metropolden sadece harap olmuş, bombalanmış yapılar kalacaktır. Savaşla birlikte hayatları alt üst olan Berlin halkını yıkımdan çok daha büyük sıkıntılar beklemektedir. Çünkü şehir savaşı kazanan müttefikler tarafından 4 ayrı sektöre ayrılmıştır. Daha sonra ise 1989’da yıkılana dek yıllarca bir arada yaşamış, kültürel dokuları, sosyal yapıları aynı olan Berlin halkının arasına Berlin Duvarı örülecektir. Bu duvarla birlikte Berlin şehri ve halkı, Sovyetlerin ve Amerikalıların siyasi güç çekişmelerinin merkezini oluşturacaktır.Batı Berlin’e kocasını ziyarete giden genç Margeret Hosseini’nin duvarın inşası sonrası kız kardeşi ve akrabaları Doğu Berlin’de kalmıştır. Margeret bir gazeteciyle röportajı sırasında duvarın inşası sonrası izlenimlerini şöyle paylaşır:

Çok kötüydü, insanlar ağlıyor, bağırıyordu hatta bazısı çok korkmuş; bazısı ise çok kızgındı. Bu sırada çok korktuğumu hatırlıyorum. Artık kız kardeşimi bir daha ilelebet göremeyecektim. O artık yoktu. (Burgan,2008:11)

Aslında duvarın inşası, Berlin halkının çekeceği sıkıntıların sadece bir başlangıcıdır. Duvarla birlikte Berlin’deki insanlar açlık, fakirlik ve en önemlisi de özgürlüklerinden mahrum bırakılma gibi yüzleşmeleri gereken sorunlarla karşılaşacaklardır. Duvarla birlikte birçok aile, akraba birbirinden koparılmış, uzun süre birbirleriyle irtibata dahi geçememişlerdir. Burgan(2008,5) bu duvarı “özgürlüklere bir bariyer” olarak yorumlamıştır. Berlin halkının çekeceği sıkıntılar duvarın inşasıyla son bulmaz. İkiye ayrılan halk bu defa Sovyetlerin uygulayacağı abluka ile Batı Berlin’i çok zor durumda bırakacaktır. “Berlin’de İngiliz, Fransız ve Amerikan kuvvetlerinin işgal ettikleri üç sektörü birleştirip ortak para birimine geçmeye karar vermeleri üzerine, Sovyetler bunu

kendi ekonomisine yapılmış bir saldırı olarak algılar. Bunun üzerine Batı Berlin'i ablukaya alır. 24 Haziran 1948 gecesinde Sovyet birlikleri Batı Berlin'e açılan bütün yolları kaparlar. Batı sektörlerine verdikleri gazı ve elektriği neredeyse tümüyle keserler. Batı Berlin'i dış dünyadan soyutlamak suretiyle, batıda kurulması planlanan yeni devletin önünü kesmeyi amaçlarlar.”(<http://www.marksist.org/>) Müttefikler ise Batı Berlin'e uçaklarla Hava Köprüsü (die Luftbrücke) diye adlandıracakları bağlantı sayesinde Sovyetlerin amaçlarını bozarlar. Bu çektiği sıkıntılardan Berlin ancak Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılmasıyla kurtulacaktır ve eski küllerinden yeniden doğacaktır. Bugün ise Berlin, sanat, tarih ve modern hayatın iç içe yaşadığı bir şehir durumuna gelmiştir. Ayrıca gençlerin en fazla tercih ettiği ve çoğu gezginin “dünyanın en güzel şehri” olarak nitelendirdiği eğlence ve kültür merkezidir.

1.4.2. Kültürel Doku

Berlin şehrini kültürel açıdan ele almadan önce “kültür” kavramının ne ifade ettiğini öğrenmemiz gerekiyor. Ana Britannica ansiklopedisinde kültür kavramı, insan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddi nesnelere olarak tanımlanmaktadır. Turan(1995:463) ise kültürün toplum-coğrafya-tarihsel süreç üçgeninde oluştuğunu ve toplumsal kimliği belirleyen en geçerli etken olduğunu belirtir. Buradan da anlaşılacağı üzere etkinlikler ancak bireyin özel alanının dışına çıkıp toplumun ortak değeri haline geldiğinde kültür olabilir.(Gössmann 1994:8) Kültür kavramının öneminin vurgusundan sonra çalışmamızın ana kaynağını oluşturan Berlin şehrinin kültürel özellikleri tarihsel süreçle birlikte verilecektir.

Berlin, 17 yüzyılın ortasında ne ekonomik ne de siyasal güce sahip, küçük bir yerleşim yeridir. Herder ve Hille, bu dönemde Berlin'den şöyle bahseder:

“1648 Westfalya Barışı¹⁹ yılında Berlin'de içlerinde 6.000 insanın yaşadığı 750 virane vardı. Şehir 1600 yılındaki durumuna nazaran nüfusunun üçte birini kaybetmiş olup gelişmişlik bakımından ticaret şehirleri 66000 nüfuslu Hamburg, 75000 nüfuslu Danzig şehirlerinden geri kalmıştır.”(Herder ve Hille, 2006:11)

Berlin halkı bu dönemde yoksulluk içinde yaşamaktadır ve kültürel yaşam için bu şehir o dönemde uygun ortamı sunmaz. Bu yüzden şehirdeki edebi hayat, arzu edilen durumda

¹⁹ Kanlı 30 yıl savaşlarının ardından Münster'de imzalanan anlaşmadır.

değildir. O dönemde edebiyatla uğraşan tek kişi, kilise ilahi yazarı Paul Gerhardt²⁰'tir. Ancak 30 yıl savaşlarının ardından Berlin hızlı bir gelişim ivmesi kazanmıştır. Herder ve Hille(2006,11) Berlin'den, 1720 yılına dek 1500 kişilik güçlü bir garnizonu barındıran bir askeri şehir konumuna geldiğinden söz eder. Berlin'in askeri açıdan önem kazanması, bu şehrin önemli derecede büyümesini ve gelişmesini sağlamıştır. Gerçek kimliğini ve gelişimini bu şehir, Prusya ve I. Dünya savaşı sonrası Weimar Cumhuriyeti'ne borçludur. Çünkü Berlin, bu iki devletin başkenti olmuştur. Özellikle Weimar Cumhuriyeti döneminde özgür ortamı, kültürel çeşitliliği sayesinde birçok yazar, sanatçı için çekim merkezi haline dönüşmüştür.“ Mac Reinhardt, Heinrich George, Bertolt Brecht, Karl Zuckmayer, George Grosz, Otto Dix, Christopher Isherwood, Josephine Backer, Marlene Dietrich gibi yazarlar ve sanatçılar Berlin üzerine yazdıkları sayısız kitaplar, oyunlar ve ayrıca Cabaret(1972) ve Mephisto(1981) gibi filmlerle Berlin'i yüceltmişlerdir”(Becker, 1996:6). Bunun yanında tiyatroları, müzik ve sanat galerileri, gece hayatı ve her kesime hitap eden eğlence merkezleriyle kültür sahnesinde haklı bir ün elde etmiştir. 1920'lerde Weimar Cumhuriyeti zamanında altın çağını yaşamıştır.

Bu altın dönem; şiddet, açlık, fakirlik, sosyal çatışmalar, kötü yaşam koşulları, işsizler, evsizler ve göçmenleri²¹ barındırmasıyla taban tabana zıtlık göstermektedir. Hartung(1999:7-36) bu Berlin'i “madalyonun iki yüzü(Doppelgesicht)” olarak tanımlar. Berlin'in ekonomik fırsatları, sadece iş adamları, bankerleri, fabrikatörleri, yazarları, aydınları ve ressamı değil, bilhassa Doğu Avrupa'dan gelen birçok göçmen gibi taşradan gelen fakir insan selini de Berlin'e çekmiştir. Bu insanlar fabrikalarda, küçük işletmelerde, dükkânlarda ve ticaret merkezlerinde çalışmışlar veya yeni şekillenen inşaat, nakliye ve eğlence sektörlerinde iş bulmuşlardır. Becker(1996:2) 100.000 nüfuslu Berlin'in 1910 yılı itibariyle 3,7 milyona ulaştığını söyler.

Bu dönemde Berlin'i zıtlıkların bir arada yaşam bulduğu bir başkent olarak nitelendirebiliriz. Berlin'in bu çift yüzü yazarlar ve sanatçılar tarafından farklı şekillerde dile getirilmiştir. “Günter de Brun, Hans Knobloch ve Christa Wolf ve Elias Canetti gibi yazar ve sanatçılar Berlin'in olumlu yönlerini ele alırken, Oswald Spengler “Babylon on

²⁰ Wittenberg kökenli olup 1642-43 yılında Berlin'de yaşamıştır.

²¹ Bu göçmenlerin çoğu doğudan, Polonya ve Rusya'dan gelmiştir.

the Spree” adlı eserinde şehrin yok edici modernizesini ve kültürel yozlaşmasını yansıtmıştır” (Becker 1996:6). Yine çalışmamda ele aldığım yazar, “Berlin Alexander Meydanı” adlı eseriyle Alfred Döblin bu şehrin olumsuz yönlerini dile getiren en önemli kişilerden birisidir. Yazar Alfred Döblin’in yaşadığı dönemde Berlin’in nüfusu yaklaşık 4 milyonu bulmuş ve Avrupa’ da en geniş ikinci şehir haline gelmiştir.

Berlin’in kültürel dokusunu, kökten değiştiren en önemli olay ise siyasi gelişmedir. Hitler’in 1933’te başbakan olması ve Nazilerin diktatör yönetimi şehri radikal bir şekilde değiştirmiştir. İlk olarak Berlin şehrinin sembolü meclis binası (Reichstag) Hitler’in iktidarı döneminde yakılmıştır. Hitler’in modern metropol şehirlerden hoşlanmaması Berlin’de göze çarpan her kurum ve binanın Nazi ideolojisine göre şekillenmesini sağlamıştır. Bu durumu Helmer şöyle açıklar:

Hitler sıradan bir müşteri değildi- aslında o bir müşteriden daha fazla şey ifade ediyordu. Tabi ki Berlin üzerine planlar onun emriyle ve kişisel zevkiyle şekillenecekti. Fakat Hitler’in de diğer siyasi, güç baronlarından hiçbir farkı yoktu.(Helmer, 1958:1)

Ayrıca Nazilerin Berlin’de 20.000 kitabı yakması, Avrupa’nın en büyük kültürel merkezi olarak bilinen Berlin’inin ününü yerle bir etmiştir. Radyo, film ve basındaki sansürler Berlin şehrinin kültürel dokusunu yavaş yavaş kaybetmesine neden olmuştur. Bunun yanında Nazilerin Yahudilere karşı uygulamış oldukları ırkçı politikalar birçok önemli pozisyonda bulunan Yahudilerin (sanatçılar, yazarlar) bu şehirden kaçmasına yol açmıştır. Yazarımız, Alfred Döblin de bu sebepten dolayı şehri terk eden bir yazardır. Becker(1996:8), 1933’te Berlin’de yaşayan 160.000 Yahudi’den savaşın sonunda sadece 1.400 Yahudi’nin kaldığını ve bu kalanların ise karışık evlilikler ve eşlerinin katıldığı büyük gösteriler sayesinde kurtulduklarını ifade eder. Nazilerin İkinci Dünya Savaşı’nı kaybetmesi, Kızıl Ordu’nun Nazilerin başkenti olan Berlin’e girmesi şehrin harabeye dönmesine neden olmuştur. “Bu savaşta meclis binası yakılmış ve yaklaşık 100.000 sivil²² yaşamını yitirmiştir(Becker, 1996:8). Ayrıca Berlin’de sayısız fabrika, kamu binaları, askeri kurumlar, kültürel yapılar, caddeler, ulaşım sistemleri, hastaneler yok edilmiştir.

²² Bunların arasında Lehistan’dan gelen zorla çalıştırılan işçiler ve Doğu’dan gelip Berlin’e yerleşen mülteciler yer alır.

Savaş sonrası şehir, dört ayrı sektöre ayrılmış ve Berlin şehri için sancılı bir süreç başlamıştır. Soğuk Savaş dönemindeki Sovyet ve Amerikalıların güç çekişmelerine sahne olan şehir Berlin Duvarı ile Batı ve Doğu Berlin olmak üzere ikiye ayrılır. Tarihsel, kültürel bağları koparılmaya çalışılan Berlin halkının yaşamış olduğu sıkıntıları Wolf Biermann²³(1991:70)' in "Berlin, du deutsche deutsche Frau" adlı şiirinde şöyle dile getirilir:

Ich kann nicht weg mehr von dir gehn.
Im Westen steht die Mauer.
Im Osten meine Freunde stehn,
Der Nordwind ist ein rauher
Berlin du blonde Frau
Ich bin dein kühler Freier
Dein Himmel ist so hundelblau
Darin hängt meine Leier.(Biermann,1997:70)

Duvarla birbirinden koparılan Berlin halkı daha sonra bu duvarı "Utanç Duvarı" diye adlandıracaktır. Ayrıca duvarla ikiye bölünen şehrin yönetim biçimleri farklıdır. Batı Berlin kapitalist sistemi benimserken, doğuda ise komünist rejim hâkimdir. Nüfus olarak iki şehir de hemen hemen birbirine yakındır. "Batı Berlin, 2 milyon nüfusa sahipken, Doğu Berlin 1.17 milyon insanı barındırır." (Becker1996:2) Bu fiziki ve siyasi ayırım, kendini kültürel alanda da gösterir. İnşa edilen bina tarzlarında, insanların kültürel etkileşimlerinde, eğlence tarzlarında hatta yaptıkları seyahatlerde bile çok farklılık göze çarpar. Batı Berlin'de daha özgür bir sistem mevcutken, Doğu'da bundan bahsetmek olanaksızdır. Tam tersine doğuda insanları kontrol altında tutmak için katı kurallar mevcut olup; insanlar rejim yanlıları tarafından denetlenmektedir. Bu durum duvarın yıkılışına kadar devam etmiştir.

Genel olarak şehir bugün tarihsel dokusundan izler taşımakla birlikte, bir kültür metropolü olarak yerini tekrar kazanmayı başarabilmiştir. Berlin'in canlı ve kültürel dokusu halen tüm dünyanın dikkatini çekmektedir. Bugünde tarihin acımasız yıkımına karşın, kültürel yapılar Berlin'in kültürel portresine çok büyük katkılar yapmaktadır. Müzeleri, tiyatroları, kültürel etkinlikleriyle şehir bugün dünyanın en gözde metropollerinden biri olma özelliğini korumaktadır.

²³ 1936'da Hamburg'da doğan şair, eğitimini ve yaşamını Doğu Berlin'de sürdürmüştür. Ailesinin Hamburg'ta Batı Almanya'da oluşu ve Almanya'nın diğer ülkelerin çıkarları uğruna ikiye ayrılması yazarın çoğu şiirlerinde yansıttığı konuların başında gelir.

Şekil 3: Berlin duvarını gösteren bir resim

<http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Berlinermauer.jpg&filetimesta>

1.4.3. Edebi Hayat

Berlin'in edebi açıdan önemini, değerini çalışmamızın temasını oluşturan iki yazarın dönemleri 1920 ve 1980 yılları ve bu şehrin sorunsalının edebiyatta nasıl ele alındığını anlatmaya çalışacağız.

Yazarımız Alfred Döblin'in yaşadığı dönem, Weimar Cumhuriyeti ve Nazi Dönemine denk gelmektedir. Weimar Cumhuriyeti döneminde metropol yaşamı önem kazanmaya başlasa bile taşra hayatı halen etkisini sürdürmektedir. Bugün Almanya birçok büyük kente sahip olsa da, o dönemde bilhassa iki büyük savaş I.ve II. Dünya Savaşı arasında tek metropol olarak Berlin görülmektedir. Berlin²⁴'in Almanya'da tek büyük kent

²⁴ 1800 yılında Berlin şehri, 25,221 askeri personeli içeren 172,122 nüfusa sahiptir. 1849'a kadar endüstrileşmenin etkisiyle ikinci on yılında nüfusu 412,154'e ulaşır. Bu sayı, 22 yıl sonra Berlin'in yeni Alman imparatorluğunun başkenti olmasıyla 825,937 sakiniyle tam iki kat artar. Berlin'in nüfusu, 1895'e kadar(25 yıl sonra) 1,7 milyon nüfusuyla tekrar iki katı artış gösterir. 10 yıl sonra ise nüfusu 2.040.148

olması diğer şehirlerin ise taşra özelliğine sahip olması, sadece Berlin'in edebiyat ve kültür şehri olduğu anlamına gelmemesi gerekmektedir. O dönemde diğer şehirler de edebi ve kültürel açıdan gelişim içerisindedir. Yalnız birçok yazarın ve sanatçının Berlin'e göç etmesini engelleyememiştir. Bu göçü ve birçok yazarın, sanatçının bu şehirde toplanmasını Börge (2009:10) "sadece edebiyat Berlin'in bir parçası değil aynı zamanda Berlin de edebiyatın bir parçası haline dönmüştür" diye yorumlamaktadır. Berlin'inin edebiyatın merkezi haline dönüşmesini ayrıca Hermann, şöyle ifade eder:

20. yılların akabinde, Berlin şehrinin olayların merkezinde yer almasından ötürü sanatsal eserlerde kişisel ve tarihsel olayların sahnelendiği yer olup eserlerin konu dağarcığını süslemiştir(Hermann, 1986: 72)

20'li yıllarda birçok edebi eser yayınlanmış ve bu dönem edebi açıdan çok verimli bir dönem olarak anılmıştır. Hermann Hesse'nin Bozkır Kurdu(1927), Thomas Mann'ın Büyülü Dağ(1924) Alfred Döblin Berlin Alexander Meydanı(1929) adlı başyapıtları bu dönemin ürünleridir. Yazarlar daha çok kişiye ulaşmak adına bu eserlerinde gerçekçi anlatım, tasvirler, motifler ve anlaşılır bir dil kullanmayı yeğlemiştirlerdir. Halkın içinden her kişi yazarların eserlerinin kahramanı olmuştur.

Bu dönemde edebiyata katkı sağlayan yazılar arasında sadece düzyazı, şiir ve tiyatro gelmemektedir, ayrıca dergi ve gazete yazıları yazınsal alanda önemli bir yer tutmaktadır. Ekspresyonizm döneminde önem kazanmaya başlayan dergi, gazete yazıları, edebi yönünün yanı sıra siyasi nedenle basılmıştır. Bu siyasi propaganda özelliği bilhassa Weimar Cumhuriyeti dönemine rastlamaktadır. Ayrıca dergi ve gazete yazıları halk üzerinde büyük ilgi uyandırıp halkı etkilemektedir. Bu yönüyle edebiyatın gelişmesi açısından önemli bir işleve sahiptir. Berlin, gazete ve dergi basımı konusunda çok önemli bir yere sahiptir. Schebera(1987:29) daha 20. yüzyılın başlarında Berlin'in kenar mahalleleriyle birlikte 834 gazete ve dergiye sahip olduğunu ve bu dergi ve gazetelerde 36'sının günlük olarak yayımlandığını dile getirir.

Gazete ve dergilerde dönemin Berlin'inden izler görmek ve dönemin şartlarını öğrenmek mümkündür. Örneğin Fritzsche, bir gazetede Kochstrasse'deki Ullstein evine yapacağı ziyarette, Berlin üzerine izlenimlerini şöyle ifade etmektedir:

kişiye ulaşmıştır. 1871 ve 1919' da metropol Berlin'in toplam nüfusu yüzde 402 büyümeye gösterir.(Ribbe, 1987:99)

Bir saatim var. Yeterli bir zaman... 30 dakika arayla her iki yönde gidip gelen arabalar, bir sürü insan. Sağ tarafta sirkten ayrılan izleyiciler; solda ise avareler, örgenciler, evlerine dönen yorgun işçiler... Evler, restoranlar, batakhaneler, bira salonları, kafeler, kulüpler, şov gösterileri... ofislerin karanlık giriş koridorları, ter atölyeleri, apartmanlar, odalar, tefeci ve rehinci dükkanları, pansiyonlar(saatlik kalmaya bile olanak sağlayan butik odalar) doktorlar, hakimler, eğitimciler, bayan çalışanları ve kırmızı lambalarıyla şarap içmek için barlar...Friedrich Caddesi!... Sonra yeni metro istasyonunun çıkışı: Charlotten Caddesinin köşesindeki Mohren Caddesi...sonra Jerusalemer' in aşağısına doğru Mosse.. .Hemen köşede Zimmer Caddesi: zenginler için Scherl... Ve sonunda üç sokak ileride: Ullstein!(Fritzsche,1996:46)

Yukarıda ifade edilen cümleler bize Berlin'in portresini detaylı bir şekilde yansıtmaktadır. Her kesime hitap eden 20'li yılların Berlin'i bir gazeteci tarafından böyle dile getirilmiştir.

Weimar Cumhuriyeti döneminde Berlin şehrini ve onun toplumsal yapısını inceleyen en önemli yazar şüphesiz Alfred Döblin'dir. Yazarımız Berlin Alexander Meydanı(1929) eseriyle Alman Edebiyatı'nın önemli bir başyapıtını, büyükşehir romanını (Großstadtroman) kazandırmıştır. Berlin'in toplumsal yapısından gerçek kesitler sunmak amacıyla daha önce Alman Edebiyatında rastlamadığımız anlatım tarzları kullanmıştır.

“Nee, nee, mit dir geh ich nich, Franz. Bei mir biste abgemeldet. Kannst dir düne machen.” “Komm, Lina, ich geb ihm ja seinem Mist wieder.”(B.A.M:77)

Berlin halkının konuştuğu dili eserinde kullanarak, en alt tabakadan gelen insanları eserlerinin figürü olarak seçen bu gerçekçiliği, kolay anlaşılır bir dille eserinde yansıtmıştır. Nazi dönemi ise Berlin için her alanda bir çöküş dönemidir. En büyük çöküş ise edebi ve kültürel yaşamda olmuştur. Weimar Cumhuriyeti döneminde çoğu yazarın eserlerinde yücelttiği bu şehir, Nazilerin basa geçmesiyle Almanya'yı ve Berlin'i terk etmek zorunda kalan yazarlar ve sanatçılardan ötürü Berlin şehrinin edebi değeri silinmeye başlamıştır. Bu yazarlar özellikle Alman Edebiyatının en verimli döneminde ülkeyi terk etmişlerdir. Bu da edebiyatın bu dönemde tek bir ideolojiyle(faşist) şekillenmesini sağlamıştır. Bu dönemde önemli yazarlar ve bilim adamlarının Berlin ve Almanya'yı terk ettiğini görmekteyiz. Bertold Brecht, Albert Einstein, Alfred Döblin gibi birçok yazar ve bilim adamı Almanya'yı terk etmek durumunda kalmışlardır.

60'lı yıllarda Almanya'ya çoğunluğu Türklerden oluşan birçok farklı insanın iş bulmak umuduyla ya da siyasi nedenlerden göç etmesi edebiyatta kültür alışverişinin sağlanması için çok önemli bir fırsat sunmuştur. Berlin bilhassa Kreuzberg bu işçiler ve göçmen yazarlar için düşüncelerinin şekillendiği, başarılı yapıtları ortaya çıkardıkları bir mekân olmuştur. Bu farklı kültürler arasındaki iletişim Berlin şehrindeki toplumsal, psikolojik, kültürel sorunları ortaya çıkarmaya ve değişik farklı kültürlerin kendi gözlemleri ve yorumlarıyla bu şehri eserlerinde yansıtma imkân tanımıştır. Bu edebiyat Göçmen Edebiyatı olarak adlandırılacaktır.

Yazarımız Aras Ören'de bu edebiyatın en önemli temsilcilerinden birisidir. Özel nedenlerden ötürü Berlin'e uzanan hayat hikâyesi ve Berlin'in toplumsal, siyasi ve kültürel yapısı yazarın eserlerinde yansıtmak istediği söylemlerinin ve anlatısının ana temasını oluşturur. Berlin Savigny Meydanı eseri, Berlin'de yaşayan göçmenlerin hayatını, bu şehirde yaşanan zorlukları dile getirir. Örneğin yazar Alman kültürüyle kendi kültürü arasındaki farkı şöyle dile getirir:

Her şeyden önce öğrenmek zorundasın. Eğer caddeyi kırmızıda geçersen suçlu konumuna düşersin. Bir yasak levhasını görmezlikten gelersen yine suçlusun. Kışın buzlu bir kanal kıyısında ayağın kayıp düşersen kabahatlisin. Görevi sırasında bir memurla yüksek sesle konuşursan kabahat senin. Otobüste birinin ayağına basıp özür dilemezsen yine sen hatalısın.(Ören, B.S.M:128)

Berlin şehrini konu alan bir diğer göçmen edebiyatı yazarı Emine Sevgi Özdamar ise Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyor (Seltsame Sterne starren auf die Erde) isimli eserinde duvarla ikiye ayrılmış Berlin'i ele almaktadır. Eserde yazarın yaşadığı yer Batı Berlin, çalıştığı yer ise Doğu Berlin'dir. Batıdan doğuya geçişinde karşılaştığı katı kuralları yazar eserinde şöyle dillendirir:

Josef bana yedi kişinin bir arada yaşadığı bir apartmanın adresini verdi, DDR-vizemi alana kadar belki orada kalabilirdim. Josef ise gülerek evet dedi ve ekledi: Orada feminist kontroller var ayrıca oje kabul edilmiyor.(Özdamar,2003:48)

İki yazarımız içinde ilham kaynağı teşkil eden “Spree'nin Atinası ve krizlerin şehri” Berlin'in edebi açıdan önemini anlatmaya çalıştık. Berlin'in kültürel, tarihsel ve edebi açıdan çok çeşitlilik içermesi, bu şehrin yazarlarımızın eserlerinin ana kaynağını oluşturması bize Berlin şehrini çeşitli yönleriyle ele alma fırsatı sağlamanın yanı sıra iki eseri anlama ve yorumlama konusunda bize önemli fikirler verdiği kanısındayız.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLER VE YAZARLARI

Bir eseri kapsamlı bir şekilde anlama ve yorumlama, eserin yazıldığı dönemi ve şartlarını bilmenin yanı sıra yazarın hayatını ve görüşlerini anlamaktan geçer. Moran, dış dünyaya dönük eleştiri kuramının bir alt dalı tarihsel eleştiride bu konuya detaylı bir şekilde değinmiştir. O, yazarın hayatını anlamadan eser yorumlamalarının istenilen düzeye çıkamayacağını, hatta bazı yazarların hayat hikâyesini bilmeden eserin anlaşılamayacağını dile getirir. Gerçekten de bir Kafka'yı, Bochert'i, Hesse'yi ya da Mann kardeşlerin hayatlarını bilmeden eserlerinde bizlere iletmek istedikleri düşünceleri anlamak mümkün değildir. Dolayısıyla iki eseri incelemeyden önce iki yazarın hayatını, temsilcisi oldukları edebiyat akımının türünü çalışmamda ele alma gerekliliği hissettim. Bu iki önemli eserin ortaya çıkmasında yazarların hayat hikâyesi nasıl bir öneme sahip sorusuna cevaplar aradım. Yine iki eserin ortak paydasını oluşturan meydan motifinin edebiyatta konu alınma süreci ve nasıl işlendiğine dair izlerini sürdüm.

2.1. Edebiyatta Meydan Motifi

Kentleşmenin ve beton yapıların giderek artması insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilecek mekânların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu mekânlar, sürekli beton yağmurlar arasında sıkışan insan için sosyalleşmesini sağlayacak, kendini psikolojik açıdan iyi hissettirecek yerler olmalıdır. Bu bağlamda meydanların büyük kentlerde sağladığı işlev tartışılmazdır.

Meydanların işlevi ve tanımı konusunda birçok açıklama vardır. Bu açıklama ve tanımlamalara bir göz atarsak, Gençtürk(2006:4) meydanların, yer aldığı toplumun kültürünü, inançlarını ve değerlerini yansıtan toplumsal değişimlerin ortaya konduğu yerler olduğunu belirtir. Zucker(1959:12) ise meydanların mimari alanlarla sınırlarının belirlenmiş, belli toplumsal işlevlere sahip, ayrıca şehir dokusuna entegre olmuş yerler olduğunu söyler. Bu iki tanıma bakıldığında meydanların çok önemli bir işleve sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle insanların kültürel değerlerini ve toplumsal yapısını göstermesi açısından meydan kavramının edebiyatın konu alanına girdiğini

söyleyebiliriz. Kentsel mekânların en belirgin öğeleri, kent dokusunu oluşturan unsurların başında gelen meydanların edebiyatta nasıl ele alındığına bir göz atacağız.

Şekil 4: 1940 ve 1960'lı yıllarda İstanbul Taksim Meydanı

Gülersoy(1986). TAKSİM: Bir Meydanın Hikâyesi, İstanbul Kitaplığı Ltd, İstanbul

Bildiğimiz üzere sanayileşme, kent ve kentleşme konusunda bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Hatta kentleşmenin edebiyatta ele alınırken “Sanayi Öncesi Kentleşme” ve “Sanayi Sonrası Kentleşme” olarak iki ana başlıkta işlendiğini söyledik. Kentleşme ve meydan kavramlarının birbirine paralel ilişkisini düşünürsek, meydanların da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıktığını, meydan konusunun da edebiyatta sanayileşme sonrası yoğun olarak işlendiğini açıkça söyleyebiliriz.

Yazarımız Ören Savigny Meydanı'nda yer alan caddelerden, yer ve insan tasvirlerinden söz etmektedir. Eserde meydan şu sözlerle anlatılır:

Tatlı niyetine ısmarladığım tarte aux poires (Fransız turtasını) yemeden hesabı ödedim ve dışarı çıktım. Bu cansız soğuk gecede Kant Caddesi boyunca Savigny meydanına yürüdüm. (Ören, B.S.M :123)

Eserde Ben Anlatıcı'nın sık sık uğrak yeri Paris Bar'ın bulunduğu yer Savigny Meydanı'ndadır. Hatta bu yer, yazar için farklı bir anlam ifade eder. Kendi içinde yaşamış olduğu ve bir türlü üstesinden gelemediği yalnızlık duygusundan bu meydanı ziyaret ederek kurtulmaya çalışır. Bunun yanında Savigny Meydanı'nda yer alan bu barda tanışmış olduğu arkadaşları ve onlarla yaptığı içten sohbetleri kendisinin topluma

karşı hissetmiş olduğu yabancılık duygusuna bir antitez oluşturmakta böylece hayata tutunmaya çalışmaktadır.

Alman Edebiyatı'nın bilinen en başarılı büyükşehir romanı olan Berlin "Alexander Meydanı" adlı eserde ise Alfred Döblin, bir meydanı konu edinirken, dönemin şartlarını, ekonomik zorlukları, insan ilişkilerini, siyasi zıtlıkları ele alarak aslında o dönemde Almanya'nın genel çehresini bize yansıtmıştır. Eserde meydan ile ilgili geçen sözler bu gerçekliğin mikro düzeyden makro bir yapıya (meydan- Weimar Cumhuriyeti) dönüştüğüne dair gerçekleri şu sözler özetler:

Alexander Meydanı'nı kazıyorlar. Tramvayı yeraltından geçirmek için. Yayalar tahtalar üzerinde yürüyor. Tramvaylar alanı geçip, Alexander caddesine sapıyor, Münz caddesinden Rosenthaler Kapısı'na gidiyor. Sağda ve solda sokaklar. Sokaklarda dizi dizi binalar. Ve hepsi de bodrumundan tavan arasına insanlarla dolu. Giriş katlarında dükkânlar. Meyhaneler, lokantalar, meyve ve sebzeçiler, bakkallar ve mezeciler, nakliyeciler, badanacı ve boyacılar, kadın terzileri, uncular ve değirmen aletleri satanlar, otomobil garajları, motosikletçiler: küçük motorlu, yapılışı basit, kullanışı kolay ve hafif...(B.A.M:113)

Meydanda günlük yaşamdan akıp giden manzara, meydanın ayrıntılı tasviriyle okuyucuya aktarılır. Bir insanın ihtiyaç duyacağı her türlü şeyi bulabileceği yerler en ince ayrıntısına ve yazarın kapsamlı gözlemlerine dayandırılarak eserde verilir. Bu da yazarın meydanı çok iyi tanıdığını, meydanla ilgili göze çarpan özellikleri kapsamlı bir şekilde tasvirinden rahatlıkla çıkarabiliriz. Bakıldığında meydanın anlatılan özellikleri geçmişe ışık tutmakta ve dönemin Berlin'ini günümüze nesnel bir şekilde taşımaktadır.

2.2. Berlin Alexander Meydanı

Başlıktan da anlaşılacağı üzere Alfred Döblin'in bu eseri Berlin'de geçmektedir ve Berlin'de bir meydanı konu almıştır. Yazar bir meydanı işaret ederek aslında dönemin toplumsal yapısını ve o dönemin portresini gözümüzde canlandırmıştır. Bu bağlamda yazarın bu eserini incelemeden evvel bu meydan hakkında kısa bir bilgi edinmek eserin çözümlenmesi konusunda bize önemli katkılar sağlayacağı kanısındayız.

İlk olarak meydanın konumuyla başlamak istiyoruz. Berlin sakinlerinin çoğu tarafından 'Alex' diye adlandırılan bu mekân Wikipedia'da, Berlin'in merkezinde Mitte ilçesi ve Spree nehri ile Berlin Katedrali'nin yakınlarında olduğu belirtilir. Holland ve Gawthrop (2001,95), Alexander Meydanı'nın isminin Rus çarı I. Alexander'ın 1805 yılında

Berlin'i ziyaret etmesiyle kendisinden aldığı ve Alfred Döblin'in romanıyla ünlendiğini söyler. Weszkalnys (2010:7), Alexander meydanının Berlin'e girişin ana merkezi olarak düşünüldüğü, 17. ve 18. yüzyılda kuzey ve doğu yollarının bir noktada kavuştuğu şehir kapısı olduğu gerçeğine dikkat çeker. 1886'dan itibaren meydan, önemli bir tren istasyonu haline gelmiş olup bugün ise yeni hayat tarzları arayışında olan ve aynı düşünceyi paylaşan gençlerin buluşma noktasıdır. Weszkalnys'nin Alexander Meydanı adlı çalışmasında meydanda bir cafe müdürüyle yaptığı röportajda müdürün: "Meydana vardığında ne olursa olsun Berlin'desin. Çünkü meydan tamamıyla Berlin'i yansıtır." sözleri meydanın Berlin açısından can alıcı önemini ortaya koyar.

Sekil 5: Berlin Alexander Meydanını gösteren bir resim:1920

<http://variosdesvelos.blogspot.com/2010/12/el-cabaret-aleman.html>

Meydan modern Berlin'in göze çarpan sembolik bir değeridir. Peki, Alfred Döblin bu meydanı neden romanının başlığı olarak seçti? Bu meydanın önemi neydi? Döblin, böyle bir başlık seçerek I. Dünya Savaşı'yla şekillenen bir şehrin karmaşasını, çelişkisini gösterme amacı gütmüştür. Bu meydan devrin Berlinini harikulade özetler. Weszkalnys (2010:2) ise Döblin'in bu meydanı seçmesindeki amacının modern Berlin'de insanların birbiriyle çelişen görüşlerini ve gündemlerini okuyucuya aktarmak olduğunu belirtir.

Kieren (1994:12-13) Döblin'in kitabıyla Berlin ve Alexander Meydanının elde ettiği ünü ve bu noktada kitabın sağladığı katkıyı şu sözlerle ifade eder:

Alexander Meydanı ya yer olarak ya da Alfred Döblin'in romanında harflerden ibaret bir olgu olarak karşımıza çıkar. Sadece iki dünya. Eserin yazıldığı zamanda bile Döblin'in meydanı var olmamıştı. Döblin'in meydanını bir hayal ürünü olarak kabul etmeliyiz aksi takdirde umutsuzca bu meydanın içinde kayboluruz. Lakin gerçek Alexander Meydanı ile Döblin'in meydanını karıştırma ihtimalimiz vardır: Birisi kurgu diğeri ise boş bir mekân.

Meydanın tarihsel süreçte çok büyük değişimler gösterdiğini açıkça görebiliriz. Meydan, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin'e inşa edilen duvarla birlikte Doğu Berlin'de kalmıştır. 1990'da duvarın yıkılışına kadar sosyalizm düşüncesiyle beslenmiş ve şekillendirilmeye çalışılmıştır. Duvarın yıkılmasıyla birlikte meydan, Almanya'nın ve Berlin'in bir araya gelme hususunda çok önemli bir rol oynamıştır. Bu sebepten ötürü meydan bu birleşme olgusunu yansıtması açısından yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca meydanın bu düzenlemede şehrin gelişimi ve teknolojisinin yanı sıra Alman kültürünün sembolik yansıması da göz önünde bulundurulmuştur.

Günümüzde halen cazibesini ve önemini koruyan meydan Berlin'in en sembolik yerlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Ayrıca turistler için Berlin'de gezilecek yerlerin başına yazdığı yerlerin başında gelmektedir. Berlin halkını, Alman kültürünü ve toplumsal yapısını tanıma ve gözlemleme konusunda en ideal yerlerden birisidir.

2.2.1. Alfred Döblin ve Eserleri

Alfred Döblin, 1878 yılında Stettin'de bir terzinin oğlu olarak dünyaya gelmiş, 1888'de Berlin'e yerleşmiştir. Ailesi aslında Doğudan gelmedir. Dedesi Yahudi asıllıdır, dayıları Breslau'da ardiyecilikle uğraşır. Küçük burjuva dünyasında yetişen Döblin, birçok Alman yazarının istifade ettiği sosyal güvenceden, aile yuvasının mutluluğundan yoksun yetişmiştir. Ekonomik dalgalanmalardan ister istemez etkilenmiş ve bu, ömrü boyunca böyle olmuştur.

Aytaç(2005:127), Çağdaş Alman edebiyatı adlı eserinde yazarın hayatı ile ilgili çok çarpıcı saptamalara ulaşmıştır. O, Alfred Döblin'in hayatına ve ruh dünyasına yön veren önemli bir yaşantısının olduğunu vurgulamıştır. Yaşamının en önemli dönüm noktasının ise babasının iflas edip genç bir kızla Amerika'ya kaçmasını, annesinin bu nedenden

dolayı beş çocuğuyla birlikte aileyi ayakta tutmak adına Berlin'e göç etmesini gösterir. Şefkatli, son derece kuvvetli bir irade sahibi olan bu kadın, çocuklarını çalışarak yükselmeleri için hırsıyla desteklemiştir. Büyük şehrin yoksul tabakasının tüm kaderi Döblin'i peşinden sürüklemiştir ve Döblin bu durumdan şöyle bahseder:

Yoksullardan biri oluşum hiç aklımdan çıkmamıştır. Bu, benim bütün davranışımı belirlemiştir, işte ben bu halka, bu millete aidim, yani yoksullar milletine.(Döblin,1968:78)

Öğrencilik yıllarının belirleyici faktörü, yazarın annesinden ve hocalarından gelen sürekli çalışma, didinme öğütleri olmuştur. Dakiklik, disiplin ve çalışkanlık, Döblin'in Prusyalı özelliğidir²⁵. Bu çalışkan ve disiplin özelliğine rağmen Alfred Döblin, ekonomik durumlarının kötü olması nedeniyle, liseyi ancak 22 yaşındayken tamamlayabilmiştir. Daha sonra Berlin ve Freiburg'da nöroloji ve psikoloji okumuş, daha öğrencilik yıllarında Hıristiyan öğrencilerle Yahudiler arasındaki mesafeyi anlattığı eleştirel yazılar yazmaya başlamıştır.

1910'da, Herwarth Walden ile birlikte Alman dışavurum akımının en önemli yayın organlarından birini, Der Sturm (Fırtına) dergisini kuran Döblin, asistanlık yıllarını tamamladıktan sonra 1911'de Berlin'de psikiyatrist olarak muayenehane açmıştır. Bir yıl sonra da Erna Reiss adlı bir tıp öğrencisiyle evlenip bu evlilikten beş çocuk sahibi olmuştur. (<http://alfred-doblin-kimdir.cix1.com/>)

Döblin'in gençliğinde iki yazar ve onların yaşam hikâyesi önemli izler bırakmıştır. Döblin için Alman Edebiyat tarihinin iki huzursuz, baba şefkatinden yoksun, kız kardeşlerine ve annelerine düşkün olan Kleist ve Hölderlin sempatik gelmektedir ve kendi hayat hikâyesini onlarda görmektedir. Aytaç(2005:128), Döblin için onu Kleist'ta büyüleyen özelliğin duygu karmaşıklığı sorunu, kadınla erkek arasındaki aşk-nefret karışımı duygu, görüntülerin ardına yöneltilmiş, uçurumları sezen bir görüsün olduğunu belirtir. Hölderlin'in şiirleri, yani varlıklı büyükşehir sakinlerinin gösterişli hayatıyla ilgilenmemesi ilgisini çekmektedir. Kleist ve Hölderlin'in yani sıra Nietzsche, Schopenhauer, Ibsen, Björnsen, Dostojewski Döblin'in hayranı olduğu diğer yazarlardır.

²⁵ Döblin, Prusya sertliği, dakikliği, uyanıklığı, çalışkanlığı bana Berlin Lisesinde aşlanmıştır der.

Alman Edebiyatı'nın 20'li yıllarda ön plana çıkan ve Nobel Edebiyat ödülü sahibi Thomas Mann, Alfred Döblin'in 65. doğum günü kutlamasında Döblin için şu sözleri sarf eder:

Onur gününüz, benim için de sizin eserinize borçlu olduğum görkemli bir şekilde ihya edilmiş sayısız saatler üzerine üretilen düşüncelerin bir günüdür ve siz aynı zamanda batı romanının en genç yazgılarını esasen en şahsi bir şekilde bir arada kullanarak Alman coşkun nesrine bahşetmiş olduğunuz cesur, yenilikçi, capcanlı, ilerici birçok şey için şahsınıza duyduğum deruni hayranlığı dile getirme fırsatı beni aynı zamanda çok mutlu eder.(Mann,1990:489)

Alfred Döblin hakkında söylenmiş olan sözler onun edebiyata yaptığı katkıların sadece dile getirilen noktalarıdır. O, Alman edebiyatı için 20'li yılların verimli döneminin en önemli, en önde gelen yazarları arasındadır. Aslında zorlu ve sıkıntılı geçen hayat hikâyesi onun hayat felsefesinin ve eserlerinde okuyucuya iletmek istediği düşüncelerin ana kaynağını oluşturmuştur. Eserimiz Berlin Alexander Meydanı yazarın yaşam öyküsünün ve onun can alıcı Berlin gözlemlerinin bir ürünü olması açısından örnek teşkil eder.

Eserleri

Roman: Wang Lun'un Üç Atlayışı (Die drei Sprünge des Wang Lun), Wadzek'in Buhar Türbini İçin Verdiği Savaş (Kampf um die Dampfturbine, 1918), Wallenstein (1920), Dağlar Denizler ve Devler (Berge, Meere und Giganten, 1924), Berlin Alexander Meydanı. Franz Biberkopf'un Öyküsü (Berlin Alexanderplatz. Die Geschichte vom Franz Biberkopf, 1929), Babilon Gezisi (Babylonische Wanderschaft, 1934), Af Söz konusu Değildir (Pardon wird nicht gegeben, 1935), Amazonas (1937), Kasım (November, 1918), Hamlet ya da Uzun Gece Son Buluyor (Die lange Nacht nimmt ein Ende, 1953)

Deneme: Maskeli Adam Balosu (Der deutsche Maskenball, 1919)

2.2.2. Yeni Nesnelcilik (Neue Sachlichkeit)

Alfred Döblin Ekspresyonizm akımının temsilcileri arasında gösterilmesine karşın, yazarımızın eseri “Berlin Alexander Meydanı” yeni nesnelcilik akımının ilk örneklerinden birisidir. Dolayısıyla “Yeni Nesnelcilik akımı kavramını, özelliklerini ve temsilcilerini ele almak yazarımızı ve eserini daha kapsamlı bir şekilde anlamamızı sağlayacaktır.

Lamb(1978:5), yeni nesnelcilik akımını, ekspresyonizm akımından gerçekliğe geri dönüş olarak görür ve yeni nesnelcilik ile ekspresyonizm arasındaki farkı şöyle ortaya koymaktadır:

Yeni nesnelcilikte önemli olan şey, günlük hayatın gerçekçiliğiyle nesnel bir ihtilafın lehine ekspresyonizmin ütopyik arzularından geri dönüştür.(Lamb,1987:5)

Marie Luise Fleißer, nesnelcilik kavramının ilk kez henüz 1922’lerde Lion Feuchtwanger tarafından kullanıldığını ve bu akımın Neuromantik edebiyata karşı geri dönüş ve geç ekspresyonizmden kurtulmak amacıyla ortaya çıkmış bir akım olduğunu söyler. Fakat bu kavramın çoğu kişi tarafından ilk kez 1925 yılında Gustav Friedrich Hartlaub²⁶ tarafından ortaya atıldığı düşüncesi kabul görmüştür (Leiß ve Stadtler, 2007:64). Hartlaub, nesnelcilik ile ekspresyonist ve soyut sanat arasındaki çelişkiye dikkat çekmiştir. Hartlaub’a göre “Yeni Nesnelcilik” terimi ekspresyonizmden sonra gerçekçiliğe tekrar geri dönüş olarak kullanılmıştır.

Sabine Becker eserinde yeni nesnelciliği 1890’dan itibaren kentleşme ve endüstrileşme sürecinin birbirine zıt şekilde gelişen modern edebiyatın son basamağı olarak geçerliliğini koruduğunu vurgular. O, bunun yanında yeni nesnelciliğin sadece 1924 ve 1929 yılları arası ekonomik durumla bağlantılı olmadığını, tam tersine sosyal ve edebiyat tarihiyle ilgili içerikle yakından ilintili olduğunu belirtir (Becker, 1995:15). Daha önceki akımlarla karşılaştırıldığında teknikteki gelişmeler yeni nesnelciliğin yazarları tarafından ‘dönüm noktası’ olarak kabul edilir, ayrıca ilerleyen endüstrileşme ve teknikteki iyileşmeler sayesinde iş dünyası bu akım tarafından ağır bir şekilde eleştirilir ve endüstrileşme ile tekniğin toplum üzerindeki etkisi araştırılır (Lamb, 1978:7).

²⁶ 1884’te Bremen’de doğmuş, ilk kez “Yeni Nesnelcilik” kavramını ortaya atan Alman sanat tarihçisidir.

Yeni nesnelciliğin en çok tercih edilen türü modern romandır. Modern roman 1918'den sonra Wendler (1974:169) tarafından 'duygulara veda', dahası 'ekspresyonizmin artan duygusal dışavurumuna elveda' olarak tanımlanır. Bu noktada güncel toplumu yansıtmak adına olayların gerçekçi bir şekilde ortaya konması önemlidir ve yazarlar bu gerçekçiliği romanlarda yansıtmışlardır. Yeni nesnelcilik akımının yazarları geç ekspresyonizm ve onun edebiyatta ele aldığı görüşü yani sonsuz ve tarihüstü değerlerin birikiminden kurtulmak istemişlerdir (Becker, 1995:9). Lamb (1978:9), bu yeni edebiyat türünü değişiminin amaçlarına yönelik anın incelenmesi olarak görür.

Erik Reger gibi yeni nesnelciliğin birçok yazarı gazeteciliğe ilgi beslemişler ve eserlerinde kurmaca ve gazete yazılarına yakın bir tarza ulaşmaya çalışmışlar. Bu bakımdan edebiyata röportaj tarzını getiren Egon Erwin Kisch²⁷ en başta gelir (Leiß ve Stadtler, 2007:67). Bu gerçekçiliği yansıtmak adına yazarlar, nesnelliği ön planda tutmuş, bunu gerçekleştirme noktasında gözlemleyici anlatım tarzını yeğlemişlerdir. Dolayısıyla masalımsı anlatım tarzı ve her şeyi bilen(auktorial) anlatıcıdan bir vazgeçiş ortaya çıkmıştır(Becker, 1995:12). Bu tarzı Berlin Alexander Meydanı adlı eserde kişi ve yer tasvirlerinde apaçık bir şekilde görebiliriz.

Anlatımdaki bu gelişim 'dünya görüşüne kayıtsızlık' olarak değil, Hermand'ın (1971:158) da belirttiği gibi tam tersine dışavurumcu tepkilerden gerçekçi denetlenebilir gerçekçilik seviyesine ulaşma olarak da yorumlanabilir. Dahası tasvirlerin gerçekçiliğini artırmak adına bazı romanlarda belgesel tarzı unsurlar kullanılır. Bu yazım tarzı dışavurumcu anlatım tarzına nazaran trajik kahramanların ve onların hikâyelerinin tasvirini terk etmeyi gerektirir. Bundan dolayı figürlerin hayatlarından sadece bir yaşam kesiti ve basit hayat hikâyeleri tasvir edilebilmektedir. Çünkü figürler bireyler olarak yansıtılmaz, tam tersine toplumsal tipler olarak karşımıza çıkar (Becker, 1995:12).

Yeni nesnelciliğin en baskın anlatım tarzı Ben-Anlatıcı'(Ich-Erzähler)sıdır. Yani bilimsel bir gözlemci gibi. Buna ek olarak psikolojik ve tarihsel anlatımlar arka planda yer alır. Çünkü yazarlar her şeyi tasvir etme imkânından mahrumdurlar. Bu her şeyi tasvir edememe durumunun sebebi figürlerin motifleri, ruhsal durumları tam olarak

²⁷ Egon Erwin Kirsch çalışmalarıyla röportaj anlatım tarzının edebi bir değer kazanmasını sağlamıştır ve edebiyata getirmiş olduğu bu anlatım tarzı yazılı edebiyatın uygun bir biçimi olarak kabul edilmiştir.

verilemez. Geçmiş yani tarih, geçmişin gerçekçiliğini vermek için montajlar kullanılır (Becker,1995:21). Bu anlatım tarzının en önemli örneği Berlin Alexander Meydanı'dır.

2.2.3. Modern Roman

Alfred Döblin'in 'Berlin Alexander Meydanı' adlı eseri bir modern roman özelliği taşır. Modern romanın tanımını ve gelişim sürecini bilmek bize bu eseri ve eserin kahramanı 'Franz Biberkopf'u çözümlenme konusunda yardımcı olacaktır. 20. yüzyılda Alman siyasi sisteminde çok önemli bir gelişme olmuştur. Monarşik sistemden Weimar döneminin Cumhuriyet rejimine geçilmesi geleneksel edebiyattan modern edebiyata geçişin de başlangıcı olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın Almanya üzerinde bırakmış olduğu ekonomik ve toplumsal enkaz, edebiyatta da yüzünü göstermiştir. Bu bağlamda Alfred Döblin "yeni bir başlangıç yapma" gereğinden söz etmektedir; çünkü ona göre geleneksel anlatım tarzı yeniçağa uygun olmaktan uzaktır.(Dalım,2002:76)

Kurz(2005:102), modern romanın şekil değiştirmesini modern dünyanın yapısal değişimine bağlamaktadır. Ona göre modern roman, salt eğlendirici ve oyalayıcı roman ya da basmakalıp(trivial) romana göre daha çok edebi değer taşımakta, okuyucuyu çok yönlü düşünmeye sevk etmekte, bunun yanında okuyucudan belli bilgi birikimine sahip olmasını beklemektedir. Romanda mekân konusunun tarihsel süreçle birlikte önemli derecede değişiklik göstermesi romanın da geçmişten günümüze bir değişim-gelişim içinde olmasının normal bir süreç olduğunu göstermektedir. Kurz'un(2005:105) bahsettiği gibi grandükanlık şehri Weimar ile Franz Josef'in Viyana'sı günümüz Viyana'sı ve Weimar'ından çok çok uzaktır. İnsanı, havası, suyu bile değiştirmiştir artık. Bu değişiklik kendini romanın değişmez parçaları olan olay örgüsü, kahraman ve anlatım tarzında açıkça gösterir. Bu değişikliği kısaca anlatmaya çalışacağız.

Geleneksel romana baktığımız zaman kahramanlar, maceraperest, kibar ve farklı kişiliklerde karşımıza çıkarlardı. Geleneksel roman kahramanı, gerçek dünya ile karşılaştığı zaman tutunabilen, toplumla karşılaşmasında bir dereceye kadar kayıtsız ve şüphesiz, kendi kendine yaşayan güçlü olarak gelişen biri olma özelliğine sahipti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra roman kahramanlarında bu tarz özelliklerin silinmeye başladığı görülmektedir. 17. yüzyılın maceraperest ve kendini romanda açıkça belli eden kahramanlarından çok, artık romanda kahraman şüpheli, çözümlenmesi kolay

olmayan figürler olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Romanlarda o her şeye gücü yeten, toplumla bütünleşmiş insan tipi yerine, artık Kafka, Goethe ile birlikte kendi kabuğuna çekilmiş, çoğunlukla toplum tarafından yönlendirilen, ya da toplum tarafından bir köşeye itilmiş, topluma yabancılaşmış, ya da toplumdan kopmuş karakterler romanda önemli tipler olarak yer almıştır. Michael Kohlhaas, Simplicissimus ya da Yeşil Heinrich gibi karakterleri artık romanda göremeyiz. Romanda artık bu karakterlerle çok büyük zıtlık gösteren Werther, Gregor Samsa, ya da Franz Biberkopf karakterleri çıkar karşımıza. Geleneksel kahramanların canlılığı, cesur, güçlü kişiliklerinin yerine, kendi içine kapanmış, kendi sorunlarını dahi çözemeyen, duyarsız, korkak kahramanlar, modern romanın tiplerini oluşturmaktadır. Bu çözümleri zor türden kahramanlar Goethe'nin eserlerinin çoğunun konu alanını süslemiştir.

Bin bir düşünce, bin bir ihtimal ruhumda fırtınalar estirdi ve nihayetinde bu en son düşünce, sarsılmaz ve tamamlanmış biçimiyle belirdi: ölmek istiyorum!... Yatağıma uzandım ve sabah, uyanışımın dinginliğinde, aynı düşünce hâlâ oradaydı, güçlü bir biçimde yüreğimde yer etmişti: ölmek istiyorum! ... Çaresizlik değil bu. (Genç Werther'in Acıları:113)

Tabii ki bu tiplerin ortaya çıkışı tesadüfî değildir. Toplum, değişen yaşam koşulları, siyasi, ekonomik, kültürel alandaki gelişmeler bu figürlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Her ne kadar bu kahramanlar 19. ve 20. yüzyılın başlarında bu korkaklıklarını, yalnızlıklarını sürdürseler de 20. yüzyılla birlikte belli şeylere ayak uydurmaya ya da başkaldırmaya başladıklarını görürüz. Goethe'nin "Faust" adlı eserindeki "durmaksızın çaba gösteren insanın günahlarını affedebiliriz" (den können wir erlösen, der sich immer wieder sich strebt) ifadesi, işte bu tür edebi anlayışın ilk ürünlerindedir.(Sebuktekin,2006:4) Herman Hesse ise eseri Boncuk Oyunu'nda bu cabadan şöyle bahseder:

Belki yaptıkları yanlıştı, daha doğrusu kuskusuz yanlış bir iş yaptılar, ama olsun: Bir şey yaptılar yine de, bir eylemi gerçekleştirdiler, bir atılımda bulunmayı göze aldılar, cesaret isteyen bir işin üstesinden geldiler. Bizler, biz geride kalanlarsa çaba harcadık, sabır gösterdik, akılsızlık etmedik, ama yapıp ettiğimiz hiçbir şey yok ortada, hiçbir atılımda bulunmadık(Hesse,1943:72).

Alfred Döblin'in "Berlin Alexanderplatz" adlı romanı da bu edebiyat anlayışının en iyi örneklerinden sayılabilir. Çünkü Biberkopf karakteri tüm olumsuzluklara rağmen daima namuslu (anständig) bir hayat isteyen, bunun için çaba gösteren bir kahramandır.

Bir diğerk önemli değişiklik ise olay örgüsünün modern romanla birlikte yeni bir anlam kazanmasıdır. Geleneksel romanda bildiğimiz gibi olay örgüsü çok karmaşıklik göstermez ve her şey belli bir kronolojik sıraya göre devam eder. Modern romanda ise bu durum farklıdır. Yazar okuyucunun ilgisini çekmek adına, ya da romanda gizemi, olayı okuyucuya doğrudan vermek yerine ona sezdirmeyi yeğler. Okuyucunun olay üzerine daha çok kafa yormasını, olay üzerine eleştiri ya da yorum getirmesini daima okuyucunun eser üzerinde yoğunlaşmasını beklemektedir. Kurz(2005:102), geleneksel roman ile modern roman arasındaki farkı ortaya koyarken olay örgüsünü ‘balığı oltaya çekmeye çalışan bir yem fonksiyonuna benzetir. Buradaki olay aynı zamanda olta kamışdır. Yazar, bu olta kamışını günlük hayatın balık havuzunda dolaştırır ve bu olta kamışıyla bir köşeden diğerk köşeye veya bir tabandan diğerk tabana yoklar. Modern romanda neden-sonuç ilişkisi içinde ortaya çıkmış bir olay bulunmaz, bunun yerine çağrışımlar, içgüdüsel imaj, düşünceler ve motifler yer almaktadır.

Anlatımda ise geleneksel romanda, olaylar kronolojik bir sıra halinde verilirken, olayın ilerleyişi ve gelişimi okuyucu tarafından açıkça bilinirken, modern romanda bu kronolojik sıradan bahsedilemez, zaman kavramı değişmiştir. Örneğin; geleneksel romanda zaman kavramı sene, mevsimler ya da aylarla sınırlandırılırken, modern romanda bu, 24 saat veya daha az süren bir olay örgüsü olabilir. Bu değişimi J. Joyce, M. Proust, Kafka, Döblin ve Lessing gibi yazarlarda gözlemleyebiliriz. Sebuktekin(2006:4) modern romandaki bu değişikliği şöyle ifade eder:

Anlatım tekniklerinde, zamanın seyir ve kullanımında, figürlerin tip ve sosyal statülerinde, ele alınan motif ve konularda, kısacası her şeyde etiketsiz, norm kaygısı olmayan yaratım ve hürriyetler devri başlamış, direkt anlatımın yanına zamanla dolaylı, sembolik ve imalı ifadeler yerleşmiştir. Artık her şey, aynı sahnede bile olsa, yan yanadır, güzel de çirkin de, halktan sade kişiler de gerekirse kral da, tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi.

Yukarıda da ifade edildiği gibi modern romanda anlatım özelliklerinin çok değiştiğini ve yazara anlatımda çok çeşitli tarzları kullanma imkânı sağladığını kolayca çıkarabiliriz.

2.2.4. Özet

1929 yılında kaleme alınan “Berlin Alexander Meydanı” adlı eser dokuz bölümden oluşmakta olup eskiden nakliye işçisi olan Franz Biberkopf isimli kahramanın hayat hikâyesini konu alır. Franz Biberkopf hakkında eserde geçen şu sözler karakterimizi tasvir etmektedir:

Önce çimento fabrikası işçiliği, sonra mobilya hamallığı yapmış, iri- yarı, dış görünüşü kaba Franz Biberkopf Berlin’e gelmişti. Babası tesviyeci olan bir kızla tanışmıştı. Sonra bu güzel kızdan sokak kadını yapmış ve bir kavga esnasında yaralayıp, ölümüne neden olmuştu. Cezaevinden çıkınca, bütün dünyaya ve de kendine, namusu ile yaşayacağına yemin etmişti.(B.A.M:38)

Aslında ilk başta her şey Franz’ın istediği gibi gider. Gazete satarak hayata tutunmaya çalışan karakter, daha sonra kravat satmaya baslar. Bu sırada Lina isimli Polonya asıllı bir kızla tanışır ve onunla iyi anlaşır. Daha sonra Franz, Lina tarafından amcası Otto Lüders’le tanıştırılır ve ayakkabı bağcığı satma işine atılır. Franz’ın güvenini ilk sarsacak olan insan da Lina’nın amcası Otto olacaktır. Ayakkabı bağcığı sattığı sırada dul bir bayanla tanışır ve ondan para alır. Bu durumu Otto’ya anlatmasıyla birlikte Otto tarafından kadın tehdit edilir ve Otto, kadının değerli eşyalarını çalar. Franz, Otto’nun bu ihanetini örgenince, Franz’ın hayattan kopuş anı başlar. Lina ve Franz’ın yakın arkadaşı Meck, Franz’ın ortadan kaybolma sebebini araştırmaya koyulurlar ve gerçeği öğrenirler ama Franz’ı bulamazlar.

Bu ihanetle sarsılan Biberkopf izini kaybettirerek yeni kaldığı yerde kendini içkiye verir. Hayatı da gerçek manada burada sorgulamaya başlar. Ancak kaldığı oda arkadaşının hırsızlıktan tutuklanmasıyla bu yeri terk etmek zorunda kalır.

Geri döndüğünde ise sevgilisi Lina’nın kendisini terk ettiğini öğrenir. Yinede yaşam devam etmektedir ve tekrar hayata tutunmak namuslu hayatını tekrar devam ettirmek durumundadır. Böylece gazete satma işine tekrar başlar. Bu sırada zararsız gibi görünen Reinhold isimli biriyle tanışır ve onunla arkadaş olur. Aslında Reinhold görüldüğü gibi olmayıp pis işlerle uğraşır, bu pis işlere Franz’ı da bulaştıracaktır. Bir gün gerçekleştirdikleri bir hırsızlık olayından sonra Reinhold Franz’ı arabadan atar ve Franz’ın kolu başka bir arabanın altında kalır, bu olay Franz’ın kolunu kaybetmesiyle sonuçlanacaktır.

Reinhold ve diğerkleri Franz'ın öldüğünü düşünse de, Franz bir klinikte tedavi edilir. Herbert ve onun eşi Eva tarafından bakılıp ona parasal destek sağlarlar. İyileştikten sonra Franz namuslu hayattan vazgeçip tekrar pis işlerle uğraşmaya baslar. Bu işlerin başında yer alan Pums, Reinhold ve yakın arkadaşı Meck'le birlikte çalışmaktadır. Franz, geçirdiği talihsiz olay sonrası ona yardım elini uzatan Eva tarafından bir kızla tanışırılır. Eva'nın arkadaşı, taşradan gelen hayat kadını Mieke'ye aşık olur ve onunla çok güzel zaman geçirir.

Franz'ın hayat hikâyesini öğrenmek isteyen Mieke, Reinhold tarafından tuzağa düşürülür. Reinhold ile buluşan Mieke, Franz'ın kolunu kaybetme sebebinin öğrenir ve Reinhold tarafından oracıkta öldürülür. Franz ve Reinhold muhtemel şüpheli olarak polis tarafından aranmaktadır. Bu arada olayı öğrenen Franz, her yerde Reinhold'u arar ama bir türlü onu bulamaz. Mahvolmuş bir vaziyette gitmiş olduğu bir meyhanede Franz, polis tarafından yakalanır. Muhtemel suçlu olarak yakalanan Reinhold'un gerçek suçlu olduğu anlaşılır fakat Franz, Mieke'nin ölümünden kendini sorumlu tutmaktadır. Bu suçluluk psikolojisi ve sürekli kendiyile konuşması onun akıl hastanesine yatmasına neden olur. Bu süreçte Franz kişiliğini daima sorgulayıp, insanlara karşı davranışlarından pişmanlık duyup, yaptığı her şeyin tekrar yanlış olduğu sonucuna varır. Eski Franz'ı tekrar içinde öldürerek hayata yeni doğmuş gibi nakliye işçisi olarak başlar.

2.3. Berlin Savigny Meydanı

Berlin turist rehberinde Savigny meydanının konumuyla alakalı ya Knesebeck caddesi ya da Grolman caddesinde yer alan Ku'damm'ın kuzeyinde bulunduğu söylenir. Brunhouse (2008:112) Berlin'in yeşil doğasını yansıtan Savigny Meydanı'nın isminin 1779-1861 yılları arasında yaşayan Prusyalı devlet adamı Friedrich Carl von Savigny'den geldiğini belirtir.

Meydanın tarihine kısaca göz atarsak, 1882'de Berlin'in ilk treni meydana bulunan yerden biraz yükseğe kurulmuş tramvay hattından geçmiş; ilk mağazalar bu tarihte bu tramvay hattının altında açılmıştır. Brunhouse(2008:112), 1987'de Berlin'in 750. kuruluş yıldönümünde gerçekleştirilen restorasyonu ile birçok mağazanın bu meydana çoğaldığı bilgisini de ekler. Ayrıca tramvay hattının yanı sıra bu meydana sanat

galerileri, birahaneler, cafeler, mimari yapılar ve kitapçıların renkli uyumunu bulmak mümkündür. Bunlar arasında meydana bulunan sandalyeleri ile Akdeniz zarafeti taşıyan bir İtalyan restoranı XII. Apostoli gösterilebilir.

Meydanı güzelleştiren diğer unsurlar; Aedes kafesi ve meydanın hemen karşısında bulunan modern binalarıyla Forum Architect yer alır. İkinci Dünya Savaşı'nda Berlin'deki çoğu yer gibi bu meydan da çok zarar görmüştür. Berlin duvarının örülmesiyle birlikte bu meydan Batı Berlin tarafında kalmıştır.

Şekil 6: Savigny Meydanı'nı gösteren bir resim: 1902

http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:1902_Savigny.jpg&filetimestamp=20080729111358

Aras Ören, bu meydanı eserin başlığı olarak seçerek 80'li yılların Batı Berlin'inin yaşamını gözümüzde canlandırmayı hedeflemiştir. Bu meydanın eserin başlığı olarak seçilmesinin bir başka nedeni ise duvarla birlikte Doğu Almanya tarafında kalan ve sosyalizm düşüncesini yansıtan, bu düşünceyle şekillenen Alexander Meydanı'na bir karşıt olarak Savigny Meydanı'nın Batı Berlin'in sembolü olarak eserde işlenmesidir. Aras Ören kaleme aldığı Savigny Meydanı adlı eserle ilgili şu sözleri ifade etmiştir:

"Bu Anlatıda yaşadığım dünyanın subjektif bir resmini göstermeye çalıştım. Bu dünyanın içerisinde sadece insanların düşünceleri, olaylar, hareketler değil ayrıca zaman da var. Ve her şeyden evvel "benim sözcüklerim"."Bu kitapta anlatılan hikâyeler tamamiyle kurmacadır, gerçek insanlar ve yerler zamanın sembolünden başka bir şey ifade etmezler. Burada bahsedilen konularla hiçbir şey ilişkilendirilemez.(Aras Ören)

1960'li yıllarda göçmen işçilerin Berlin'e gelmesi ve bu şehirde yaşadıkları sorun yazar tarafından böyle bir başlık seçilerek verilmeye çalışılmıştır. Yazar meydanın canlılığı ve çevresindeki insan manzaralarını resmetmeye çalışarak polisiye roman anlatım tarzı ile çok farklı açıdan anlatmayı yeğlemiştir. Yine yazar tarafından Almanların ve göçmenlerin kültürel toplumsal yaşam farklılıkları eserde yazarın kendi gözlemleriyle anlatılmaya çalışılmıştır. Çoğunlukla büyük kentlerin merkezinde yer alan ve insanlar için kentlerin devasa şekilde kat ve kat büyüyen sorunlarından kaçmak, rahatlamak için yapılan böyle bir meydanda insanların hayatlarından kesitler sunmayı yazar bu eserinde başarmıştır.

2.3.1. Aras Ören ve Eserleri

1939'da İstanbul'da doğan Aras Ören, 1959-1969 yılları arasında oyuncu ve dramaturg olarak İstanbul'daki tiyatrolarda çalıştı. 1957 yılında ilk şiirleriyle edebiyat dünyasına giren Ören daha sonra düzyazı şeklinde eserler vermiştir. Yazar 1969 yılında özel nedenlerden ötürü Batı Berlin'e taşınmıştır. Geçimini sağlamak adına Berlin'de birçok filmde oynamış, ayrıca eserler yazmıştır.

1969 yılından bu yana çeşitli işlerde çalışan yazar halen Batı Berlin'de yaşamını sürdürmektedir. Türkiye'deyken Terk edilmişlerin Akşamı (1960) ve Pek Büyük Gözlerim (1964) adlı iki şiir kitabı çıkarmıştır. Aras Ören'in Almanya'da tanınmasını sağlayan, oradaki Türklerin yaşamları, özlemleri ve acıları üzerine yazdığı poem tarzındaki şiirleridir. Yazdığı eserleriyle, 20. yüzyıl sonlarında bireylerin yaşadığı hayali korkularını ve umutlarını başarıyla dile getirebilmiştir. Alman ve Türkler hakkında Türkçe yazan ve eserlerini daha sonra Almancaya çeviren yazarın entellektüel çalışmaları ulusal edebiyata tek başına bir meydan okuma özelliğine sahiptir.

Yazar 1980'li yıllardan itibaren çok çeşitli ödüllerle onurlandırılmıştır. 1980 Förderpreis des Kulturkreises des Bundesverbandes der Deutschen Industrie; 1983'te

almış olduğu Ehrengabe der Bayerischen Akademie der Schönen Künste; ve en önemlisi Almanya’da yabancı yazarlar için verilen 1985’te elde ettiği Adelbert- von – Chamisso ödülleriyle layık görülmüştür. (Chiellino,2007:466) Alman olmayan yazarlara verilen en yüksek derecede olan bu ödülü alırken Ören(1986:24-33), (Chamisso gibi) “neredeysi kendimin bir Alman şairi olduğumu düşünüyorum” demiştir.

Ören, edebiyat vasıtasıyla kültürel değeri peşin hükümlü değerlendirilmesinde ve karşılıklı kültürel çatışmaların önlenmesinde çok hassas bir tarafta yer almıştır. Bunun yanında o, iki kültürün karşılaştırılmasında düşündükleri “en iyi ya da en yüksek” kültür öğelerinin önemini farkında olmakla birlikte yine de iki kültür arasında ortaya çıkan önyargıların geleneksel öğeler olduğu gerçeğini hiç aklından çıkarmaz. Ona göre gelişmiş kültür sorgusu insanların düşüncelerini her daim meşgul etmiştir. Bu kıyaslamaların farkında olan yazar bu düşünceleri önyargılar yönünde değerlendirerek, iki kültürün farklı yönleri değil de tam tersine ortak paydalarını ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Onun hem edebiyat hem de gazetecilik çalışmaları, iki kültürdeki dar ve basmakalıp görüşlerin farkındalığını ortaya koyar ve ırk, köken olarak tamamen farklı toplumların müşterek benzer yönlerini gösterip iki farklı kültür için barışçıl bir biçimde bir arada yaşama gerekliliğini vurgular. Bu özellik Ören’in çalışmalarının büyük bir etki yapması ve bu çalışmaların yazarın uluslararası bir ün kazanmasında önemli bir rol oynadığı düşünülür. (Blioumi,2002:116) Yazarın eserlerinin ana iletisi olarak görülen bu yönleri Berlin Savigny Meydanı adlı eserde göstermeye çalışacak ve bu yönleriyle eseri daha iyi kavrayacağız.

Eserleri:

Şiir: Niyazi’nin Naunyn Sokağında İşi Ne? (1973), Kâğıthane Rüyası (1974), Gurbet Değil Artık adlı şiir kitapları Berlin Üçlemesi adı altında birleştirildi. (1980), Berlin’den Berlin’e Yolculuklar (1984), Enkaz (1984) Duyarsızlıklar (1985), Arada (1987), Bütün Eserleri II (Özel Sürgün, Almanya: Bir Türk Masalı, Bir Odise’nin Ortasında), 1989.

Roman: Gündoğduların Yükselişi (1985), Nar Çiçeği (1988), A’nın Gizli Yaşamı(1990), Hollywood Özlemi (1991), Berlin Savignyplatz (1993), Beklenmedik Bir Ziyaretçi(1995), Kitaptaki Yüz (2001).

Anlatı: Bütün Eserleri I /Bitte Nix Polizei, Manej (1985),Kaybolan Şefkat (1987), Anlatılar (1970 – 1982, 1991), Yanılsamalar ve Sonrası (2000).

2.3.2. Göçmen Edebiyatı

Yazarımız Aras Ören Göçmen Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden biridir. Yazarımızın eserini anlama ve yorumlama konusunda bize önemli bilgiler sağlayacak bu edebiyatın ne olduğunu, gelişimini ve temsilcilerini öğrenmemiz gerekiyor. Almanya'nın 1960'li yıllarda değişik ülkelerden yabancı işçi çağırması bu edebiyatın temelini oluşturmaktadır. Çoğunluğunu Türkiye'den göçmenlerin²⁸ oluşturduğu bu edebiyat çok farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Misafir İşçi Edebiyatı (Gastarbeiterliteratur), Azınlık Edebiyatı (Minderheitsliteratur), Göçmen Edebiyatı (Migrantenliteratur) ve son olarak Kültürlerarası Edebiyat (interkulturelle Literatur) bu isimlere literatürde rastlarız. Neden böyle bir edebiyat ortaya çıkmıştır ve özellikleri nedir şimdi bu konuya değinelim.

Gelen işçilerin yabancı bir ortamda yaşamak zorunda oluşundan kaynaklanan sayısız sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunla ilgili İsviçreli yazar Max Frisch " biz işçi çağırdık, ama insan geldi" der. En önemli sorunların başında Almanca konuşamadıklarından ötürü kendilerini ifade edememeleri gelmektedir. Bu başlıca sorunun yanında memleketlerine duydukları aşırı özlem, yalnızlık, uyumsuzluk, toplumdandırılma gelmektedir. Rafik Schami ve Franco Biondi Göçmen edebiyatı üzerine şu sözleri sarf ederler:

Göçmen Edebiyatı, problemlerimizin yalnızca İstanbullu Mustafa'nın veya Kilkis'li Jannis'in bireysel sorunları şeklinde görülmez, tam tersine Federal Almanya'da yaşayan 60 milyon vatandaştan 4 milyonun üzerindeki göçmenlerin ortak sorunları ele alma fırsatı sunar. (Schami ve Biondi,1985:14)

Bu sorunları dile getirmek isteyen yazarlar ve şairler ilk başta kendi ana dillerinde yazarlar. Daha sonra ise Alman diline olan merakları ve bu dili öğrenmeleri gerekliliği bu dilde de eserler vermelerini sağlamıştır. Baypınar(1992:358) bu kişilerin

²⁸Bu göçmenlerin çoğu ekonomik sebeplerden Türkiye'nin çeşitli yerlerinden(köyden, kentten) Almanya'ya gitmişlerdir. Daha çok işsizlerden oluşan ve eğitim düzeyi düşük olan bu kesim alt tabakadan gelmektedir. Bazıları hayatında bir şehir bile görmemiştir. (Zengin, 2000:103)

yazmalarının en büyük amacının Almanlara seslenmek, onlara içini dökmek, seslerini ve dertlerini duyurmak olduğunu belirtir. Zengin(2000:104) bu edebiyatta anlatımın hicivci bir tona hâkim olduğunu kaydeder.

Daha sonra ise ikinci kuşak yazarlarda bu edebiyatın gelişimi çok farklı olmuştur. Doğdukları yer Almanya olduğu için Almanca ile iç içe büyümüşlerdir ve ilk kuşakla aralarında çok fark göze çarpar. Bu edebiyata da yansımıştır. Memlekete duyulan özlemin yerine iki kimlik arasında yaşanan tarif edilemez durum yazarlar tarafından yoğun işlenmiştir. Yazarımız Aras Ören de eserlerinin çoğunda ve Berlin Savigny Meydanı adlı eserde bu sorunsala değinmiştir. Eserimizin kahramanı Ali İtır'ın kimlik arayışı sorunsalın en önemli yapıtaşı olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca yazarlar tarafından yabancı düşmanlığı, iş sırasında çekilen sıkıntılar, bütün insanlığı ilgilendiren evrensel konular ele alınır.

Zengin(2000:104) Almanya'da yaşayan yazarları iki ayrı gruba ayırmaktadır: İlk grupta Almanya'da yazarlığa soyunanları, ikinci grupta ise Türkiye'de yazar olup daha sonra Almanya'da yazarlığa devam edenler. Birinci grup yazarların Almanya'ya giden işçilerden ve onların çocuklarından, ikinci grubun ise siyasi nedenlerden ötürü Almanya'ya gitmiş eğitilmiş kesimden oluştuğunu söyler. Yazarımız Aras Ören ikinci gruba ait olup bu edebiyatın öncülerinden biri olma yolunda önemli bir aşama kaydetmiş birisidir.

Ortaya çıkardıkları eserlerle ödüller alan, gün geçtikçe sayıları artan Türk kökenli bu edebiyatın temsilcileri arasında Ali Özenç, Adnan Binyazar, Araş Ören, Aysel Özakın, Ahmet Uysal, Alev Tekinay, Aziz Yaşar Kılıç, Birol Denizerli, Doğan Firuzbay, Dursun Akçam, Emine Sevgi Özdamar, Erdal Öz, Erol Yıldırım, Ertunç Barın, Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Gültekin Emre, Güney Dal, Gülen Yeğenoğlu, Hüseyin Pehlivan, Habib Bektaş, Hasan Devran, Hamdi Tanses, Hüdaî Ülkel, Halit Ünal, Hülya Serap Özakın, İsmet Elçi, Kürşat İstanbullu, Kemal Kurt, Levent Aktoprak, Mehmet Kılıç, Meltem Ayaz, Mevlüt Asar, Metin Fakioğlu, Muammer Tuksavul, Meray Ülgen, Necati Tosuner, Nevfel Cumart, Nevzat Üstün, Nazmi Kavasoglu, Orhan M. Arıburnu, Osman Engin, Ömer Polat, Özdemir Başargan, Özgür Savaşçı, Rana Demirkan, Reşat Karakuyu, Saliha Scheinhardt, Selim Özdoğan, Sıtkı Salih Gör, Sadi Üçüncü, Şinasi

Dikmen, Şiir Eroğlu, Turgan Arınır, Vehbi Bardakçı, Yağmur Atsız, Yusuf Ziya Bahadınlı, Yüksel Pazarkaya, Yunus Saltuk, Zafer Şenocak ve Zehra Çırak Türk yer alır. (Alman Kitapçılar ve Yayımcılar Birliği, 1998: 23-11)

Almanca yazan yabancılar arasında dağıtılan Chamisso ödölüne en çok lâıyk görölen yabancılar arasında Türk kökenli yazarlar birinci sırada yer almaktadır. Bilindiği gibi, adı geöen bu ödöl, Alman Edebiyat tarihinde romantikler arasında önemli bir üne kavuşmuş olan Fransız asıllı Peter Chamisso'nun (1781-1838) adına verilen anlamlı bir ödöldür. Bu kazanmış oldukları haklı ödöllerle Almanya'da yaşıyan Türklerin sorunlarını en iyi şekilde eserlerinde yansıtmaya çalışan bu yazarlar bu edebiyatın gelişimi, uluslararası bir anlam ve mana kazanması konusunda çok önemli katkılar yapmaktadırlar.

Göçmen Edebiyatını, bu edebiyatın özelliklerini ve temsilcilerini, ayrıca yazarımız Aras Ören'in bu edebiyatın gelişimi noktasında oynamış olduğu rolü anlatmaya çalıştık. Bu bilgilerin, eserimiz Savigny Meydanı ve onun ana karakteri Ali İtır'ın kişiliğini yorumlama ve Franz Biberkopf karakteri ile karşılaştırma hususunda bizlere faydalı bilgiler sunacaktır.

2.3.3. Polisiye(Kriminal) Roman

Aras Ören'in Berlin Savigny Meydanı adlı eseri bir polisiye(kriminal) roman özelliği taşıır. Ayrıca yazarın Bitte nicht Polizei! adlı eserinde bir kanalda ölü halde bulunan bir Türk'ün neden öldüröldüğu ve eser, bu cinayetin ortaya çıkarılmasını konu alır.

Bu bağlamda polisiye roman kavramını ve özelliklerini bilmek bize bu eseri inceleme de önemli yararlar sağlayacaktır. Kriminal roman kavramı, Fransızcada “roman policier”, İngilizcede ise “mystery roman” olarak karşımıza çıkmaktadır. (Schwarz,2001:124) 17.yüzyıldan itibaren bu roman türünün uluslararası önem kazanması, bu türde pek çok eserin yayınlanmasına, bu türün gelişmesine neden olmuştur. Fransız edebiyatında polisiye roman sadece “roman policier” olarak belirtilirken, bu tür, Alman edebiyatında ‘kriminal roman’ın yanında ‘detektif roman’ olarak da karşımıza çıkar. Hatta Helmut Heißenbüttel ve Dietrich Naumann

(Heißenbüttel,1998:113) gibi yazarlar kriminal roman söylemi yerine daha çok dedektif roman kavramını kullanmayı yeğlemişlerdir.

Ayrıca Schwarz(2001:124) fantastik kriminal roman adlı çalışmasında bu iki kavram (kriminal ve dedektif) arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmıştır. O, bu farkı ortaya koymak adına yazarların bu kavram için kullandıkları söylemleri ve tanımları incelemiştir. Örneğin Alewyn(1974:343), kriminal romanı “ bir suçun veya cinayetin hikâyesinin anlatımı” olarak tanımlarken; dedektif romanını, “bir cinayetin veya suçun açığa çıkarılmasını konu alan anlatı” olarak nitelendirir. Manfred Smudas bu farkı ayrıca şu sözlerle destekler: Polisiye romanda cinayetin neden işlendiği konusu ön planda iken; dedektif romanda cinayetin kim tarafından ve nasıl işlendiği önemlidir.

Moran (2001:107) ise polisiye romanın “sınırları, kalıpları, işlevleri değişmeyen, kişileri, bir cinayet ve onun çözümüne dayalı olay örgüsü ve tekrarlanan konvansiyonları yüzünden, yazınsal değerden yoksun, yalnız vakit geçirmek için okunan bir anlatı türü” olarak kabul gördüğünü ve bu durumun “yapısalcılığın edebiyatın yapısını ortaya çıkarmak amacıyla yapıtlara yeni bir yaklaşımla eğilene kadar sürdüğünü” belirtir.

Schwarz(2001:126) polisiye romanı kendi içinde bölümlere ayırmaktadır ve polisiye romanın alt dallarını şöyle açıklar:

Dedektif Roman: Olayın merkezinde olayı araştıran, suçu veya cinayeti çözmeye çalışan bir polis ya da dedektif yer alır.

Klasik dedektif roman: Altın çağını I. ve II. Dünya Savaşlarından sonra yaşamıştır. Kendisine özgü kuralları vardır ve bu kurallar çerçevesinde yazılır. Bilhassa çok zengin gizemli öğelerle, daha çok olayın kahramanının ön planda olduğu bir türdür.

Gerçeğe dayalı(realistisch) polisiye roman: Çoğunlukla özel bir dedektifin, bir suçu veya cinayeti aydınlatırken kullanılan anlatım türüdür. Klasik dedektif romanda yer alan gizemli öğeler yerine, bu türde daha çok aksiyon mevcuttur.

Polisiye- macera roman(kriminalistischer Abendteuerroman): İşlenen suçun perde arkası, katilin diğer figürlerle bağlantısı, kısacası soruşturma süreci bu türde anlatılır.

Espiyonaj(spionage) Roman: Polisiye macera romanın özel bir türüdür. Her ne kadar iki tür arasında pek keskin ayırım olmasa da, Espiyonaj romanın, macera romandan ayrıldığı nokta, motifler ve buna bağlı arka plan tasvirleridir.

Kurbanı(Opfer) konu alan Roman: Olay, suçu işleyen kişi değil de tam tersine kurbanın bakış açısından anlatılır.

Neo-Polar Roman: 60'lı yılların sonunda Fransa'daki öğrenci ayaklanmalarından sonra ortaya çıkan modern polisiye roman türüdür. Bu roman türünü psikolojik, casusluk, siyasi ve toplumsal roman türlerinin bir karışımı olarak da düşünülebilir.

Polisiye romanlar estetik bir yönünün olmadığı düşünülerek bir edebi tür olarak düşünülmesine de pek çok okuyucu tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Polisiye romanlarının edebiyat dışı sayılmasını Yetkin(1985:9): “ On beş, yirmi yıl öncesine gelinceye kadar polis romanı, insan duygularına ilgi göstermediği, çoğunluk kötü bir dille yazıldığı için edebiyat dışı sayılmakta idi.”ifadesini kullanmıştır. Polisiye roman üzerine yapılan bu değerlendirmelere ve yorumlara karşın edebiyatta ve okuyucular için önemli bir yere sahip “Sherlock Holmes” adlı eserin sınırlarını aşip uluslararası bir ün kazanması bu türün zirve noktası olarak görülür.

2.3.4. Özet

Aras Ören'in “Berlin Savigny Meydanı” adlı kriminal romanı aslında “Bitte nicht Polizei!” eserinin devamı niteliğindedir. Eser “Ali İtir Efsanesi” ve “Gece” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yazarın bu eserindeki anlatımı; zaman, mekân ve olayın belirsizliği üzerine kurulmuştur. Bunun yanında eser yazarın, Ali İtir karakteriyle birlikte eserin içinde yer alması ve eserdeki olay örgüsünün “Bitte nicht Polizei!” eserinin sonuyla ilgilenecek kurgulanması romanın karmakarışık, gizemli bir hal almasına neden olmuştur.

‘Bitte nicht Polizei!’ adlı eserde bir kanalda ölü olarak bulunan Türk‘ ün durumu ve kim olduğuyla ilgili gizem içeren cevaplar bu eserde ortaya çıkarılmaya çalışılır. Kanalda ölü olarak bulunan kişi, Ali İtir isimli bir kişidir. Eserde şaşırtıcı bir şekilde öğrendiğimiz Ali İtir karakterinin yaşıyor olması ve “O” olduğunu kabullenmemesidir. Bu durum, eserde şöyle dile getirilir:

Ali İtir şimdi gerçekten varolmuş muydu yoksa olmamış mıydı? Benim aklımda beliren Ali İtir gerçi benim için gerçektir, ama diğerlerinin hayalinde canlanan Ali İtir de aynen gerçektir.(B.S.M: 29)

Aynı zamanda kanalda ölü bulunan Ali İtir hikâyesi kulaktan kulağa yayılıp, efsaneleşir ve artık herkes onu konuşmaktadır. Bu dillerde dolaşan efsanenin hatta bir televizyon filmi bile çekilir. Eserdeki gerçek kahramanımız, ölen kişiyi ve bunun Ali İtir olduğunu bir gazeteden öğrenir. Eserdeki kahraman, bazen Ali İtir kahramanını benimseyip, onunla özdeşleşirken, bazen de bu karakterden kendini soyutlamayı yeğler. Bu noktada yazar da esere dâhil olup Ali İtir karakterini ve kanalda ölü bulunan, efsaneleşen gizemli kişiyi bulmaya ve araştırmaya çalışır. Yine eserin içine müdahil olan yazarla, eseri ele alan gerçek yazar (Aras Ören)' la özdeşleşen durumlar ve iç içe geçmiş olaylar, eseri karmaşık hale getirir.

Uzun yıllar sonra Ali İtir kafamda bir kerecik olsun yeniden yer edinmesine rağmen, bunu başka yollarda denemeye karar vermiştim. İçerisinde Ali İtir'ı gördüğüm adam, ben, bunu değişik yollarda denemeye karar verdim. İçinde Ali İtir'ı gördüğüm, anlatılan figürler katıyen bir benzerliği olmayan adam çoktan ayrılıp gitmiş, utanmadan genç kadınları iki tarafına almış ve onlarla birlikte Kant caddesindeki neon lambasında Savigny meydanına doğru gözden kaybolmuştu.(Ören, B.S.M:33)

Bu karmaşıklık sadece olay örgüsünde değil, ayrıca zamansal anlatıda da karşımıza çıkar. Yazar “geçmiş”(Vergangenheit) ve “şimdiki zaman”(Gegenwart) arasında gelip giderken, “şimdiki zamanı ”yakalama noktasında şüpheye düşer. Eserde yazar bu durumu şöyle anlatır: “Yani ben geçmişte yaşadığımı sandığım ‘şimdiki zaman’ı aslında kitaplardan ya da tiyatro oyunlarından mı hatırlıyorum?” eserde bu ve benzeri sözler eserin karmaşıklığını ve gerçek Ali İtir karakterini çözme noktasında bizi hem zorlar hem de bizi merakla sevk eder.

Eserde anlatılan bir diğer önemli husus ise, olaylar ve insanlar arasında bir ilişki olmasıdır. Ama asıl mesele bu bağlantıyı, ilişkiyi bulmak ya da çözümlenmek değildir. Her şeyin sonda çözümlenmesi beklenirken hiçbir şey çözümlenmeyecektir; çünkü romanda adı geçen figürler ne kendilerinden ne de yaşadıklarından emindir. Eserdeki asıl verilmek istenen şeyin yazarın bizzat kendisinin şimdiki zamanın peşinde olduğu ve bunu yakalamak istediği olarak yorumlayabiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANALİZ VE YORUM

Çalışmada ele alınan eserlerin analiz ve yorumlarına değinmeden önce bu iki önemli eserin ne yönden ele alındığını açıklamak isteriz. Büyükkent sorunsalının anlaşılması noktasında bizi daha iyi aydınlatacak ve önemli örnekler sunacak bu iki eser karşılaştırmalı edebiyat kuramından faydalanılarak birbiriyle eş değer yönleri ya da birbirine zıt yönleri gösterilerek incelenmiştir. Karşılaştırmalı edebiyat kavramının tanımı ve işlevine bakacak olursak Aytaç(1997:7)'a göre karşılaştırmalı edebiyatta araştırmacının “görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, bu farklılığın nedenleri üzerine yorumlar getirmektir. Karşılaştırmalı edebiyat yalnızca iki eser analizinden ibaret olmayıp küreselleşen günümüz dünyasında disiplinlerarası ve kültürlerarası bir işleve sahiptir. Bu önemli fonksiyonunu ve artan popülaritesini Aydın(2004:156) şu sözlerle ortaya koyar:

“Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları farklılıkları bir potada eriterek; evrensel edebiyat, sanat ve bilgiler üreterek insanın yaratıcılığının yücelik nedenlerini göstermesini sağlar.”

Eserlerde ön plana çıkan öğeleri inceleyerek büyükkent sorunsalı çok yönlü bir şekilde ele alınacak, bu sorunsalın edebiyatta nasıl işlendiğine iki eserden örnekler sunarak daha iyi anlayacağız. Ele alınış tarihleri itibariyle Berlin şehrinin tarihi yüzünü de yansıtan bu iki eser 1920’li ve 80’li yılların Berlin’inin kültürel ve toplumsal yaşamından kesitleri anlatılacaktır. Bu kesitler ve eserlerin yansıttığı dönemsel farklılıklar bu bölümde ortaya konacak, eserlerde ön plana çıkan ortak öğelerle birlikte verilecektir. Bu bölüm eserlerde öne çıkan ortak ve ayrılan öğeler olmak üzere iki ana başlık altında ele alınacaktır. Bu öğelerin neler olduğuna ve eserlerde nasıl ele alındığına şimdi bir göz atalım.

3.1. Eserlerde Ortak Öğeler

Bir eseri analiz etmek demek, eserdeki düşünce ve duyguları kavramaya çalışmak ve yazarın bu düşünceleri nasıl ifade ettiğini, duygularını dilin sunduğu imkânlar yoluyla bize nasıl aktardığını keşfetmek demektir. O halde edebi bir yapıtı analiz yapmak hem

metnin içeriğiyle ilgilenmek, hem de bu içeriğin nasıl ifade edildiğiyle ilgilenmek manasına gelir. İki eser incelemelerinde bir karşılaştırma söz konusu olduğunda iki eserde ele alınan düşünceleri ortak bir paydada birleştirmek, bu paydalar üzerine eserlerin analizini yapmak eserlerin daha iyi, etkin bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu iki eserimizdeki ortak paydalar nelerdir, şimdi onlara bir göz atalım.

3.1.1. Bir Metropol Berlin

İki eserimizin ortak öğelerinin başında Berlin şehri gelmektedir. Eserlerin başlıklarını süsleyen iki meydan da Berlin şehrinde yer almaktadır. Özellikle de Döblin, döneminin Berlin'ini çarpıcı gözlemleriyle çok nesnel bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Ören'in Berlin'in de ise şehrin yazarda bırakmış olduğu hissi ve yine şehirden insan manzaraları bulmak mümkündür. Şimdi eserlerde geçen Berlin konusunu örneklerle ele alalım.

Alfred Döblin'in romanındaki kahramanımız Franz Biberkopf'un Tegel cezaevinden çıktıktan hemen sonra 4 yıl içinde Berlin şehrinin ve Berlinlilerin yaşam tarzının hızlı değişimini fark eder. Cezaevinden çıktıktan sonra bindiği tramvaydan şehrin ürpertici sahnesi eserin kahramanı tarafından şöyle dile getirilmektedir:

Biraz sonra tramvayda oturuyordu. Bir sürü insanın ortasında. Haydi! Önce kendini dışçide sandı. Dişi köküyle çekiliyordu sanki. Ağrı dayanılmazdı. Baş çatlayacakmış gibiydi. Arkasına döndü. Kırmızı duvarlara son bir kez daha baktı. Tramvay hızla köşeyi döndü. Baş arkada, öyle kaldı. Araç hareket etti. Ağaçlar, evler bu arada aktı gitti. Capcanlı sokaklar su yüzüne çıktı, See Caddesi, insanlar araçlara binip iniyorlar. Korkunç bir ses duydu: Dikkat, dikkat kalkıyor diye.(B.A.M:9)

Dört sene kalmış olduğu cezaevi hayatından sonra değişen Berlin yaşamı eserin kahramanını böyle etkilemiştir. Kahramanın gözünden şehirdeki hareket ve hızlı bir şekilde akan yaşam okuyucuya böyle verilmiştir. Aslında Biberkopf için Berlin şehrinin bu olumsuz yönü hayata tutunma noktasında zorluk yasayacağının ilk belirtileridir.

Franz Biberkopf cezaevinden çıktıktan sonra tramvayla Berlin merkezine gelir ve ona kızıl sakallı bir Yahudi yardım ederek onu evine alır. Hayatta kalma mücadelesi konusunda Franz'a öğütler verir. Bu sırada kızıl sakallı Yahudi'nin bir başka arkadaşıyla tanışır. Franz onları terk edip yaşamını düzene soktukten sonra tekrar Yahudilere geri dönerek onlara teşekkür etmek ister. Teşekkür etme esnasında

Berlin'deki işsizlik nedeniyle ortaya çıkan zaman bolluğu kahraman tarafından ironik bir şekilde şöyle dile getirilir:

Dişlerini göstere göstere güldü: “Gerçekten kendinizi şimdi iyi hissediyor musunuz? Zamanınız olur da, yine gelerseniz sevineceğiz.” Teşekkürler. Zamanım çok olacaktır, fakat param olmayacaktır. (B.A.M:25)

Normalde büyük şehir, insanların yoğun çalışma temposu nedeniyle zaman probleminin en fazla yaşandığı yerler olarak karşımıza çıkmıştır. Ama yazar insanların çoğunun zamanı var diyerekten çoğu insanın o dönemde işsiz olduğunu vurgulamak istemiştir. Weimar Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde ekonomik buhrandan ötürü birçok insan işsiz kalmış ve yazar da ekonomik sıkıntıyı eserinde konu olarak işlemiştir.

Bir diğer örnekte ise Biberkopf her ne kadar ilk başta Berlin şehri üzerine olumsuz izlenimler edinmişse de bazı değişiklikler ve gelişmeler (bilhassa ulaşım alanında) eserin kahramanının gözünden kaçmamaktadır. Berlin'deki gelişmiş tramvay ağını, durak yerlerini yazar kahramanın gözünden şu şekilde dile getirir:

Elektrikli tramvay cadde boyunca gider, her bir yöne doğru. Nereye gideceğimi bilmiyorum. 51 numaralı Schiller Caddesi, Pankow, Breite Caddesi, Gar, Schönhauser Allee, Stettiner Garı, Potsdam Garı, Nollendorf Meydanı, Bayyera Meydanı, Uhland Caddesi, Schmargendorf Garı, Grunewald, binin. İyi günler, yerimi alıyorum, nereye isterseniz benimle gidebilirsiniz. (B.A.M:387)

Dönemin Berlin'inin 1920'li yıllarda bile ne kadar gelişmiş olduğunu bu cümlelerden çıkarabiliriz. Yazar bu durumu gerçekten çok çarpıcı ve ayrıntılı bir şekilde eserinde yansıtmıştır. Berlin'in hem olumlu hem de olumsuz yönünü kusursuzca eserinde yansıtmayı başarmıştır.

Aras Ören ise eserinde Berlin'deki şehir yaşamının insanı boğan yönünden şöyle söz eder:

Burada oturduğunda, şehrin durdurulamaz bir şekilde nasıl insandan uzaklaştığı hissedilir ve aynı şekilde şehrin yaşadığı zamanın dışında kalınır. İnanıyorum bu, bu yerde aranan sessizlikti. Burada oturarak bu sessizliğin sihrine kapılır insan.(B.S.M:14)

Eserde Ben- anlatıcının şehrin o boğucu gürültüsünden ve durmak bilmeyen deviniminden kurtulup sessiz, sakin bir yere olan özlemini ortaya koymaktadır. Yazar

eserde karşılaştırma yaparak şehrin bu olumsuz yönünü çok etkileyici bir şekilde yansıtmaktadır.

Eserde Ben- Anlatıcının Berlin'deki yer adları, caddeleri, meydanları çok kapsamlı bir biçimde yazar tarafından şöyle dile getirilir:

Oranien caddesinden Mariannen caddesine kıvrılıp ağaçlık yere yöneldim. Doğrudan doğruya meydanı geçtim ve iki kuleli kıvılcı görünümüne Backstein kilisesinin önünden geçip gittim ve duvara vardım, çünkü köşedeki meyhaneden aniden birçok insan sükun etti.(B.S.M:20)

Cadde isimleri, ünlü mekânlar ayrıca siyasi nedenlerle Berlin halkı arasına örülen duvar eserde yer bulmuştur. Yazar bir yürüyüş esnasındaki gözlemediği yerleri doğrudan eserinde işlemiştir. Bu gözlemlere “baumbestandenen Platz”, rote Backsteinkirche gibi betimleyici öğeleri kullanarak okuyucunun gözünde Berlin şehrindeki ünlü yerlerin portresini çizmeyi başarmıştır.

Yazar Berlin'deki bir bardan insan manzaralarını şu sözlerle bize aktarmaktadır:

Savigny Meydanı'ndaki barlarda her daim orada karşılaştığım ama hemencecik unuttuğum eski tanıdıklarla, bira ve schnapps eşliğinde Tanrı, dünya, politika ve tamamen kişisel problemler, moda ve gönül işleri hakkında konuşurdum. İsmimi artık çoğunlukla hatırlamadığım tüm insanlarla barı terk eder etmez orada aslında ne yaptığımı kendime sorardım.(B.S.M:142)

Bu sözlerden yazarın Berlin barlarının içindeki insanların değişik düşünce ve yaşam tarzları üzerine kafa yorarak bu insanlardan bazı sahneler sunulmak istenmiştir.

Yazar göçmenlerin Berlin'de yoğun olarak bulunduğu bir caddeyi konu almaktan kaçınmamıştır ve eserde bu cadde şöyle betimlenir:

O zamanlar Kreuzberg'te dillere destan idim. Bazıları bana şefkat gösterirdi, bazıları beni yalancı olarak anardı ve yine bazıları benim sırdaşlığımla dolu kişiliğimi över ve yaşadıklarımı bire bin katarak adeta bir efsane olarak anlatırdı. Hepsinde küçük bir gerçek durur ama aslında ben dedikodulardan ibaret bir kişiyim.(B.S.M:13)

Cümlelere bakıldığında göçmenlerin sorunlarına binaen açık deliller yer almasa da, yazarın kasıtlı bir şekilde seçmiş olduğu Berlin'in merkezindeki, birçok göçmeni barındıran Kreuzberg caddesi seçilerek dolaylı yoldan göçmenlerin sorunlarına atıfta bulunulur. Göçmenlerin yaşam zorluklarını ve Alman toplumuna uyum sürecinde

yaşanılan zorlukları en iyi özetleyen bir yer olarak karşımıza çıkan bu cadde yazar tarafından okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılmıştır. Thilo Sarrazin'in "Almanya Kendini Yok Ediyor"²⁹ başlıklı eserine de konu olan Kreuzberg, göçmenlerin yaşam tarzları, Alman toplumuna katkıları ile katmadıkları yönünde ağır bir dille eleştirilmiştir. Ören, Berlin'de yer alan böyle bir caddeyi eserinde yansıtarak göçmenleri ve onlarla özdeşleşen bu caddeyi okuyucunun kafasında canlandırmak istemiştir.

İki eserde ele alınan Berlin şehrini değişik örneklerle insan ve yer manzaralarıyla bu büyük metropolü ele almaya çalıştık. Şimdi ise büyük kent sorunsalı denince akla ilk gelen iş ve yaşam mücadelesi başlıklı sorunu ele alacağız.

3.1.2. Bir Umut Işığı: Büyükkent

Birçok insanın daha iyi bir yaşam umuduyla taşra hayatını terk edip kente göç etmeleri, bu umutlarının yitip gitmesine neden olmuştur. Çünkü kent yaşamında ekonomik zorluklar, yalnızlık, iletişim eksikliği, barınma sorunu gibi sebeplerden ötürü çok büyük zorluklar çekmişlerdir. Ama tüm bu zorluklara rağmen umutlarını hiç bir zaman kaybetmemişlerdir. İki eserde de kahramanlarımızın hayattan kopma noktasına geldiklerinde, ya kendi içlerinden gelen ya da başka kişiler tarafından söylenen sözler kendileri için umut ışığı olmuş, çoğu zaman hayata sınımsız tutunmaları hususunda önemli bir rol oynamıştır. Umut, fakirin ekmeğidir atasözü bu görüşleri doğrular niteliktedir. Şimdi bu kahramanlarımızın umudunu tazeleyen sözler nelerdir, onları inceleyelim.

Berlin Savigny Meydanı adlı eserde kahramanımız Ali İtir, kimi zaman kendini yalnızlığın pençelerinde hisseder. Bu yalnızlık çoğunlukla dertleşebileceği, düşüncelerini paylaşabileceği arkadaş eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Barda tanıdığı bir arkadaşına şu sözleri tüm olumsuzluklara rağmen umudunun ölmediğini gösterir:

Sizi bir kerecik daha görebilir miydim? İnsan inandıkça, her zaman bir mucize vardır.(B.S.M:86)

²⁹ Almanya'da en çok satılan kitap listesine giren bu kitap, Almanya'nın göçmen politikalarını eleştirmesi, "Hiçbir göçmen grubu Müslümanlar kadar devlet yardımlarından faydalanıp suç işlemiyor" sözü üzerine Almanya'da tartışma konusu olmuştur.

Ali İtir, Almanya’da bir göçmen olarak kendini “yabancı” hisseder. Her ne kadar kahramanımız bu yabancılık hissinden kurtulmaya çalışsa da çevresindeki Almanların söz, tavırları, göçmenlerin düşüncelerine, kültürlerine saygı göstermemelerinden ötürü çoğunlukla başarısızlığa uğrar. Yine Paris Bar’ında tanışmış ve arkadaş olduğu bir Alman bu başarısızlığın üstesinden gelme noktasında kendisi için bir umut ışığıdır. Bir Alman ile bir Türk’ün dostluğunun göçmenlere karşı beslenen düşmanlığı ve olumsuz havayı bertaraf edeceğini düşünür. İşte bu noktada insan inandıkça her zaman bir mucize vardır sözü Alman toplumuna bir göndermedir. Çünkü Almanlar göçmenlerin topluma uyum sağlayamayacağı tezini savunmaktadır ve bu nedenle göçmenlere karşı çok soğukturlar. Yazarımız ise bu sözle tam tersini düşünmektedir. Bu zıt düşünce ise şöyledir: Almanlar ve Türkler iyi birer dost olabilecektir. Bu umut kahramanımızın toplumdan daha da kopmasını önleyip, bu umut adına bazı çabalar göstermesini sağlamıştır.

Almanların göçmenlere karşı önyargıları ve onları toplumdan soyutlamak istemeleri kahramanımızı derinden etkilemiştir. Eserde kahramanımızın psikolojini etkileyen, kendisi için hayata tutunma noktasında gel-gitler oluşturan bu önyargılar kahramanımızı yıldırmanmış ve bir direniş ortaya koymasını sağlamıştır. Bu direnişin umutla birlikte nasıl sağlamlaştığını şu söz bizlere apaçık göstermektedir:

Muzafferane bir kakhaha attım. Şu andan itibaren daima muzafferane. Yüce Türk!
Tahminen artık sınırdaki bir oraya bir buraya avare olmayacaksın, şimdi sen sınırı
aşacaksın. (B.S.M.123)

Yüce Türk! Sözü ele alındığında bu sözün kendini “üstün görme” karşı taraftakini küçümseme anlamı taşıdığı düşünülebilir. Ama aslında bu söz başlı başına bir başkaldırıdır. Çünkü daima ezilen, Ben’i ve kimliği hiçe sayılmış bir kişinin apaçık bir isyanıdır. Ali İtir’in bir “yabancı” olarak görülerek toplum tarafından daima dışlanması, onun umudunu toplayarak toplumdan kopuşuna değil tam tersine bu topluma savaş aşmasına neden olmuştur. Artık kırılan umudunu tekrar tazeleyen kahramanımız pasiflikten kurtulup kendini aktif hale getirerek kendini daha güçlü hissetmektedir ve yere daha sağlam basmaktadır.

Berlin Alexander Meydanı’nda Franz hapisaneden çıktıktan sonra Berlin’in gürültülü sokakları, çirkin evleri onu çok korkutmuş Berlin’de kendi ayakları üzerinde durma

konusunda büyük bir şüpheye düşmüştür. Tanıştığı kızıl sakallı Yahudi de ona şu sözlerle teselli vermeye çalışır:

Yok bir şey. Korkmayın. Başınıza kötü bir şey gelmez. Berlin büyük. Binlerce insanın yaşadığı burada bir kişi daha yaşayabilir.(B.A.M:12)

Evet, gerçekten de Berlin Franz'ın gözünde çok büyük ve hapse girmeden önceki Berlin değil. Her şey çok değişmiş, insanlar, yapılar, yaşam... Bu durum Franz'ın hapisteyken özgürlüğe ulaşma, tekrar namuslu bir hayat sürme umudunu yitirmesine neden olmuştur. Ama hapisten çıktıktan sonra tanımış olduğu kızıl sakallı bir Yahudi'nin ona yardım ederek onu evine alması ve ona söylediği bu sözler umudunu tekrar kazanmasını ve hayata meydan okuması adına kendisine cesaret verecek, kaybetmiş olduğu umudunu tekrar geri kazanacaktır.

Franz öldürdüğü eşi Ida'nın kız kardeşi Mina'ya zorla sahip olur. Daha sonra ise bağırarak şu sözleri söyler:

Franz'ın vücudu doğruluyor, mutlulukla dönüyordu. Sonsuz mutlulukla. Cennetteydi. Trompetler çalıyordu. Atlılar geliyordu. Yaşasın Franz Biberkopf yine burada! Franz cezaevinden çıkmış! Franz Biberkopf hür... Franz artık yaşıyor. Franz yaşama döndü(B.A.M:33)

Franz'ın bağırarak söylediği şu sözler özgürlüğü elinden alınmış, hayattan tamamen kopmuş, çok sıkıntılar çekmiş birinin, geçmişte ne kadar acı çektiğinin kanıtı niteliğindedir. Ama içinde yeşeren umut, tüm olumsuzlukları, yaşanılanları geride bırakıp hayata yeni tertemiz bir sayfa açmasını sağlayacaktır. "Franz geri döndü" sözü bu düşünceleri destekler niteliktedir.

3.1.3. İş ve Yaşam mücadelesi

Büyükşehir insanları için önemli fırsatlar sunmasının yanı sıra, büyükşehirde yaşam olumsuz sonuçları da beraberinde getirir. Şüphesiz iş konusu bu anlamda büyükşehir sorunsalında en önemli meselelerden biri olarak başı çekmektedir. İşsizlik ekonomik bir sorun olmasının ötesinde insanların kişisel ve toplumsal yönlerini de büyük ölçüde etkilemektedir. İnsanları yaşamaktan çok hayatla mücadele etmeye ve türlü türlü sıkıntılara katlanmaya sevk etmektedir. İki eserimizde konu itibarıyla değişik açılardan işlenen bu mevzu, büyükşehir sorunsalına farklı açılardan yaklaşmamızı sağlayacak ve

eserlerin yorumlanması konusunda bize önemli fikirler sunacaktır. Şimdi bu eserlerde öne çıkan iki ögeyi inceleyelim.

Aras Ören 1960'lı yıllarda daha iyi bir yaşam umuduyla Türkiye'den Almanya'ya göç eden insanları konu edinen eserler vermiştir. Göçmenlerin Almanya'da iş bulma ve çalışma esnasında yaşadığı problemleri Savigny Meydanı'nda şöyle dile getirir:

Sabahın kör saatlerinde işçi bulma kurumlarının umutsuzluk teneffüs edilen koridorlarında bir iş için kuyruğa girmek ve bu durumu yüzümüze vuran burnu havada memurlara ki bunların hepsini bizim iyiliğimiz için yapıyorlardı, ıstırabımı şikâyet etmek benim yapacağım şeyler değildi. İç huzurum onların işine müsaade eden şeyler üzerine kuruluydu.(B.S.M: 16)

Almanya'da göçmen olarak yaşayan işsiz Türklerin hayata tutunma mücadeleleri çok çetin olmaktadır. Ayrıca maruz kaldıkları küçümseyici tavırlar yaşamı onlar için bir kat daha zorlaştırmaktadır. 'Bunların hepsini bizim iyiliğimiz için yapıyorlardı' cümlesinden hareketle göçmenlerin bu tavırları hak ettiği yorumunu getirebiliriz.

Türkiye'den çok zor şartlar altında Almanya'ya göç edenlerin maddi ihtiyaçlarını karşılamak adına çekmek zorunda kaldıkları sıkıntıları yazar şu şekilde verir:

Burada Türkler kanunsuz iş yapıyorlar ve hiçbir yere kayıt olmuyor, hatta katiyen kimlik taşıyorlar. Sadece kaçak çalıştıkları yerde güvenlik sebebiyle pasaportlarını yanlarında bulunduruyorlar. (B.S.M:21)

Göçmenlerin para kazanmak adına Berlin gibi büyük bir şehirde her yola başvurduğunu ve kanunsuz işlere bulaştıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine yazar tarafından göçmenlerin yasal olmayan işleri seçmeleri şiddetle eleştirilmektedir.

Yazar tarafından Berlin'e akın eden Türkler şu sözlerle nitelendirilir:

O yıllarda petrol krizi de yoktu. Her gün yüzlerce insan başvuru merkezinden aldıkları izin kâğıdı veya en duyulmamış kanunsuz yollarla buraya akın ediyordu. Her tipten insan mevcuttu. (B.S.M:39)

Türkiye'deki yaşam koşullarının ağırlaşması insanların iş bulmak umuduyla Berlin'e yazarı bile şaşırtacak yolları kullanarak göç etmesine sebep olmuştur. İnsanların ekmek bulma ve daha iyi bir yaşama kavuşma ümidi memleketlerini bile terk etmelerini gerektirmiştir. Bu yaşam mücadelesi bizlere ' doğduğun yer değil, doyduğun yer' vecizesini doğrular.

Ayrıca yazar, kapitalist sistemin sebep olduğu ekonomik sıkıntıları ve sisteme karşı yapılması gereken isyan çağrısını Almanya'daki bir göçmenin ağzından şöyle aktarır:

Fabrika işçisi, Ali Itr'ın arkadaşı, öğrenci Ayhan coşkuyla bağırdı: Adi kapitalistler, halkları sömüren emperyalistler, bu ezilen halk elbet bir gün öcünü alacak.(B.S.M:46)

Ören bir fabrika işçisinin protestosunu eserde yansıtarak halkların sömürülüşünü, insanların yanlış sistemden ötürü ezilişini çok ağır bir şekilde eleştirmektedir. Bu hiciv, aslında sistemin değişmesini savunan ve dönemin Prusya sistemine karşı çıkan Genç Almanya döneminin yazarlarının düşüncesiyle uyusmaktadır. Onlar da ezilen insanları ve özgürlükleri kısıtlayan Prusya militarizmini eserlerinde eleştirmişlerdir. Ören de sanki bu sözlerle eserini sanat yönünden çok, insanları bilinçlendirmeye yönelik bir araç olarak kullanmayı yeğlemiştir. Sözlere bakıldığında sözlerin “devrim sloganı” olduğu açıkça göze çarpmaktadır.

Berlin Alexander Meydanı'nda ise kahramanların yaşadığı zorluklar çok farklı yönleriyle okuyucuya aktarılır. Örneğin Franz Biberkopf cezaevinden çıkıp namuslu bir hayat sürmek ister ve Berlin'in zorlu hayat şartlarında para kazanmak uğruna ilk önce gazete satma işine girişmiş daha sonra kravat ve ayakkabı bağcığı satarak geçimini sağlamıştır. Franz'ın yaptığı bu işlerin 1920'li yıllarda Berlin'de ekonomik şartların ne derece zorlu olduğunu gösterir. Bu dönemin ekonomik sıkıntıları yazar tarafından şöyle ele alınır:

Onlar masalarında uzunca bir süredir oturuyor ve içkilerini yudumluyorlar. Kereste sanayi parasına güveniyor. Krupp firması emeklilerini açlığa terk etti. 15 gün içinde 226.000 kişi artarak 1500000 işsiz... (B.A.M:95)

Berlin'de ekonomik buhranın³⁰ yol açtığı başat sorunlardan biri olan işsizlik, giderek artan işsiz yığınına örnek olarak eserde yer bulmuştur. Bu sözler, işsizlerin iş bulma umutlarının ortadan kalktığını gösteren delillerden birisidir. İşsiz sayılarının istatistikî olarak eserde yansıtılması Weimar Cumhuriyeti döneminin ağır şartlarını gözler önüne sermektedir.

³⁰ Almanya'nın, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkması sonucu Fransa ve İngiltere gibi galip ülkeler tarafından yüklenen savaş tazminatlarını ödemek zorunda bırakılmıştır. Alman hükümeti, 1923 yılında bu ağır savaş tazminatını ödeyemez duruma gelir ve para basarak bütçe açığını finanse etmeye çalışır. Bu durum Alman toplumunun çok büyük sıkıntılarla yaşamlarını sürdürmek durumunda bırakmıştır.

Franz'ın sevgilisi Mieze hayat kadını olarak çalışmaktadır. Bu durumu öğrenen Franz çok hiddetlenir. Franz'ın arkadaşı Eva ise Franz'a şöyle bir cevap vererek onu sakinleştirmeyi başarır:

Eva, Franz'ın anlamaya başladığını fark eder. Elbette. Ne var sanki para kazanmak istemesinde. Haklı değil mi? Ben de kendi paramı kendim kazanıyorum. Senin tarafından Mieze'nin bakılması onun felsefesine uymuyor .(B.A.M:261)

Eserdeki bu mesajdan para kazanmak ve hayatlarını idame etmek uğruna insanların Berlin'de pis işlerde çalışmak zorunda olduklarını çıkartabiliriz. Eserde özellikle kadın karakterlerin (Franz tarafından öldürülen Ida, Franz'ın Polonyalı sevgilisi Lina ve taşralı bir kız olan Mieze) hayat kadını olarak çalışmaları, Berlin yaşamının kadınlar için ne denli zor şartlar içerdiğini bize açıklar. Eserde kadınlar hayata tutunma noktasında hiç de arzu edilmeyen işlere ve yaşam koşullarına maruz kalmıştır.

“On sekizden dört yıl sonra Berlin'deydim. Dolaşıp durmuştum. Sen de. Şu Richard o yıllarda henüz anasının eteğini tutuyordu. Enflasyon, kâğıt paralar, milyonlar, milyonlar vardı. Et, tereyağı... Onlar yoktu. Eskisinden daha kötüydü. Biz o günleri yaşadık. Hiçbir şey yoktu. Dolaştık ve köylülerden patates çaldık.”(B.A.M:74)

Savaşın halen süren etkilerini, günden güne kötüye giden ekonomik durumu, insanların hayatta kalmak adına vermiş oldukları amansız savaşı bu sözler doğrudan açıklar. Enflasyonla birlikte her geçen gün düşen para değerinin ve insanların karınlarını doyurma noktasında çektiği parasal sıkıntıların “et ve yağ” gibi önemli besin maddelerinden yoksun olması gösterilerek yazar tarafından dönemin acı gerçeklerinin bir portresi çizilmiştir.

Franz Biberkopf iş aramaya başlar. Para kazanması gerektiğinin ve bir metropol olan Berlin'de parasız yaşayamayacağını farkına varır. Bu sırada Franz Biberkopf uzun süredir göremediği arkadaşı Mack'le buluşmasında, Mack onun Berlin'de yapması gereken işlerle ilgili şu öğütleri verir:

“İşsizsin diye kart basmaya gitmeyeceksin, Franz. Fabrikada da çalışmayacaksın. Yol ameleliği için de havalar soğuk. En iyisi ticaret. Berlinde veya taşrada. İstedığın yeri seç. Bu iş insanın karnını doyuruyor. Benim adım Gottlieb Mack olduğu sürece söylediklerime inanmalısın. Şurada oturanlara bir bak! Görünüşleri nasıl? Karınları aç, kendileri de üçkâğıtçıya mı benziyorlar?” (B.A.M:49)

İş bulma konusunda arkadaşı Mack tarafından yüreklendirilen Franz'ın iş için seçenekleri pek çoktur. Yalnız bu işler çok para getirmeyip kas gücünü gerektiren ve de zorlu olanlardır. Arkadaşı Mack'in önerdiği ticaret işi ise Franz'ın namuslu hayat sürme isteğine uymamaktadır. Zira Berlin'de para getiren çoğu iş namuslu bir hayatı önermez.

3.1.4. Ekonomik Zorluklar

Tarımsal alanda toprağın makineleşmesiyle birlikte çoğu insan, köyden kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu kitlesel göç ve nüfusun artan oranda şehirlerde yoğunlaşması çoğu insanın iş bulamamasına ve çok büyük ekonomik zorluklara katlanmasına neden olmuştur. Ekonomik sıkıntıların, hayatı nasıl zorlaştırdığına dair örnekleri iki eserimizde incelemeye çalışacağız.

Ali İtr'in sıklıkla gittiği Paris Bar'daki arkadaşlarından Manfred Kohlhaas, barda içki içtikten sonra sarf ettiği cümleler eserde şöyle yansıtılır:

Süpermarketteki bugünkü fiyatlar: Taze domuz pirzolası 8,88, Bulgar domatesi 2,99, buna karşın Polonya domatesi 1, 99.(B.S.M:158)

İnsanın hayatını sürdürebilmek için maddi ihtiyaçlara gereksinim duyar. Beslenme de bunların en başında gelmektedir. Parasal sıkıntılar insanların bu önemli ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesine neden olmaktadır. Büyük şehrin en temel sorununu teşkil eden işsizlik nedeniyle düşük gelirli birey ve ailelerin ekonomik gücü vücut için çok gerekli hayvansal ve bitkisel besinleri yeteri kadar tüketememelerine neden olur. Bu da birçok sağlık problemini de beraberinde getirir. Eserin kahramanının arkadaşı Kohlhaas, insanların eğlenmek için gittikleri barda bile önemli besin maddelerinin fiyatlarını dile getirerek çekilen ekonomik sıkıntıları ortaya koyar.

Ali İtr'in yakın arkadaşı olan Emilie'nin pantolonunu götürdüğü bir göçmen terzinin yaptığı işten etkilenişi eserde şu sözlerle ifade bulur:

Annelie eve geldiğinde terziyle alakalı kesinlikle o bir adamdı dedi. Bak göreceksin, onlar bizim işçi sınıfının tüm mirasını devralacaklar. Bu uluslararası hakiki bir aşılama. Bunu iş arkadaşlarıma anlatmalıyım, onları elimizin tersiyle bir kenara itemeyiz.(B.S.M:114)

Göçmenlerin Almanya'da hayata tutunma konusunda bizlere birer ipucu veren bu sözler, göçmenlerin kendi ülkelerinde çekmiş oldukları parasal sorunlardan ötürü geldikleri yabancı bir ülkede para kazanmak adına çeşitli işlerle uğraştıklarını söyler. Dahası yaptıkları işler bir Alman'ı şaşırtacak kadar ilginçtir. Bir erkeğin terzilik işinde çalışması ve işini çok büyük bir titizlikle gerçekleştirmesi onu gözlemleyen Alman'ın ona hayranlıkla bakmasını sağlar. Almanya'daki işçileri göçmenlerin en iyi bir şekilde temsil edebileceği konusunda hiç bir şüpheye düşmez. Sadece Alman toplumuna bu insanlara yeteri kadar değer vermemelerini inceden eleştirir.

Franz Biberkopf, Berlin sokaklarında gezerken kendini şaşırtan bir durumla karşılaşır ve eserde bu şaşkınlık şöyle ifade edilir:

Yağmur yağıyordu. Solda Münz caddesinden sinemaların reklam ışıkları görünüyordu. Köşe başında kalabalıkta yavaşladı. İnsanlar bir tahta çitin yanı başında durmuşlardı. Aşağısı derindi. Tramvay rayları kalın tahtalar üzerinde boşlukta uzanıyordu. Bir tramvay çok yavaş ilerliyordu. Hele bak, yer altında metro yapıyorlardı. Berlin'de çalışacak iş var demek. (B.A.M:26)

Berlin'deki ulaşım ağı, Franz'ı cezaevinden çıktıktan sonra çok şaşırtır. Ayrıca bu ulaşım ağındaki gelişmeler her gün artan işsiz sayısına iş olanağı sağlamaktadır. Yazar, I. Dünya savaşı sonrası meydana gelen ve Almanya'yı çok derinden etkileyen ekonomik buhran yıllarına dikkat çekerek iş bulmanın ne denli zor olduğunu okuyucunun kafasında canlandırmak ister. Eserin kahramanı Franz'ın metro alanında çalışan insanları görüp şaşırması bu buhranın sonucu olarak yorumlanabilir.

Ayrıca eserin satır aralarında ekonomi sisteminde hâkim olan anlayış sömürü düzeni olduğu ortaya çıkartılabilir. O dönemin borsa kayıtları günlük gazetelerinde şu sözlerle ifade edilir:

Borsada piyasa durgun, Rays bankasının piyasaya sürdüğü senetler oldukça sağlam, 18 Nisan saat 11'e doğru durum şu: I. G. Farb. 260-267, Siemens ve Halske 297, 5- 299, Dessauer Gaz 202- 203, Waldhof selüloz 295, Alman petrolüne de 134, 5'da ilgi var.(B.A.M:177)

Borsa raporlarının tarih ve saatiyle birlikte verilmesi bu verilerin geleceğe taşınması ve bir kanıt özelliği taşıması açısından son derece önemlidir. Yazarın sık sık başvurduğu bu verilerin tarihsel gerçekliğe dayandırılarak somut bilgiler vermesi sağlanmıştır. Ekonomik zorlukların dehşet boyutlara ulaştığını gösterme çabasında olan yazar

dönemin gazete sayfalarına konu olan ibret olayları eserin sanki bir parçasıymış gibi okuyucuya şöyle verir:

“Berlin’de üniversite öğrencisi Aleks Frenkel, nişanlısı 22 yaşındaki güzel sanatlar öğrencisi Vera Kaminskaya’yı öldürmüştü Vera ile Aleks kendilerini öldürdüğü... Aleks ve Vera evlenmek istemişti; ancak ekonomik olanaklar bu evliliği engellemişti.”(B.A.M.:177)

İnsanların maddi sıkıntılar nedeniyle hayattan kopuşlarını, iki birbirini seven çiftin evlenememelerinden ötürü hayatlarına son verdiğini anlatan bu söz çok şeyi ifade etmektedir.

Berlin gibi bir metropolde para kazanmanın ne denli zor olduğunu şu sözler açıkça göstermektedir:

Boğazıma kadar borç içindeyim. Hiç durmadan taksit ödüyorum. Karıma söyleyemem(...)Ben şirkette otomobilin besinci tekerleğiyim. Ben niçin müşteriden müşteriye koşup duruyorum! Onlar bana artık gülüyor. Şef bölümü kapatsın daha iyi.(B.A.M:46)

Bu sözler bize insanların para kazanmak adına gösterdikleri gayrete karşın, emeklerinin karşılığını alamadıkları ve çoğu insanın o dönemde borç içinde yaşadığını anlatır. Bu ekonomik sıkıntının aile hayatına da olumsuz yansıdığını, bunun yanı sıra her geçen gün artan işsiz sayısından dolayı iş hayatında insanların mesleki özelliklerinin bir değerinin kalmadığı sonucuna varılabilir. Bu da birçok insanın kendisine uymayan işlerde çalışmalarına neden olmuştur.

Yine para kazanmak için gösterilen emeğin boşa gitmesi şu sözlerle ifade edilir:

Boşuna emek verdik. Yağmurlu havada o çamur içindeki alana çok az müşteri geldi. Hiç kimse doğru dürüst para kazanamadı. Tren giderleri, baraka kiralari, diğer giderler.(B.A.M:50)

Para kazanmak uğruna denenilen her yolun boşa gittiğini, para kazanmanın gerçekten çok zor olan bir uğraş olduğu yazar tarafından bizlere verilmektedir. Kazanç elde etmenin bir o kadar zor olmasına karşın, yüksek giderler nedeniyle insanların çok büyük sıkıntı çektiği sözlerle verilmek istenen, ön plana çıkan bir mesajdır. Ayrıca Berlin gibi bir şehirde namuslu yoldan para kazanmanın hiç de kolay olmadığı bu durumun insanları arzu edilmeyen yollara başvurmaya yönelttiği çıkartılabilir.

Dönemin ekonomik zorluklarını ortaya koyan başka bir durumda ise insanların paraya duyulan aşırı ihtiyaçtan dolayı her yolu göze aldığı eserde şöyle verilir:

Kızmayın bu insanlara. Başkalarına, serseri olanlara öfkelenin. Elli mark için tramvayda kızcağızın birine saldırıp, döve döve öldürmeyi bile göze alanlara kızmamızdır. Bunu ben de yapabilirim. Ne dediniz? Elli mark nedir, haberiniz var mı? Yok sanırım. Bizim gibiler için elli mark çok paradır. Elli markın ne olduğunu bildiğiniz an sizinle konuşmaya devam ederim.(B.A.M:56)

Berlin Alexander Meydanı romanında 1927–1929 yılları arasında geçen tarihler de basta Avrupa ülkeleri olmak üzere Berlin kentinde de 1929 ekonomik kriz etkili olmuştur. Bu ekonomik kriz, insanların her geçen gün paranın değerinin kaybettiği, bu paraya duyulan gereksinimin ise fazlaştığı bir dönemde insanların çok az miktarlar için başkalarını öldürmeyi göze aldırır. Ayrıca insanlar arasındaki ekonomik uçurumu açığa vuran bu sözler, kimileri için değersiz görünen 50 markın kimileri için de büyük bir meblağ olarak görüldüğü, bu da paranın adaletsiz dağılımını gözler önüne serer.

3.1.5. İletişim Sorunu

Büyükşehir sorunsalının ortaya çıkardığı bir diğer unsur ise insanlar arasındaki iletişim kopukluğu ve bu kopukluğun doğurduğu düşmanlık duygusudur. Yoğunluk, güven eksikliği ve uzaklıktan ötürü ortaya çıkan bu durum büyük kentin karakteristik özellikleri arasında yer alır. İki eserde farklı nedenlerden beliren bu sorunsalın ögesi nasıl ele alındığını şimdi inceleyeceğiz.

Kahramanın arkadaşı ve Ali İtir'in doktoru Anders'le bir Alman'ın Almanlara bakışı, bir Türk yazar tarafından aktarılır. Ona göre Almanlar soğuk, somurtkan ve kendilerini beğenmişlerdir. Romanın asıl kahramanının ağzından yabancılar için düşündükleri ya da dışarıdan nasıl görülme istedikleri şöyle verilir:

“İyi bir yabancı, onu yabancı görenin kopyası olan bir yabancıdır. Kötü yabancı da, onu yabancı görene benzemeyen yabancıdır.” (B.S.M: 122)

Edebiyatta son zamanlarda sıkça rastlanan yabancı (der Fremde) ve öteki (der Andere) kavramları, yabancılaştırma ve ötekileştirme sorununu iyi bir şekilde anlamamızı sağlamıştır. Küreselleşen dünyada sınırların giderek önemini yitirmesi farklı kültürdeki insanların birbirini tanıma imkânı sağlamıştır. Yine de bu artan etkileşim ve iletişime rağmen, yabancıya duyulan nefret, onu dışlama ve aşağılama günümüz dünyasının en

önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu sözlerle kendisi de bir göçmen olan yazarımız Aras Ören, yabancıyı kişi kendi gözleriyle değil de bilakis yabancının gözüyle değerlendirilmesini ve algılanması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü kendi gözleriyle bir yabancıyı yorumlamak ve onun dünyasını anlamak pek de mümkün değildir, ayrıca somut bilgiler sunmaz. Bir yabancıyı anlamak isteniyorsa ancak onun dünyasına girerek, kültürünü, yaşayış tarzını öğrenerek tam manasıyla onu anlayabilir ve duygudaşlık kurabiliriz. Yoksa iki kutup arasında nefret, düşmanlık ve önyargılar büyüyecek, derinleşecektir. Dahası yukarıda sözlerde adı geçen göçmenlerin sorunlarına empati kurabilen Dr. Anders ismi yazar tarafından bilerek seçilmiştir. Çünkü “Anders” diğeri, öteki manasına gelir ve öteki sorunsalına inceden bir gönderme olarak yorumlanabilir.

Savigny Meydanı’nda Almanların Türklere karşı ilgisizliği nedeniyle oluşan iletişim sorunu yazar tarafından şöyle ortaya konmaktadır:

Misafir işçiler yıllardır aramızda yaşıyor, iş yerlerimizi, alışveriş merkezlerimizi, metro ve otobüslerimizi kullanıyor, zenginliğimize ve refahımıza kendi paylarını katıyorlar, ama bizler, ev sahipleri onlar hakkında bir şey bilmiyoruz.(B.S.M:35)

60’lı yıllarda Alman toplumunun misafir işçilere gerek duyması alman toplumunu da köklü bir değişime sevk etmiştir. Homojen bir toplum yapısından birçok farklı kültürün bir arada yaşadığı heterojen bir yapıya bürünme söz konusudur. Ama Almanlar ilk başta bu kültüre soğuk bakmışlar, bu farklı kültürü tanıma, anlama konusunda uğraş göstermemişler. Bu da kültür alışverişini ortadan kaldırarak tamamıyla farklı kültürel yapıya sahip olan ırkın birbirine nefret beslemesine, hoşgörü ve empatinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu sözler de bize misafir işçilerin Alman toplumu ile uzun zamandır bir arada yaşadıkları, ama Alman toplumunun bu farklı kültürü tanımak istemediğini belirtir. Aslında bu kültürü tanımak, Alman toplumuna bir çeşitlilik ve renk katacaktır. Yazar bu tarz söylemlerle bir Alman’ın ağzından Almanları ağır bir dille eleştirmektedir.

Yine yazar Almanların göçmenleri tanıma konusunda kayıtsızlığını ve bu durumun önyargılara sebep olduğunu su sözlerle altını çizerek verir:

Onların da bizler gibi insan olduğunu da unutmuştuk. Onlara karşı ilgisizliğimiz/kayıtsızlığımız cahillik üzerine kuruluydu. Evet, onlar yabancı bir

kültürden geliyor. Eminim bu film sayesinde bizler onları daha iyi tanıyıp, anlayacağız.(B.S.M:35)

Alman Edebiyatı'nın önemli usta kalemlerinden biri olan Max Frisch göçmenlerle ilgili sarf ettiği "Biz misafir işçi çağırdık, ama insan geldi" sözü, göçmenlerin sorununun ne denli karmaşık ve zor olduğunu ortaya koyar. Yazarımız Aras Ören ise üstteki mesajında göçmenlerin Almanların gözünde bir değerinin olmadığını ve hatta kimi zaman göçmenlerin kendileri gibi bir insan olduklarının unutulduğunu söyler. Eserde Ali İtir üzerine çekilen filmin iki farklı kültürün birbirini anlama, tanıma konusunda önemli bir adım olacağı vurgusu yapılır.

İki farklı kültürün arasındaki derin iletişim eksikliğinden ötürü ortaya çıkan klişeleşmiş sözler vardır. Bu klişeleşmiş sözler, çoğunlukla önyargıdır. Bu önyargıların tek taraflı olmadığını, göçmenlerin de Almanlara karşı söylediği şu sözleri aktarır:

Bir, iki üçler/ Yaşasın Türkler/dört, beş altı/Polonya battı /Yedi, sekiz, dokuz/
Alman domuz. İçinde sakladığı iki tasavvurdan ötürü Ali İtir da bu dizeyi
hayatında bir kez olsun duymak isterdi ama o şunu hemen benimserdi: Evvela
Türklerin artan sayısından, sonra da Almanların hakaret ve aşağılamalarından
dolayı.(B.S.M:97)

Ünlü fizikçi Albert Einstein, önyargıları yıkmanın atomu parçalamaktan daha zor olduğunu söyler. İki farklı kültürün birbirine sarf ettiği bu tarz sözler, hoşgörünün ortadan kalkmasına neden olacak ve nefreti daha da körükleyecektir. Farklı kültürden gelen insanların yaşamları olduğu gibi kabul edilmeli ve yaşamlarına saygı gösterilmelidir. Yazar eserin kahramanına Almanların hakaret ve aşağılamalarından kahramanın bu sözleri söyleme isteğini örnek göstererek kültürlerin birbirlerine karşı saygı ve hoşgörünün ne denli önem arz ettiğinin altını çizmek istemiştir.

Türk ve Alman kültürü arasındaki farkı ve bu farkın insan ilişkilerini nasıl etkilediğini yazarımız Ören şu sözlerle açıklar:

Tanımadığın kişilere 'Siz' diye hitap etmek zorundasın. Soluk soluğa otobüs durağına koşar ve otobüs şoförü kapıyı suratına kapatıp seni almadan giderse veya başka bir yerde yeni bir kuyruğa girdiğinde, kuyruğunda beklediğin kasa özellikle kapanırsa kızamazsın. Yasaklı bir şey yaptığın için küfür edeceksen karşı gelemezsin. Oyunda kaybedersen üzülemezsin. (B.S.M:128)

Bu türden kültürel farklılıklar aslında Türklerin bir türlü alışamadıkları, kendilerini yabancı hissettikleri ayrıntılardır. Bu yabancılıktan kurtulmanın çözümü onlara

benzemektir fakat bu benzeyiş ise tekdüzeliği beraberinde getirecek ve tek tip insan oluşturma yolunda önemli bir adım olacaktır. Bundan kurtulmanın yolu bu kültürel ayrıntılara dikkat ederek kendi kimliğinden ödün vermemelemdir. Bu noktada Ören eserin kahramanı Ali İtir'in bu tarz ayrıntılarla uğraşarak düştüğü kimlik sorununa çözüm olarak kendi Ben'inden uzaklaşmamasını görmektedir.

Franz Biberkopf, sıkça ziyaret ettiği barda bir gün Almanya'ya Rusya'daki gibi bir devrimin gelmesini savunan Orge isimli biriyle tartışır. Bu tartışmadan sonra Franz, Orge için şu sözleri sarf eder:

Öküz herif, atıp tutuyor. Sinirimi bozuyor.(B.A.M:76)

Bu sözler iletişim eksikliğinin derin boyutunu ortaya konmaktadır ve bizlere Yunus Emre'nin o meşhur sözünü hatırlatır. Ne diyordu kendisi: Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı, söz ola ahulu aşı, yağ ile bal ede bir söz... Bu deyiş, sözün kastı kadar söylenişinin de ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eserde Biberkopf'un uyarı amaçlı söylenmek istediği sözün söyleyiş biçimi o kadar kötü ve yıpratıcı ki iletişim sorununun boyutunu en açık bir şekilde gösteriyor.

Franz barda yemeğini yediği sırada siyasi zıtlasma içerisinde olduğu Orge tarafından ağır ithamlara maruz kalır ve iyice gerilen ortam Franz'ın Orge'ye şu sözleriyle çok farklı bir hal alır:

Ne yedin, onu bilmek istiyorum. Sandviçle kaşar peyniri, öküz. Kenarlarını da sana ayırdım, eşoğlu eşek! Ve derhal masadan in aşağı! Sandviçle kaşar peyniri yediğin kokundan anlaşılıyor. Fakat yiyecek parayı nereden buldun?(B.A.M:82)

Toplum içinde insanlar fikir çatışmalarından ötürü birbirlerine karşı soğukluk ve düşmanlık hırsı gütmektedir. Ötekinin düşüncelerine saygı göstermeyiş, onu hor görme ve ezmeye çalışma bu nefretin ve düşmanlığın artmasına neden olur. Yukarıdaki sözlerden de çıkarabileceğimiz nefret duygusu insanların sözlerine ve birbirlerine karşı tavırlarına nasıl yansıdığını en iyi şekilde özetlemekte olup iletişim sorunsalına örnek teşkil eder.

3.1.6. Ahlaki Değerler

Ahlaki değerler, bireyi yanlış, kötü, çirkin işleri yapmaktan alıkoymasının yanı sıra toplumsal düzeni sağlayan önemli normların başında gelmektedir. Bu manada ahlakın oynadığı rolü Acarsoy(1994)³¹ “Ahlak insanlar arası ilişkilerde nasıl davranılması, ya da nasıl davranılmaması gerektiğini gösteren kendiliğinden oluşmuş ve hazır bir değer yargıları sistemidir. Ahlak kuralları kendiliğinden oluşmaktadır. Ancak, toplumun yaşadığı olaylara ve gelişmelere karşı bazı ahlaki kurallarının (hırsızlık, yalan, iftira v.s) daha sonra “hukuk kuralı” haline dönüşebildiği görülmektedir.”

Pişman ve erdemli olmak için çok uğraşıyordu. Bu sebepten kafasındaki her şey de vazgeçip tüm hayatını bir çırpıda silebilirdi. (B.S.M:23)

Berlin Savigny Meydanı’nda kahramanımız Ali İtir’in bazen dini sebeplerden bazen de kendi içinden gelen sese kulak vermesiyle arzu ettiği öze ulaşmada yardımcı olur. Şimdiki ve geçmiş zaman arasındaki gel-gitler hayatta başarılı olmasını ve istediği erdemli bir hayat konusunda kendisi için en büyük engeldir. Kendi içindeki ses ve tüm yaşantısı boyunca kazanmış olduğu ahlak ona doğru kararlar almasının yanında yabancı bir topluma uyumda kendisi için engel teşkil eder. Çünkü kendi ahlakıyla kimi zaman Almanya’daki ahlak kavramları birbirleriyle uyuşmamaktadır. Ali’yi de boşluğa iten ve kendi kimliğini sorguladığı şey budur aslında.

Ali İtir’in şüpheye düştüğü bir anda varmış olduğu bir sonuç kendi ahlakını sorgulamasını sağlar ve bu sorgulama Ben- Anlatıcı tarafından eserde şu şekilde yansıtılır:

O, mutlaka bir ,kişilik‘ sahibi olmak istiyordu. Almanya onun için mütemadi bir hizmetti. Kendim ve satın alacağım şeyler için bu hizmeti görüyorum‘ diye düşündü.(B.S:M:23)

Kişilik, hiç şüphesiz ahlaki değerlerin en başında gelmektedir. Bunun yanında, kişinin bizzat özünü, değerlerini, erdemlerini yansıtmaması bakımından bir önem ihtiva eder. Ali İtir’in iki farklı kültür arasında kalmaktan ötürü düşmüş olduğu kişiliğini ve benliğini sorgulaması içine düştüğü çıkmazın da bir sonucudur. Yukarıdaki sözlerde içine düşmüş olduğu çıkmazdan kendi kendine almış olduğu kararın önemli ipuçlarını görmekteyiz.

³¹<http://www.caginpulisi.com.tr/16/10-11-12.htm> adlı internet adresinde yer alan Acarsoy Gazi’nin Ahlak Olmadan Olur mu? adlı makalesinde ahlakın spor bilimine katkıları belirtilmiştir.

Kendisini tekrar hayata dönme konusunda varmış olduğu bu karar, hayattan tekrar haz almasını sağlayacak, kendini daha iyi hissedecektir.

Berlin Alexander Meydanı'nda ise ahlaki değer kavramının değişkenliğinin arkasında yatan sebeplere bakıldığında daha çok somut gerçekliklerin bir etkisinin olduğunu görmekteyiz. Örneğin ekonomik zorluklar nedeniyle ahlaki yargıların ve değerlerin değiştiğini Franz Biberkopf'un ayakkabı bağcığı satarken sarf ettiği şu sözlerden rahatça çıkarabiliriz:

Köşedeki meyhaneci artık kötü içki satmakta. Ne kadar korkunç bir şey! İyi içki ise pahalı. Evet, alın sattığım şu şeyi, geçirin dar bir kravatu, tabii kalınını da geçirebilirsiniz. Hani şu eşcinsel oğlanların işe çıkarken giydikleri ayakkabılardaki kurdeleyi andıran cinsinden. Şöyle çekin, ucundan tutun ve bağlayın. Alman erkeği gerçek mal satın alır. Ve bu mal bende.(B.A.M:60)

Bilindiği üzere Alman toplumu yaptıkları işte sağlamlık ve dürüstlikle tanınır. Hileye başvurmadan işlerini temiz bir şekilde yapmaya çalışırlar. Ama üstteki cümlede gördüğümüz ekonomik nedenlerden dolayı insanların böyle yollara mecbur kaldığını apaçık görmekteyiz. Ayrıca sanayileşmeyle birlikte insanların hayatlarındaki köklü değişim, değişmez görünen ahlaki kurallarda ve normlarda büyük değişikliklere neden olmuştur. Yine yukarıdaki cümlede geçen eşcinsel sözü, bu değişimin göstergelerinden bir tanesidir.

I. Dünya Savaşı sonrası yetim kalan çocukların çoğunun çektiği sıkıntılar ahlaki çerçevede bizlere şu sözlerle aktarılır:

Köşeyi döndü. Kocaman bir sinema afişi çıktı karşısına. On yedi yaşından küçüklerin girmesi yasak, diye yazıyordu. Kırmızıya boyanmış bir adam merdivende durmuştu. Bebek gibi bir kız merdivenin basamaklarına uzanmış, adamın bacaklarına sarılmıştı. Adam yukarıdan ona bakıyor, çapkın çapkın gülümsüyordu. Afişin altında şu sözleri okudu: Annesiz, babasız kalmış yetim bir kızın alın yazısı. (B.A.M:26)

Eserde karakterin sevdiği kişilerin hayat kadını olmaları, kadınlar için para kazanmanın o derece zorlu olduğu Berlin şehrinde ahlaki değerlerin bozukluğuna önemli deliller teşkil ederler. Ayrıca yukarıdaki sözlerde sözü geçen adamın kadınlardan istifade ettiği ve onları cinsel arzuları uğruna kullandıkları ifade edilerek dönemin toplumsal ahlaki değerlerinin yazar tarafından sorgulandığı anlaşılmaktadır.

Franz Biberkopf'un dergide görmüş olduğu evlilik üzerine bir yazı dikkatini çeker ve şu düşüncelerle bu yazıyı desteklemektedir:

Evlenmemişler. Neler var. Bu konu için bile özel dergi çıkıyor. Ne demek evlenmemişler? Olmasın mı? Ben evli değilim, Planya'lı Lina'm ile. Bak gördün mü? Bak burada da, bunu doğru olup olmadığı yazıyor. İki insanın seks yaşamını bir sözleşme ile yoluna koymak ve böylece karı- koca arasındaki görevleri kanunun şart koştuğu bir buyruğa bağlamak, akla gelebilen en iğrenç ve aşağılatıcı kölelikten başka bir şey değildir.(B.A.M:62)

Bakıldığında aile hayatı bir düzenin, birliğin sembolüdür. Fakat 20'li yılların Almanya'sında aile hayatının insanların zihninde oluşturduğu olumsuz izlenim, toplum yapısının ve ahlaki erozyonun boyutlarını bize gösterir. Bu olumsuz izlenimin arkasında birçok sebep yatar. En başta maddi imkânsızlıklardan ötürü bireylerin bir aile hayatını göze alamamaları, kadınlara yeterince değer verilmemesi, dahası evlilik hayatının insanların gözünde cazibesini yitirmesi ve yapay birlikteliklerin insanlar için ideal seçim olması gibi bu tarz sebepler aile olgusunun önemini yitirmesine neden olmuştur.

3.1.7. Din

Din olgusu, bireyin iç dünyasına, sosyal hayatına ve katılacağı sosyal gruplara etki yapar. Bu bağlamda sosyal manada dini dağınıklığa, çözüluşe, ümitsizliğe karşı olmasının yanı sıra birlik ve bütünlüğü sağlayan, ortak problemler karşısında ortak tavır ve davranışlar ortaya koyan karşılıklı bağlılık olarak açıklamaktadır. Din, her yönüyle sağlıklı bir topluluk teşkil etmek üzere zümrelerin kaynaşmasıdır. Bu sosyal bütünleşmede din ve ona dayalı ahlâk önemli bir yer tutar. İki eserde çok sıkça göze çarpan din olgusunun hangi nedenlerden ötürü iki eserde de işlendiğini örneklerle ele alacağız.

Ali İtir'in akrabalarından İbrahim Gündoğdu'nun vardiya işçiliğinden büyük bir iş adamı olmasına giden yol dini bir temele şöyle dayandırılır:

Allah buyurdu ki çalışkan olun ve artırın(B.S.M:117)

Dinin topluma yön veren, toplumu düzenleyen işlevine baktığımızda topluma yönelik kurallar getirmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Toplumun huzur ve refahı için getirilmiş bu kurallar insanların bu kurallara sadık kalma durumunda hem toplum içinde yaşantısına

çekidüzen vermesine hem de ruhsal anlamda bir haz elde etmesini sağlar. Eserde geçen “çalışkan olun ve artırın” sözü toplumsal mekanizmanın daha iyi çalışmasını ve bireyin hem kendine hem de topluma daha iyi nasıl katkıda bulunacağına yönelik bir öğüttür.

Eserde Ben Anlatıcı'nın sevgilisi Elfi ile ilişkisi esnasında kafasına 50 sayısının gizemi ve dini bir anlam taşıyan “nun” yazısının manası takılır. Ve “Nun” yazısının Kur-an'da 68. Suresi aklına gelir. Sure şöyledir:

Nun! Yemin olsun kaleme ve yazanların satır satır yazdıklarına. Ki, sen, Rab'binin nimeti sayesinde cin tasallutuna uğramış değilsin. (B.S.M:76)

Aslında bakıldığında bu sözler Ali İtir için bir uyarı niteliğinde olup kendine bu dini sözlerle çekidüzen vermeye çalışır. Çoğunlukla eserde kahramanın içinden gelen sese kulak verme onu dinleme Ali İtir'ı huzura kavuştururken, bir ilişki esnasında hatırladığı bu ayet ona korku verir. Bunun yanında kahramanın kendisi ve içindeki Ben'i ile düşmüş olduğu zıtlaşmanın bir örneği olarak da yorumlanır.

Ali İtir bir kiliseyi ziyaretinde bir rahiple tanışır, rahip ona Hıristiyanlıktan bahseder ve Ali'nin ruhsal olarak kendini kötü hissettiğini sezmesiyle onu şu sözlerle huzura kavuşturup bu dine yaklaştırmaya çalışır:

Günlerden bir gün rahip şöyle dedi: Kendini kutsal ruha aç, ona yakar, biz hepimiz kutsal babanın çocuklarıyız. Onda bir kendimiz için bir sığınak ararsak, sabrımız hiç tükenmez.(B.S.M:40)

İnsanların kültürel ve toplumsal yaşamını büyük ölçüde etkileyen din olgusu, bu özelliğiyle pek çok siyasi düşüncenin çekim alanına girmiştir. Bu manada kendi dinini ötekine kabul ettirmek, ötekinin kültürel ve dini farklılıklarını kaldırarak kişiyi tek tipe dönüştürme hususunda önemli bir araç olarak görülür. Böylece öteki kendi Ben'inden feragat etmiş olacak ve kendi benliğini, özünü yitirecektir. Rahip bu söylemlerle eserimizin kahramanı Ali İtir'in Hıristiyanlığa karşı sempati duymasını ve bu dini kabul etmesini amaçlamaktadır. Yazarımız Ören ise böyle bir olayı anlatarak göçmenlerin kendi elleriyle düşmüş olduğu yanlışa dikkat çekme ve göçmenleri bilinçlendirme, uyarma amacı gütmektedir.

Franz Biberkopf cezaevinden çıktıktan sonra Berlin'in ürpertici yüzü kahramanı korkutmuştur ve bu korku yüzünden kızıl sakallı Yahudi'nin evinde hayata tutunma

konusunda ümitsizliğe kapılıp kendini yiyip bitirmektedir. Kızıl sakallının şu sözü onu rahatlatmaya yetecektir:

Kızıl sakallı öfkeli konuştu: “İnsan kendini o kadar çok önemsememeli. Başkalarının söylediğine de kulak vermeli. Tanrı hiç kimseyi düşürmez. Tutar elinden. Kişiye yardım edecek başkaları da vardır. Büyük tufan başladığında Nuh gemisine neler almıştı, hiç okumadınız mı? Her canlıdan bir çift. Tanrı hiçbirini unutmamıştı. Saçların arasındaki bitleri bile. Onun için hepsi sevimli ve değerli idi.(B.A.M:16)

Kızıl sakallı dini bir anekdot anlatarak Franz’ın içine düşmüş olduğu çaresizlikten kurtarmak ve bu hikâyeyle ona bir umut ışığı göstermek ister. Kızıl sakallı bu dini hikâyeyi anlatırken Franz iki elini başının arasına almış yerde kıvrınmaktadır. Hayattan ümidini kesmiş, hayatın kendisini alt ettiğini düşünmektedir. İşte bu sırada kızıl sakallı tarafından anlatılan bu hikâyeye her ne durumda olursa ol yaratıcının her canlıya yardım ettiğini ve onu yalnız bırakmadığını vurgulamaktadır. Özellikle 1920’li yıllarda Almanya’da birçok insanın dinden uzaklaşması, dünyevi işler üzerine yoğunlaşması toplumsal ve ruhsal hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Yazar eserinde bu tarz dini olgulara başvurarak bu açığı kapatmak arzusu taşımaktadır. Yine eserde geçen dini hikâyelerden biri, Franz’ın sızlanmasını kesip neşelenmesini sağlar:

Bir zamanlar cennette iki insan yazardı. Adem ile Havva. Onları cennete koyan, hayvanları ve bitkileri, gökyüzünü ve yeryüzünü yaratmış Tanrıydı. Cennet çok güzel bir bahçeydi. Çiçekler ve ağaçlar yetişiyor, hayvanlar oynayıp, koşuyordu. Hiç kimse diğerini rahatsız etmiyordu. Güneş doğuyor, batıyordu. Ay da her gün yeniden doğuyordu. Cennette günler hep mutluluk doluydu.(B.A.M:41)

Franz kitabın ikinci bölümünde bir iş bulmuş ve hayatını arzu ettiği yönde idame ettirmeye başlamıştır. Kendini kötü hissettiği anlarda eserde geçen figürler tarafından anlatılan dini hikâyeler, Franz’ın hayata bağlanması noktasında önemli bir işlev görür. Eserde karşımıza çıkan böyle bir dini öğenin verilmesi o dönemdeki insanların çektikleri acıları, psikolojik travmaları dinle aşabileceklerinin kanıtı olarak yazar tarafından bilinçli bir şekilde işlenmiştir. Sanayi devrimiyle makineleşen bir dünyada birey somut düşünceler ve paranın peşinden kendini sürüklemiş, bu da hayatın monotonlaşması, insanların yalnızlığa itilmesi en önemlisi de ruhsal bunalımlara sürüklenmesine yol açmıştır. Yazar bu dini olguları eserinde işleyerek artan oranda dinden uzaklaşan insanların yine din vasıtasıyla ruhsal arınma ve doyuma ulaşabileceğini savunmaktadır.

3.1.8. Suç

Bugün kentler, artarak büyüyen ve çeşitlenen suçların en yaygın olarak işlendiği merkezler olma durumuna gelmiştir. Kuşkusuz bu gelişimin “kentsel” kökenli nedenleri yanında, genel toplumsal arka planları da bulunmaktadır. İşsizlik ve yoksulluğun tırmanışı, kentlerde suç oranının artışında önemli bir pay sahibidir. İki eserimizde farklı yönlerle ele alınan suç ögesinin arka planında yatan nedenleri ele alacağız:

Ali İtir ve arkadaşlarının sık sık gittikleri Paris Bar’da aniden içeriye giren bir kişinin şu çağrısını duyar:

Bir adam telaşlı bir şekilde içeriye daldı. Afallamışçasına etrafına ve bardaki insanlara bakındı. Yardım edin, Yardım! Mercedes’imi mahvediyorlar. Telefon nerede? Polis çağırmak istiyorum diye bağırdı.(B.S.M:168)

Göçmenlerin yabancı bir ülkede yaşamış oldukları güvenlik sorunu nedeniyle çoğunlukla kendilerini korku içinde hissetmişlerdir. Bu his, kendilerini toplumun bir parçası olarak görmek yerine, toplumdan dışlanmışlık hissi verir. Bakıldığında Türkiye’den Almanya’ya göç eden göçmenlerin hayallerini süsleyen en büyük tutku bir Mercedes arabaya sahip olmaktır. Bunun için varını yoğunu esirgemedi çalışmışlardır. Ama göçmenlere beslenen nefret ve düşmanlıktan ötürü bu kazanımları yok edilmiştir. Bazen de cinayetlere kurban gitmişlerdir. Bazen de göçmenlerin gözlerini korkutarak Almanya’yı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Göçmenleri, başlarına gelen bir suç karşısında bekleyen bir başka daha tehlike vardır. Bu tehlikeyi yazar kahramanın ağzından okuyucuya şöyle verir:

Onun caddedeki her bir polisten, evet hem de firar edenleri yakalayan, arabalarında büyük harflerle POLIS yazılı memurlardan nasıl korktuğunu dinlemek istedim.(B.S.M:164)

Polislerin göçmenlere karşı tutumları, haklı olsalar dahi haksız konuma düşmeleri polis memurlarının göçmenlerin üzerindeki olumsuz tavırları ağır bir dille eleştirilmektedir. Çünkü göçmenler Almanların gözünde ikincil bir vatandaş olarak değerlendirilir. Polis ülkede güvenliği sağlayan, insanların tehlike anında güvendikleri ve yardımına ihtiyaç duydukları bir kurumdur. Ama burada böyle bir kurumun göçmenlere karşı adaletsiz tutumları vurgulanır.

Göçmenlerin islemedikleri suçlardan ötürü yargılanmaları ve Almanların göçmenler hakkında önyargıları şu sözlerle dile getirilir:

Sonra o abartmaya başladı. Birkaç kez polisler onu gecenin bir yarısında apar topar evinden almış. Söylentilere bakılırsa o evinin bir kösesini silah atölyesi kurmuş ve orada molotofkokteyli yapmış.(B.S.M:159)

“O, silah atölyesi kurmuş, molotofkokteyli yapmış” gibi göçmenlerin teröristvari benzetmelerle Almanların ne denli göçmenlerden korktuğunu ve kötü bir izlenime sahip olduğunu gösterir. Bu gibi kulaktan dolma sözler Almanlar ve göçmenlerin kültür alışverişini engelleyip birbirlerine karşı nefret duygusu beslemelerine sebep olmuştur. Hayatlarında şehir hayatı dahi görmemiş olan kimi göçmenlerin Berlin gibi bir metropolde çeşitli suçlara bulaşması, para kazanmak adına kanundışı yollara başvurmaları, göçmenlerin Almanların kafasında böyle bir iz bıraktığını söylesek, şüphesiz yanlış söylemiş olmayız.

Yine Aras Ören’in yazmış olduğu “Bitte nicht Polizei” adlı eserde geçen Berlin’de bir su kanalında ölü bulunan bir Türk’ün kim olduğuna dair izler Savigny Meydanı’nda bulunmaya çalışılır. Bu öldürülen Türk eserde şöyle tasvir edilir:

26 Aralık 1973’te eyalet sınırındaki kanalda bilinmeyen bir ölü bulundu. 1,65 boylarında, kumral bir yüze ve koyu saçlara sahip, tahminen bir Türk olan şahıs polisin yoğun tahkikatına rağmen hala teşhis edilemedi. Ceset, koyu kahverengi bir manto, mavi bir gömlek ve ince yaz ayakkabıları içindeydi.(B.S.M:17)

Büyük şehirde bilinmeyen nedenlerden ötürü işlenen cinayetler bir sır teşkil eder. Güvenlik sorunun en fazla yaşandığı bu yerlerde insanların birbirlerine karşı güvenleri de o derecede sarsılmıştır. Bu, belki de büyük kentlerdeki iletişim sorunun ortaya çıkmasında başlıca sebeplerden biridir. Göçmenler de kimi zaman ırkçı saldırılardan ötürü cinayetlere kurban gitmişlerdir. Hoşgörünün her geçen gün kaybolması, göçmenlerle Almanlar arasında nefretin ve düşmanlığın artması göçmenlere karşı bu tarz ırkçı saldırıların gerçekleşmesinin önüne geçememiştir. Yazar, eserinde bu kahramanın kim olduğunu araştırmakla göçmen diye önemsenmeyip hiç bir tetkik yapmayan ya da üstünkörü soruşturma yapan Alman kurumlarına da gönderme yapar.

Bir Alman bayan fotoğrafçı Berlin’deki sempatik bir Türk’ün fotoğrafını çeker. Ertesi gün ise kahvaltısı sırasında gazetesini okurken gazetede şu satırlara rastlar:

Gecen geceki Polis baskınından. Bir Türk eroinle yakalandı ve tutuklandı. Tutuklanan kişi fotoğrafını çektiği birlikte aynı masada oturduğu sempatik Türk'tür.(B.S.M:113)

Bazen bizlere sempatik gelen, ya da kendisiyle ilgili hiç bir olumsuz düşünceye ve şüpheyeye sahip olmayan insanlar, bazen bizleri çok şaşırtır. Büyük şehirde iyi görünen ama birçok kanundışı işlere karışmış insanın fazlalığı, insanların güven hissinde sarsılmalara neden olur. Keza uyuşturucu maddelerinin yaygınlığı ve kanundışı kullanımını büyük kentlerde en önemli sorunların başında gelir. Bir Türk'ün böyle bir olaya karışması da göçmenler arasındaki bu tarz işlerin yaygınlığını gösterir ve böylece kendisi de bir göçmen olan yazar doğrudan göçmenleri eleştirir. Berlin Alexander Meydanı'nda ise:

11 Nisan günü gazeteci Braun Moabit hapisaneden silah zoruyla kaçırılmıştı. Olay tıpkı Teksas'ı andırmıştı. Kaçan ve kaçırılanların takibine hemen başlanmış, ağır ceza mahkemesi başkan yardımcısı olaydan ilgili makamları haberdar etmişti.(B.A.M:178)

Kentlerde ortaya çıkan tüm suç ve şiddet olaylarının kökenlerine bakıldığında, işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi bir dizi yoksunluk dikkati çeker. Dönemin güvenlik zafiyetinin hapisaneden kaçırılan gazeteci örneği açıkça göstermektedir. İnsan yaşamının bu dönemde tüm olası tehditlere açıklığı suç işleme oranının da yüksekliğine delil oluşturur.

Franz'ın çok sevdiği Mieke, Reinhold tarafından bir bahaneyle ormana götürülür. Mieke Franz'ın hayat hikâyesini öğrenmek için gittiği bu yerde Reinhold tarafından öldürülür işlenen cinayetin ardından Reinhold şu sözleri sarf eder:

Saat akşamın sekizi, orman oldukça karanlık. Ağaçlar sallanıyor, dalları eğiliyor. Bu iş bitti, kolay olmamıştı. Bir şey söylüyor mu? Sanmam. Soluk da almıyor, pis karı. İnsanın başına neler gelirmiş böyle karılarla gezmeye gidince?(B.A.M:327)

Yazarın eserdeki kurmaca dünyasına bakacak olursak Mieke'nin basit bir nedenden öldürülüşü ve işlenen cinayetin ardından söylenen sözlerin, insan hayatının o dönemde hiç bir değer ve önem taşımadığının bir göstergesi olarak yorumlanır. Hiçbir günahı olmayan Franz'ın masum sevgilisi Mieke'nin bu tarz bir cinayete kurban gitmesi büyük şehirde ve dönemin Berlin'inde insan hayatının hiçe sayıldığı bir göstergesidir.

Eserde geçen Yunan mitolojisinden bir kıyasla, Franz'ın Ida'yı öldürüşü şöyle bağdaştırılır:

Vay haline eğer, eğer vurursan! “Dışarıdaki insanlar soruyor: “Kim bağılıyor?” “Yapma!” Ve kadın vuruyor. Baltayı indiriyor, gözünü bile kırpmadan. Dışarıda: “Bitirdim!” Bağıra çağıra: “Balıkçı ağı atayım üzerine. İki defa vurdum. Üçüncü indirişimle de ölümler diyarına gönderdim.(B.A.M:90)

Yunan mitolojisinde Homeros'un “İlyada ve Odise” adlı destanının kahramanlarından Agemennon'un bir kadın tarafından vahşice öldürülmesi ve kadının bu durumu öç alma, kendini temize çıkarma adına böyle vahşice bir cinayet işlediğini vurgular. Kahramanımız Franz Biberkopf, böyle bir anekdotu aklından geçirerek işlemiş olduğu suçun masumiyetini savunmaya çalışır böylece pişmanlıkla örülmüş ruhsal bunalımdan kurtularak iç huzura kavuşur. Döblin'in aslında hemen eserin başında kahramanını bir cinayete kurgulaması, onun dönemin Berlin'inde suça eğilimin ne kadar yüksek olduğu gösterme amacı gütmüştür. Ayrıca eserde suca maruz kalan kişilerin çoğuna bakıldığında güçsüz, tehlikeye açık kadınlardır.

3.2. Eserlerde Ayrılan Yönler

Edebi analiz bize içerik ile biçimi birleştiren bağları keşfetmek ve incelemek imkânı verir. Bir eseri tam anlamıyla meydana getiren ve estetik uyandıran bilgiler değil, bu bilgiler arasında kurulan bağlardır. İki eser analizinde bu bağların neler olduğunu keşfetmek, bunun yanında öne çıkan bağların iki eser karşılaştırmalarında ayrılan yönlerini göstermek eserlerin analizinde son derece önemlidir. Bu bağlamda biçimde eserlerin estetik kazanmasında çok önemli bir işleve sahip olduğundan, içerik ve biçimin eser analizlerinde detaylı bir biçimde ortaya konması gerekir. Bu bölümde iki eserde öne çıkan fakat birbirinden ayrılan öğeler, içerik ve biçim yönünden incelenecektir.

3.2.1. Kimlik Sorunu

Savigny Meydanı adlı eserin okuyucuya vermek istediği iletinin temelini oluşturan bu öge, göçmenlerin yaşadığı problemlerin en başında gelir. Özellikle ikinci nesil yazarların eserlerinde yansıttığı bu kimlik “Alman mıyım yoksa Türk müyüm?”

sorularıyla daima kendini sorgulayan sancılı bir durum olarak karşımıza çıkar. Kimlik sorununun eserde nasıl ele alındığına şimdi bir göz atalım.

Ali İtir 15 sayısının gizemi konusunda kendi kafasında sürekli yorumlar getirirken, bu sayının gizemini kendi benliğiyle bağdaştırarak bir sonuca varır:

Ali İtir durmaksızın kendine şu soruyu sorar: Ben kimim? Kimim ben? Şimdi yavaş yavaş bu sayının ona ne söylediğini anlamaya başlıyor ve aniden bir şey fark ediyor: 15 sayısının hiç bir tuhaflik ve gizem içermeyen bir yönü var tam tamına o da bir hiç.(B.S.M:27)

Bu sonuca bakıldığında bu sayının eserin kahramanı gibi hiçbir şey ifade etmemesi, yazarın hayat için bizzat kendisinin bir anlam ifade etmediği düşüncesiyle bağdaştırılır. Şüpheye düştüğü kimliğinden ve bir türlü gerçekçiliği yakalayamamasından ötürü bir çıkmazın içerisinde kendini yiyip bitirmektedir. Bu çıkmazdan kurtuluş kolay değildir, kafasındaki hayalperest düşünceleri silerek geçmişten ve gelecekte sınırlanarak sadece şimdiki zamana ulaşırsa kendi benini yakalayacaktır.

Yanıt aklına bir mecaz gibi düştüğünde: tan vakti bir köprü üzerinden gidiyorum, köprü bitiyor, köprünün sonunda duruyorum ama henüz karşıdaki kıyıya varmış değilim, çünkü köprü boşlukta sonlanıyor. Karşı kıyıya bakıyorum ve ona ulaşamıyorum.(B.S.M:118)

Eserde sembol olarak verilen köprüde yürüyen kişi, yazarın gel-gitlerini yansıtan, kendi benliğini bir türlü bulamayan yazarın bizzat kendisidir. Köprünün başı geçmişi, sonu ise şimdiki zamanı yansıtır. Köprünün sonuna varmak için uğraşısı, şimdiki zamanı yakalama noktasında güçlü arzusu olarak yorumlanabilir. Yaşadığı bu ikilem kendisi için çok acılı bir süreçtir. Köprüyü boşlukta görmesi ise doğru yola ulaşmada yaşadığı umutsuzluğun ve yazarın olumsuz ruh halinin en belirgin emaresidir. Bu durumun yaşamında kendisini mutsuzluğa sevk ettiğini ve edeceğini bilmesine rağmen, verdiği sürekli savaşa karşın bu olumsuz durumdan kendini bir türlü kurtaramaz ve çözüm yollarına da sahip değildir. Ali İtir'in yine hayat karşısında bocalaması, kendisi adına keskin doğru çizgiler çizememesi eserde şu sözlerle aktarılır:

Hepsi aklımdan geçer. Ekim sonu. Yapraklar çoktan sararmış ve yere düşmüştü. Buna rağmen gökyüzü masmaviydi. Fakat Ali İtir zihniyle çok meşgul olsa da, asla neyi aradığını bulamıyordu. Namümkün şeyler aklına geliyordu: İki tarafı rüzgârda garip bir şekilde hışırdayan kavaklarla çevrili uzun, dar bir yol.(B.S.M:24)

Sözlerde ekim ayının yazar üzerine düşen hüznü yanı, ruhsal anlamda kendini ne denli kötü hissettiğinin bir kanıtıdır. Ali İtir üzerinden peşine düşmüş olduğu kimlik arayışı, cevabını bir türlü veremediği ve bu noktada doğru kararlar alamadığı hayal gücüne takılır. Çünkü gerçekliğe ulaşmada hayal gücü yazara göre mümkün görünmeyen cevaplarla kendisini hep yarı yolda bırakır.

Yine aklından bir türlü çıkaramadığı ve çözüm noktasında çaresiz kaldığı kimlik sorununa neden olan yabancılaşmadan kaynaklanan izler eserde şöyle aktarılır:

Yine bir fantezi: ‘ Kimliğinizi görebilir miyim?’ Nasıl bir dondurucu ve baskın bir ses ki karşı gelmek namümkün. (B.S.M:139)

Kendi kurmaca dünyasında aklını her daim meşgul eden kimlik sorununa dair ipuçları yazarın çoğunlukla kendi Ben’ine yönelerek konuşmasıyla verilir. Bu durum kendini toplumdan soyutladığının ve topluma yabancılaştığının göstergesi olarak yorumlanabilir. Çünkü eserde Ben- Anlatıcının sorunları kendi kendine çözme veya başkalarıyla paylaşmama özelliği vardır.

Ben Anlatıcının “öz-ben”ine ulaşma uğruna verdiği savaşta gerçekliği konusunda şüpheleri ve kuşkuları vardır. Bu kuşkular eserde şu sözlerle dile getirilir:

Bir gün insanlar tekrar bu fotoğrafa bakarlarsa, yine de gerçekliği göremeyecekler, çünkü onların kapılacağı gerçeklik hissi, farklı bir gerçeklik olacak.(B.S.M:85)

Etrafındaki insanların doğruya ve gerçekliğe ulaşmada başarısız olacakları savı yazar tarafından yukarıdaki sözlerle desteklenmektedir. Çünkü etrafındakiler, bu yabancıyı tam olarak anlayamamışlar bu da yazarı bir çıkmaza itmiştir. İnsanların duygularının ve hislerinin gerçeklik algısını değiştirebileceğini vurgulayan yazar, kendi duygu ve hislerinin karşı tarafta bir anlam ifade etmemesi, yazarın bahsettiği asıl gerçekliğin hiçbir zaman yakalanamayacağı sebebine dayandırılabilir.

3.2.2. Yalnızlık ve Tekdüze Yaşam

Büyük şehir denince insanda olumsuz bir his uyandıran öğelerin başında hiç şüphesiz yalnızlık ve monoton yaşam gelmektedir. Büyük kentlerdeki insanların birbirlerine karşı güven eksikliği, zamanın kısıtlı olması insanlara tarif edilmesi zor görünen bir durumu dayatmaktadır. Bu tarz bir hayat insanlara bir cefa, ağır bir imtihan olarak gelmektedir.

Yalnızlık hissi ve tekdüze yaşam, çoğu psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Edebi eserlerde çokça işlenen bu konu bilhassa Franz Kafka'nın hemen hemen her eserinde kendini çabucak ele verir. İki temel eserimizde ele aldığımız bu öge, büyük kent sorunsalına farklı bir perspektif getirecektir.

Savigny Meydanı adlı eserde Ben-Anlatıcı'nın hissettiği yalnızlık acısı şu sözlerle dile getirilmektedir:

Günler kısaydı, aydınlık ve karanlık arasında gümüşü bir sis bulutu içinde akıp gidiyordu. Çok erken karanlık kavuşuyordu. O zamanlar üzerime çullanan yalnızlık duygusundan buraya, beni masalsı lirik bir yere sürükleyen bu yere kaçıyordum.(B.S.M:13)

Yazar üzerine sinen bu yalnızlık hissinden kurtulmak isteğiyle kendisini sessiz bir mekâna atarak huzura kavuşma amacındadır. Bu yalnızlık hissi Ben-Anlatıcı'nın aslında topluma karşı hissettiği yabancılaşma duygusunun emaresidir. Çünkü eserin yazarı farklı bir kültürden gelip yeni bir kültüre ayak uydurma konusunda çok büyük zorluklar çeker. Bu zorluklar bilhassa bu yapıtta eserin kahramanının kendi içine kapanışına neden olup bir türlü bu yalnızlıktan kendini kurtaramaz. Ben- Anlatıcı'nın bir türlü üstesinden gelemediği yalnızlık hissi sık sık gittiği Berlin'deki Paris Bar'dan çıkışı sonrası şöyle dile getirilir:

“Paris Bar”ın kapısından çıktığımda tekrar kendimi büsbütün yalnızlığın içinde yıldızsız soğuk bir gecede buldum.(B.S.M:133)

Savigny Meydanı'nda yazarın sürekli uğradığı, birçok yabancı arkadaşının bulunduğu Paris Bar'ında kendisini mutlu hissetmekte ve bir süre de olsa yalnızlığından kurtulmaktadır. Ancak bu sürekli uğradığı yerden her çıkışında kendisini yine bir türlü alt edemediği yalnızlığın kollarında bulmaktadır. Çünkü yabancı bir memlekette kendisi de yabancısıdır.

Yine yazarın tekdüze yaşamından sıyrılıp kendini biraz olsun huzurlu hissettiği Paris Bar'ında Alman arkadaşı Max'e yalnızlığından şöyle bahseder:

Bizler de birer insanız. Yalnızlık ise en kötüsü. Beni hiç dinlemiyorsun, Max!(B.S.M:57)

Her insan farklı kökene, kültüre ve millete sahipse de ortak nokta olarak bir insan olduğu gerçeği ve bu farklı kültür, kökenden gelen insanların birbirlerine karşı mesafe

koymamaları, tam tersine bir insan olarak birbirlerine yaklaşımları gerektiğini vurgulayan bu sözler önemli bir iletidir. En önemlisi bu iletinin Ben-Anlatıcı tarafından yabancı kökenli birine söylenmesidir.

Eserde yalnızlığın bir üst evresi olan hayattan kopuş, hayatı eğreti bulmak bizlere aşağıdaki şok edici cümleyle hissettirilir:

O günlerde kendimi hayattan dışlanmış hissediyordum. (B.S.M:14)

Bu sözlerden eserin kahramanının bir türlü üstesinden gelemediği yalnızlık hissini hayatı kendisinin ayakları altından ne denli kaydırıldığını ve kahramanı psikolojik olarak nasıl etkilediği sonucuna ulaşabiliriz. Gerçekten de büyük şehir hayatının insanda bıraktığı yalnızlık hissini ürkütücü boyutlarını bu sözler güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Yazar ayrıca insanın özgür “Ben”inin nasıl makineleştirildiğini ilginç bir örnekle söyle verir:

multi kültür = moda + müzik + mutfak = multi prensip + multi standart = multi model = multi norm. Hurra ich bin genormt! (yaşasın ben de normlaştırıldım)”
(B.S.M: 146)

Bu sözler, insanların nasıl birbirine benzer tipler meydana getirilmeye çalışıldığının, monotonlaştırılıp nasıl bir makineye dönüştürüldüğünün göstergesidir. Yazar, kendisini de tek tip insana dönüştüren bu makineleşmenin bir parçası olduğunu “ben de normlaştırıldım” diyerek okuyucuya vermektedir. Modern dünyanın insana sunmuş olduğu yeni trendler insanın hayatını zenginleştirip çeşitlendirmekten ziyade insanı tek düze bir çizgiye sevk etmekte ve yaratıcılığını öldürmektedir.

3.2.3. Ezilen Kadın

Tarih boyunca birçok kültür ve gelenekte erkek her zaman özne, kadın ise ona bağımlı bir varlık olarak görülmüştür. Örneğin, Michelet ‘Kadın şu bağımlı varlık...’ der. ‘Eflatun, Tanrıya önce kendisini köle değil de özgür bir insan, sonra da kadın değil de

erkek yarattığı için şükretmekteydi, der (Beauvoir,1980:25) Kutsal kitaplara da konu olan kadın ikonu için Barnabas³² İncili'nde şu sözler geçer:

Allah Havva'ya da şöyle konuştu: Ve Şeytan'a kulak asıp kocana yemeği veren sen, seni köle tutacak olan erkeğin egemenliği altında yaşayacak ve doğum sancısı çekip çocuklar dünyaya getireceksin.(Barnabas, 2011: 87)

Tarih boyunca kadının pasifliğe itilişi edebiyatta da çoklukla karşımıza çıkar. Berlin Alexander Meydanı'nda kadınların ekonomik sıkıntılar nedeniyle Berlin sokaklarında kolay para kazanmak olarak gördükleri fuhuşa yöneldiklerini, değersiz birer figür olarak görüldüklerini, hiç arzu edilmeyen sözlere maruz kaldıklarını kolaylıkla çıkartabiliriz. Şimdi eserden bu değerlendirmelere ait eserden örnekler göstermeye çalışacağız.

Kahramanımız Biberkopf, ayakkabı bağcığı sattığı sırada bir bayanla tanışır. Tanıştığı bu bayan, Franz'ın Polonya'lı sevgilisi Lina'nın amcası Otto Lüders tarafından zorla değerli eşyaları alınan kadındır. Otto Lüders'in hırsızlık anında kadın için söylediği şu sözler çok dikkat çekicidir:

Lanet olası, domuz karı, bir de matem elbisesi giymiş. En iyisi suratına tokatı indirmek. Benimkinden iyi yanı yok! Kadının yüzü ateş içinde. Sağ yanağı kıpkırmızı, sol yanağı kireç beyazı.(B.A.M:99)

Kahramanımız Franz'ın hapisten çıktıktan sonra bir kadınla birlikte olma isteği nedeniyle kadın ve Franz arasında geçen diyalog ilginç ve bir o kadar da düşündürücüdür:

Elsasser caddesinde yürüdü."Gönül eğlendirmek kaç, küçük hanım?" Siyah saçlı, güzel. Kalçaları yerinde. Çıtır çıtır. Simit gibi. "Çok komiksin, tatlım. Mirasa mı kondun?" "Hem de nasıl. Üç mark da ekstradan sana." "Niçin olmasın?" Fakat korkuyordu da.(B.A.M:29)

20'li yıllar Berlin hayatı çoğu insan özellikle bayanlar için son derece zorluk içermektedir. Ekonomik geçimi sağlamanın, hayata tutunmanın hiç kolay olmadığı bu şehirde kadınlar kolay bir iş gibi görünen ama çoğunun başka bir seçeneği de olmadığı fuhuşa sürüklenmektedirler. Ayrıca eserde üç beş kuruş için kendileri için söylenen ağır

³² Bir anlatıma göre Hz. Muhammed'in müjdelendiği, yasak Barnabas İncili'nin basımından habersiz olan Vatikan, yayım satım gününden hemen önce haberdar olunca acilen aldığı bir kararla kitabın satıma sunulacağı her kitapçının önünde yüzlerce kişilik kuyruklar oluşturularak tüm basımlarının alınıp imha edilmesi şeklinde rahip ve rahibelere talimat vermiş, sonrasında gücünü kullanarak kitabın yeni baskılarının yapılmasının önüne geçmiştir. (Barnabas,2011:18)

ithamlara ses çıkaramıyor bu da onların daha da ezilmesine neden oluyordu. Kadınların sadece cinsel hazzı bastırmaya yönelik bir obje olarak görülmesi, onların görüşlerine önem verilmemesi eserde ulaşacağımız bir diğer çıkarımdır.

Evli olmayan erkeklerin cinsel ilişkileri konusunda pek kötü düşünülmez, ancak Staub'un da söylediği gibi evli erkeklerin başka kadınlarla cinsel ilişkileri ise bir ayrıcalıktır ve tehlikelerle doludur. Ayrıcalığı seven ve isteyen kişi de bu tehlikelerin sonuçlarından sorumludur.(B.A.M:116)

Toplum düzenini yansıtan en önemli öğelerin başında gelen aile yapısının bozukluğu evli çiftlerin ahlaki ve ailevi değerlere sahip çıkmadığı bu sözlerden açıkça anlaşılmaktadır. Erkeklerin evliyken dahi farklı kadınlarla birlikte olabileceği algısı ahlaki erozyonun derin boyutlarını bizlere göstermektedir. Yine buna ekleyebileceğimiz sanayileşmeyle birlikte maddesel objelere duyulan hazzın artması, insanlarda cinsel isteğin hat safhalara ulaştığını, erkeklerin evliyken bile cinselliğe karşı doymak bilmeyen güdü ve eğilimlerinden çıkartabiliriz.

Sonra günün birinde adamın biriyle tanıştı, bir süre sonra da bir başkasıyla. Kardeşim farkına varana kadar. Ne mi oldu, ne olacak? Karısından hesap sormaya kalktı. Görecektiniz sonunda dayak yemiş köpek gibi kuyruğunu bacaklarının arkasına sıkıştırdı, çekip gitti. Bir daha eve girmesine izin yoktu.” “Ne, eve girmiyor mu?” “Girmek istiyor, fakat yengem böyle budala herifle artık işim yok, diyor. Hem eve beş kuruş getirmiyor, hem de hesap sormaya kalkıyor, karısı para kazanınca.”(B.A.M:232)

Yine Weimar Cumhuriyeti döneminde erkeklerin kadınları para kazanan bir nesne olarak görmeleri, kadınların ellerine bakmaları, onların sırtından geçinmeleri okuyucunun kafasında soru işareti bırakan kesitlerdir. Kadınların her türlü şiddete maruz kaldıklarını özellikle erkeklerin çıkarları uğruna yönlendirilip köle gibi kullanıldıkları gözlemlenmektedir.

Berlin Savigny Meydanı'nda kadınlar hakkında çok keskin sonuçlara ulaşmasak da eserde geçen şu sözler göçmen kadınların Alman toplumuyla bütünleşemediğini açıkça ortaya koyar:

Affedersiniz, fotoğrafınızı çekebilir miyim? Başörtülü kadın çok şaşırılmış halde bakarak el işaretleriyle reddeder. Almancam yok, fotoğraf hayır.(B.S.M:149)

Dil bilmek bir topluma uyum, bütünleşme konusunda önemli bir işleve sahiptir. Kültürlerin kaynaşması, kültür değiş-tokuşunun olabilmesi için dil önemli rol oynar.

Yukarıdaki sözlerden Almanca bilmeyen göçmen bir bayanın kendini ifade etme konusunda ne denli zorlandığını bu da farklı kültürün kaynaşması noktasında büyük bir engel olduğu yazarın okuyucuya vermek istediği iletidir. Yazar, eserde göçmen bir kadını işaret ederek, bilhassa göçmen kadınların toplumda arka planda kaldıklarını vurgulama düşüncesi vardır.

3.2.4. Siyasi Zıtlıklar

Büyük şehirlerin farklı görüşteki insanları bir arada barındırması büyük şehrin olumlu birçok yönünden biri olarak görülse de bazen bu düşüncelerin aykırı ve muhtelif yönü bakımından insanları birbirinden uzaklaştırır ve insanlar arasındaki nefreti arttırır. Eserde Franz Biberkopf ile muhalif grup arasında görüş ayrılığının apaçık göstergesi olan şu sözler zıtlaşmanın derinliğini gözler önüne serer:

Devrim? Bayrağı muşamba kılıfına sok, dolaba kaldır. Annene terlikleri verdirt, kıpkırmızı kravatını çıkar. Siz devrimi hep çenenizle yaparsınız. Sizin cumhuriyetiniz... Bir iş kazası! (B.A.M:75)

I. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya çok büyük bir siyasi değişim geçirmiştir. Yeni bir sistemle yeni bir devlet kurulmuştur. Bu yeni sistem, bir ilki gerçekleştirdiği için bazı olumsuz yönleri sahiptir. Bu olumsuzluğun yanı sıra dünya ekonomisindeki yaşanan ekonomik buhran, insanların kafasında bu yeni düzenin eleştirisine sebep olmuştur. Yani Weimar Cumhuriyeti rejiminin, Rusya'da gerçekleşen ihtilal gibi bir devrimle ortadan kalkmasını savunan insan sayısı hiç de az değildir. Dolayısıyla devrim savunucuları, Cumhuriyet rejimini küçümseyip Alman halkını ileriye götürmeyeceğini düşünürler.

Almanya'daki siyasi sisteme ağır eleştiri, Almanya'ya gelmesi gereken köklü değişimi ve devrimi savunucuları tarafından şu sözlerle dile getirilir:

Bak Rusya'ya. Lenin'e, orada birlikler, sanki macunla tutturulmuş gibi. Fakat bekleyelim hele. "Kan akmalı, kan akmalı, kolum kadar kalın kan akmalı.(B.A.M:76)

1920'lerde Almanya'da Cumhuriyet rejimine rağmen insanlar mutsuzdurlar. Çünkü ekonomik buhran bilhassa alt sınıfı çok ezmiştir. Ayrıca zengin ve fakir arasındaki gelir adaletsizliği ezilen bu sınıfın tepkisine yol açar. Rusya'da gerçekleşen Bolşevik

ihtilalına de gönderme yaparak, bu siyasi sistemin Almanya'ya gelmesini savunan kişi sayısı azımsanmayacak derecededir.

Franz'ın barda tanımadığı birinin huzursuzluk çıkarıp müzisyenden yüksek sesle bir şarkı çalmasını ister. Franz isteklerinin ne olduğunu şu sözlerle tahmin eder:

Ya 'Internationale' ya da 'Arkadaşlar Işığa', özgürlüğe gidelim şarkısını tabii bu arada yeni şarkılar öğrenmemişlerse.(B.A.M:78)

Müzisyenden duymak istedikleri bu şarkılar da devrim çağrısı yapan, insanları devrim yapmaya cesaretlendiren sosyalist şarkılardır. Yalnız bu devrim yanlılarıyla cumhuriyet yanlılarını karşı karşıya getirir. Eserde birçok yerde bu ihtilaftan örnekler bulmak mümkündür.

Yine böyle bir ihtilaf, devrimi savunan insanlarla Alman vatanseverliğini bağıra bağıra haykıran kahramanınız arasında şu sözlerle gerçekleşir:

"Bir çağırma, gürüldeyen gök, şakırdayan kılıçlar ve kıyıya vuran dalgalar gibi: Ren nehrine, Ren nehrine, Almanların Ren nehrine. Bizler, hepimiz onun koruyucusuyuz! Sev vatanını, kapat çeneni! Dimdik ve sadık duruyor, Ren'deki nöbetçiler!"Her şey geride kaldı, biliyoruz. Şimdi burada oturuyoruz ve yaşam güzel, her şey güzel...(B.A.M:81)

Ren Nehri, Alman ulusalcılığının ve birliğinin sembolü olarak karşımıza çıkar, edebiyatta da bu sembol sıklıkla işlenmiştir. Örneğin Genç Almanya akımının önemli temsilcilerinden Heine, "Lorelei"³³ şiirini tekrar ele alarak Alman ulus bilincini ve değerlerini Alman halkına aşılamağa ister. Şiirin ikinci kıtasında şu sözler Ren Nehrini anlatır: "Hava serin, kararmak üzeredir; Ren nehri akmakta sakın sakın; Parıldayan dağın zirvesidir. Işığında akşam güneşinin." Yukarıdaki sözler de Biberkopf'un Alman vatanseverliğini ön plana çıkararak, devrim savunucularına karşı çıkar.

³³ 1801 yılında, Şair Clemens Brentano'nun Loreley (Lorelei) adlı romantik Balad'ı yayınlanır. Bu Balad'da, Bacharach bölgesinden, sevgilisi tarafından aldatıldığı için canına kıymak isteyen çok güzel bir kadın vardır. Piskopos, kadının güzelliği ve zarafetine hayran kalır ve onu, Manastıra gönderir. Yolculuk sırasında kadın, sevgilisinin sarayına son bir kez dönüp bakmak için kayalıklarda durur. Bu şekilde sevgilisinin de kendisinden uzaklaştığını gördüğüne inanan kadın, çaresizlik içinde kendini Ren nehrinin dalgalarına atar. Rhein hikayelerinde, Brentano konuyu mutsuz Bayan Lurley'in kayalıklara oturup, uzun sarı saçlarını taraması ve gemicileri felaketlere sürüklemesi olarak değiştirmiştir.(<http://www.loreley-info.com/tue.php>)

Her ne kadar kahramanımız Almanya'daki vatanseverliği savunup devrime karşı çıksa da barda yemek yediği sırada içinden şu sözleri geçirerek kurulu düzeni eleştirmektedir:

İnsan yaşamını sever, anasının karnında olduğu sürece... Sonra devlet baba, sabahtan akşama ne yapacağını söyler sana. Seni kısıkaca alır, yakana yapışıp seni yola sokar, kanunlar ve yasaklar ile! Birinci emir; sökül be adam! İkinci emir: Kapat çeneni! Böylece yaşarsın karanlıkta, hapı yutmuş bir insan olarak.
(B.A.M:79)

Sanayi öncesi ve sonrası, insanların devletten beklentileri çok değişmiştir. Sanayi devrimine kadar devletin temel görevi iç ve dış güvenliği sağlaması olarak düşünülürken, daha sonra bu durum değişmiştir. Sanayi devrimi ve burjuvazinin ortaya çıkmasıyla devletin ekonomik görevleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde devletten, başta mülkiyet olmak üzere temel hakları koruması, ekonomik yatırımların alt yapısını hazırlaması beklenmiştir. Ekonomik gelişmeler, gelir paylaşımındaki adaletsizliğin artması, 20.yüzyılın başlarından itibaren, iki önemli devlet anlayışını doğurmuştur. Yukarıdaki sözlerde de bu sorunun açıkça vurgulandığı görülmektedir ve devletin işlevi ve görevlerinin insanların zihninde değişmiş olması, onları farklı devlet yapılarını bir düzen olarak kabul etmeye ya da yeni devlet düzenlerini düşünmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda sosyalist devlet düşüncesinin temelleri atılmıştır. Bu anlayışa göre tüm üretim araçlarına sahip olan, özel mülkiyeti reddetmesi, güçsüzlere yardım etmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırması gerekmektedir. Bakıldığında kulağa hoş gelen bu sözler, Berlin'de 1920'lerde birbirine zıt iki kutubu karşı karşıya getirmiştir. Sosyalizmi savunanlar ve Cumhuriyet destekçilerini. Eserde devletin insanı sömüren yapısı ağır bir dille eleştirilmektedir.

Eserde yansıtılan hiciv, sadece cumhuriyete ve komünizme karşı değildir, ayrıca kapitalizm düşüncesine yönelik de karşı bir hoşnutsuzluk rahatlıkla tespit edilebilmektedir:

Eskiden Rusya'da curnalcılar vardı, çok para kazanırlardı. Bir başkası da sesini yükseltiyor:"Bizde de başka türleri var. En yukarıda, yemliğin kenarında oturup, aşağıdaki işçileri kapitalistlere satan ve karşılığında para alan. Orospulardan farklı değil. Hatta onlardan da kötü."(B.A.M:80)

Alt tabakanın kapitalist düzende, siyasi belirleyiciler tarafından burjuva sınıfına ezdirilmesine göz yumulması eserdeki eleştiri yelpazesinin konu dağarcığındadır.

Yazar, böyle bir durumun etik kurallara yakışmadığının altını çizerek, kahramanın ağzından bu kişileri çok kötü sözlerle itham etmiştir. 1920’li yıllar Berlin’de rüşvet olaylarının sıklıkla yaşanması bu cümlelerden kolaylıkla çıkartılabilir.

3.2.5. Üslup

İki eser üslup bakımından ana hatlarıyla incelendiğinde kimi zaman benzerlikler kimi zaman ise çok büyük farklılıklar göze çarpar. Bir modern roman olma özelliği taşıyan Berlin Alexander Meydanı, bir olay üzerine kurulu öyküleyici bir anlatıma sahiptir. Yazarın yer yer çok çarpıcı gözlemleriyle ve betimleyici unsurlarla anlatılan eser, Berlin’in konuşma dilini de yansıtmaya açısından anlaşılması zor olup, günlük hayattan kesitleri sunmasıyla okuyucuyu sıkmaz.

Bir polisiye roman olan Berlin Savigny Meydanı’nda ise, bir olaydan ziyade bir durum söz konusudur. Eserde yansıtılan kişisel ve sosyal yorumların yanında, duygu ve hayallerin ağır bastığı görülmektedir. Dahası eserde zaman ve mekân belirsizliği eserin karmaşık bir hale gelmesine neden olur. Çoğunlukla yazarın ruhsal yönünü deşifre eden durumsal anlatılarda pek fazla görmediğimiz “merak” ögesi bu eserin en can alıcı parçasını oluşturmaktadır. Karmaşık yönünün ötesinde eserin okuyucuyu sürekli merakla sevk etmesi, okuyucunun kafasında sürekli soru işaretleri bırakması, eserin en önemli özelliği olarak görülebilir. Yapıtın diline değinecek olursak, bir Göçmen Edebiyatı eseri olmasından ötürü anlaşılır ve sade bir dile sahiptir. Ayrıca polisiye bir eser olması sebebiyle her şey okuyucuya açık bir şekilde verilmez, bu eserin genel anlamda üslubunda da ortaya çıkar.

Döblin’in ustalıkla eserinde yansıttığı gözlemleri ve tasvirleri eserde şu sözlerle verilmektedir:

Yerde diz çökmüş adam ayağa kalkıyor. Dizi ağrıyor. Domuz hemen haşlanmalı, içi temizlenmeli, parçalara bölünmeli, hiç ara vermeden. Şef, iyice besili, ağzında piposu dumanlar arasında geziniyor. Kapının yanında bir reklam asılı: Büyükbaş hayvan sevkiyatçıları balosu. Kernbach orkestrası. Bir başka reklam: Germania salonunda boks maçları. Giriş 1, 5 ila 10 mark arası.. Büyükbaş hayvanların pazara getirilmesi: 1399 sığır, 2700 dana, 4654 koyun, 18864 domuz. Pazarda satış: sığırlar iyi mal, danalar satışı kolay, domuzlar önce iyi sonra az, yağlılar pek gitmiyor.(B.A.M:128)

Sayısal verilerin yapılan gözlemin gerçekçiliğini ve inandırıcılığını ortaya koyması ve dönemin şartlarını nesnel bir şekilde yansıtması açısından önemli bir işleve sahiptir. Kısa cümlelerle ifade edilen basit, anlaşılır anlatımın okuyucuyu sıkmadan kafasında canlandığı Berlin resmi, öyküleyici ve betimleyici bir anlatımın örneklerini oluşturur.

3.2.5.1. İç Monolog

İki eseri üslup açısından incelediğimizde eserlerde göze çarpan ayrılan yönleri anlatmaya çalıştık. Alman edebiyatının Berlin Alexander Meydanı'nda ilk kez ustaca ele alınması nedeniyle ayrıntılı ele alınması gereken iç monolog ve montaj üslup tarzları bu çalışmada yansıtılacaktır.

İç monolog üzerine Frenzel (1953:58), Alman Edebiyatı'nın gelişmesinde Almanya dışından özellikle iki romanın önemli rol oynadığını öne sürer. Bunlar Marcel Proust'un(1871-1922) "Suche nach der verlorenen Zeit" ve James Joyce'nin(1882-1941) "Ulysses" romanlarıdır. Her iki yazar ve eserleri de Henri Bergson aracılığıyla Natüralizm'e zıt bir kavramdan etkilenmişlerdir. Burada insanda hatıraların gücüyle geçmiş yeniden canlandırılmıştır. James Joyce'de ilk defa Edward Dujain'de denenilen, fakat daha çok "Ulysses" adlı eserde popüler olan iç monolog tekniği ortaya çıkmıştır. Bu iç monolog tekniği çağrışım yöntemiyle geçmişi ve geleceği bir dönemde birleştirmiştir. Bu iç monolog, sadece yeni zaman kavramını tasvire yaramaz, aynı zamanda psikanaliz yardımıyla içgüdü dünyasının anlaşılmasına yarar. İnsan, modern bir hayat tarzının örnek tipi olarak görülmektedir. Yazarımız Alfred Döblin bu iç monoloğu James Joyce'nin Ulysses adlı çalışmasından esinlenerek bu eserinde çok iyi bir şekilde işler.

Eserin hemen başında Biberkopf'un Berlin'deki yaşamdan ötürü içine düşmüş olan korku ve bu korkudan bir türlü kendini kurtaramayışı onun kendi iç sesine yönelmesini sağlamıştır. Teselli niteliğinde sözler eserde şöyle aktarılır:

Franz, saklanmak mı istiyorsun? Dört yıl saklandın. Yürekli ol! Çevrene bakın. Bir gün saklanmanın sonu gelir.(B.A.M:13)

Alfred Döblin tarafından eserde kullanılan iç monolog öyle ustaca işlenmiştir ki gerçek olay kolayca eserde kendini belli eder. Eserin kahramanı kimi durumlarda kendini

cesaretlendirmek için kendi kendine konuşmakta, böylece eserin en etkili unsuru diyebileceğimiz iç monolog ortaya çıkmaktadır.

Berlin Savigny Meydanı'nda da çok sıkça rastladığımız iç monolog bilhassa Ali İtir karakterinin kendi kimliğini sorguladığı topluma güvenini yitirdiği anlarda okuyucuya verilir. Eserin hemen başında söylediği şu sözler, içerisinde yaşadığı ikilem ve iç monolog için iyi birer örnektir:

Ben o değilim, Herkes beni o zannediyor, ama kesinlikle ben o değilim!(11).
İnansanız da inanmasanız da ben o değilim! (B.S.M:12)

Kanalda ölü olarak bulunan ve dillerde dolaşan Ali İtir'in kendisinin olmadığı, bir türlü sesini duyuramadığı çevresindeki insanlara sessiz çılgınlıklarını kendi içine yönelerek duyurmaya ve rahatlamaya çalışır. Bu aslında toplumla zıtlaşmasının kendi içerisinde bir direnişin, meydan okumanın mücadelesi olarak yorumlanır. Yazarın iç dünyasını ve düşüncelerini okuma konusunda iç monolog anlatım tarzı çok yardımcı olmakla birlikte yazar ve eserin kahramanını ayırt etme konusunda bizlere elzem deliller sunar.

3.2.5.2. Montaj

İki eserdeki üslupta bahsedilen farklılıklara rağmen, üslupta kimi zaman ortak yönlere rastlanır. Bu ortak yönlerin en göze çarpan özelliği montaj tekniğidir. Montaj tekniği edebiyatta bir bütün oluşturmak için parçaları takıp birleştirme, bir araya getirme işlemi olarak adlandırılmaktadır. Eserde kurguyu, geçmiş ve günümüzü hatta kimi zaman geleceği bir araya, bir bütün haline getirme hususunda çok önemli bir işleve sahiptir.

Dilin çeşitli anlatım alanlarından aldığı; borsa raporları, reklamlar, hukuk metinleri, şarkılar ve tekerlemeler gibi birbiriyle doğrudan ilişkisi olmayan parçaları yan yana getiren Döblin, o yılların resim alanında sıkça kullanılan kesyap tekniğini yazıya uyarlamıştır. Ayrıca iç konuşma ve bilinç akışı gibi modern tekniklere de yer veren yazar, örneğin "Alexander Meydanı"ndaki yaşam çerçevesi içinde, çağımızda bireyi tehdit eden iç ve dış tehlikeleri anlatır. Bu nedenledir ki Alexander Meydanı geçen yüzyılın en önemli kent romanlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Berlin'de bulunan Spandauer Brücke Caddesi 10 numaradaki arazi planının açıklanması eserde şöyle verilmektedir:

Spandauer Brücke Caddesi 10 numarada, ön cephesine bir rozet ilave edilecek, Berlin, merkez belediyesi sınırları içindeki yapının planı, ekleri ile birlikte herkes tarafından tetkik edilebilir. Bu süre içinde her kişi ilgisi dahilinde itirazda bulunabilir. Merkez belediye encümeninin de itiraz hakkı vardır. Bütün itirazların merkez belediyesinin Kloster Caddesi 68 numaradaki binasının 76 numaralı odasına yazılı yapılması şarttır.(B.A.M:42)

Eserde gözümüze çarpan ilginç detaylar, eserin titizlikle ele alındığına dair önemli bilgilerdir. Bu bilgilerin sayısal verilerle desteklenmesi, eserin nesnelliğini ve gerçekçiliğini artırmaktadır. Ayrıca kullanılan dilde gerçeklik, açıklık ve somutluk kendini açıkça belli ettirmektedir.

Loeser ve Wolf'un mozaik tabelasını aşağı indirmişler. Fakat 20 metre ileride duvarda duruyor. Loeser ve Wolf, Berlin- Elbing, her zevkte en iyi kalite, Brasil, Havana, Meksika, küçük puro, No. 8, tanesi 25 fenik, Kış şarkısı, 25'lik kutusu 20 Fenik, No.10, küçük purolar, karışık, Sumatra bu fiyata en iyi mal, 100'lük kutularda 10 fenik. 50'lik tahta kutular, 10'luk karton kutular, dünyanın her ülkesine gönderilir, Boyero 25 fenik...(B.A.M:154)

Hatta yazar Berlin'de o dönemde bir mezbahanın konumu, işlevi ve üretim için gerekli malzemedeki şu sözlerle bahseder:

Kentin kuzeydoğusunda, Eldenaer caddesi ile Thaer caddesi arasından Landsberger caddesinden Cothenius caddesine kadar uzanıyor, binalar, hangarlar ve ahırlar kent mezbahasının. Kapladığı alan 47,88 hektar, Landsberger caddesindeki binalar hariç 27083492 marka çıktı sadece mezbaha binası 19410648 mark tuttu. Mezbaha ve et toptancıları birbirinden ayrılmayan ekonomik bir bütün. Yönetim heyetinde iki belediye meclisi üyesi, bir kaymakamlık görevlisi, 11 belediye memuru ve 3 halk temsilcisi var. Çalışanların sayısı 258. Hepsi de memur. Baytarlar, muayene edenler, damgalayanlar, yardımcı baytarlar, yardımcı muayeneciler, idari memurlar, işçiler.... (B.A.M:125)

Berlin Savigny Meydanı eserinin başlığı ve anlatımının enine boyuna incelenmesiyle varılan sonuçlardan birisi; eserin Döblin'in Alexander Meydanı'ndan esinlendiği gerçeğidir. Bu esinlenme kendini bilhassa montaj tekniğinin Döblin'inkine benzer şekilde başarılı bir şekilde yansıtılmasıdır. Günlük gazeteye yansıyan göçmen işçiler hakkında şu sözler bu savı doğrular niteliktedir:

500.000 misafir işçi uğurlanıyor:

Yer/İstanbul. Almanya'ya işçi olarak gelen, 500000 Türk'ten biri olan Necati G. dün İstanbul Yeşilköy Havaalanından Türk çalışma bakanı Ali Rıza Uzuner, Alman Başkonsolosu Dr. Adolf Sonnenhol ve Federal

Almanya İş ve İşçi Bulma Kurumu Başkanı Josef Stingl tarafından coşkuyla uğurlandı. Josef Stingl, Giresunlu bir seyyar satıcı olan, işçi Necati G.' ye bir televizyon hediye etti. Çalışma bakanı, Hessen'de çelik fabrikasında çalışacak olan işçiyi her iki yanağından öptü ve ona iyi yolculuklar diledi. Yeni evli, üç aylık bir kızı olan Necati G. heyecan ve sevinçten konuşamadı ve bayıldı. Daha sonra çalışma bakanı Ali Rıza Uzuner bir konuşma yaptı. Konuşmasında umarım ileriki yıllarda gönderilen işçi sayısı iki katına çıkar sözü yer aldı. (B.S.M:47)

22 Temmuz 1972 yılında yayımlanan gazetede bu sözler bir kanıt niteliğinde olup geçmişten günümüze ışık tutmaktadır. Bu tarihsel doküman eserdeki konu ve öğelerle çok ustaca bağlanmıştır ve bir tutarsızlık göze çarpmaz.

Yine 1972 yılında Stern – Magazin isimli bir dergide Almanların göçmenler üzerine merak duygusundan kaynaklanan ilgileri değişik ve ilginç gözlemlerin dergi ve gazete kupürlerinde yer almasını sağlamıştır.

İstanbul'da iletişim bürolarının önünde Türkler Almanya'ya gelebilmek için sağlıklı idrar suyu satın alıyorlar. Bununla ilgili bir fotoğraf: bir cami silüetinin önünde dizili bir şekilde poz veren altı Türk. (B.S.M:114)

Farklı kültürden insanların bir araya gelmesi kültürel rekabete ve kültürel kıyaslamalara neden olmuş bunun sonucunda toplumlar arasında“en iyi ya da en gelişmiş kültür sorgusu insanların düşüncelerini meşgul etmiştir. Bu kıyaslamanın farkında olan yazar bu düşünceleri önyargılar yönünde değerlendirerek, iki kültürün farklı yönleri değil de tam tersine ortak paydalarını ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

3.2.6. Kahramanlar

İki esere bakıldığında kahramanlar arasında bariz bir fark göze çarpar. Franz Bieberkopf fiziki açıdan güçlü bir yapıya sahipken, Ali İtir tam aksine zayıf ve kısa boyludur. Eserlerde iki kahraman arasında fark şu sözlerle ortaya konur:

Önce çimento fabrikası işçiliği, sonra mobilya hamallığı yapmış, iri- yarı, dış görünüşü kaba Franz Biberkopf Berlin'e gelmişti. Babası tesviyeci olan bir kızla tanışmıştı. Sonra bu güzel kızdan sokak kadını yapmış ve bir kavga esnasında yaralayıp, ölümüne neden olmuştu. Cezaevinden çıkınca, bütün dünyaya ve de kendine, namusu ile yaşayacağına yemin etmişti.(B.A.M:38)...Elini yüzüne götürüyor. Yüzü toplu. Güçlü bir erkek. Eti budu yerinde. Konuşan yok. Susuyorlar.(B.A.M:81) O hiç kimseden korkmaz. Yumruklarım var benim. Bak şu adalelere...(B.A.M:150)

Bu sözlerle Franz Biberkopf karakteri fiziksel görünümü itibariyle, dünyaya bileğinin gücüyle karşı koyacak kadar kuvvetli; eski bir hükümlü, nakliye işçisi ve toplum tarafından dışlanmış bir insan olarak okura tanıtılır. Franz Biberkopf, güçlü fiziki yapısının yanı sıra insan ilişkilerinde bilhassa kadınlarla olan iletişimde başarısı ve yetisiyle öne çıkar. Kadınlara karşı nazik tavırları ve onları mutlu etmek uğruna sarf ettiği cabalar, Biberkopf'un önemli özelliklerindedir. İnsanlara karşı hep iyi niyetli oluşu, onlara sonsuz güveni bir diğer önemli özelliği olarak eserde belirtilse de bu özelliğinin bedelini her durumda ağır bir şekilde ödemektedir. Namuslu bir hayat sürdürmeye yönelik vermiş olduğu sözler, insanlara karşı iyi niyeti ve sonsuz güveni nedeniyle her defasında sekteye uğramıştır. Örneğin; ilk olarak güvenini sarsan, Polonyalı sevgilisi Lina'nın amcası Otto Lüders tarafından ihanete uğraması, ikinci olarak da bilmeden karışmış olduğu kaçakçılık olayında sadık bir dost olarak bildiği Reinhold tarafından arabadan atılması, bunun sonucunda kolunu kaybetmesi, üçüncü olarak da sevgilisi Mieze'nin yine Reinhold tarafından öldürülmesi, onun hayata tutunamayışının önemli delilleridir. Bakıldığında güçlü bir karaktere sahip olan Franz, her defasında kaybeden olmuştur ve sözünü bir türlü yerine getirememiştir. Bu olumsuz gelişmelerden sonra Franz, iyi niyetini ve insanlara karşı güvenini yitirir, etrafa kuşku ve korkulu gözlerle bakar hale gelir.

Franz karşılaştığı her bir sorunun ardından kendini toplumdan uzaklaştırıp içkiye sarılması ise Franz'ın en zayıf nitelikli özelliği olarak eserde verilmektedir. Ama her defasında kendini toparlayıp hayata meydan okuması ve bu noktada bir çaba içine girmesi takdir edilesi bir özelliği olarak görülür. Örneğin hapisten çıktıktan sonra yeni doğan Franz'dan hayata açmış olduğu yeni sayfadan eserde şu sözlerle bahsedilir:

Korkular unutuldu. Tegel, kırmızı duvarlar, inlemeler ve daha başka şeyler unutuldu. Yeni bir yaşama başlayacağız! Eskisi rafa kalktı. Franz Biberkopf yine sahnede! Prusyalılar neşeli. Bağırıyorlar, yaşasın! diye.(B.A.M:36)

Franz'ın kendini motive etme, zayıf yönünü giderme adına kendi kendine söylediği sözlere eserde sık sık rastlarız. Aslında bu sözler, karakterin içinde yaşamış olduğu zayıf ve güçlü özelliğinin birbiriyle zıtlaşması gibidir. Onun güçlü yönü her daim ağır basıyormuş gibi gözükse de toplum, çevresindeki insanlar, dönemin ahlaki yapısı tarafından bu güçlü özelliğinin yavaş yavaş yitirildiği gözlemlenir. Bu da eserin sonunda Tegel cezaevinden çıkmış Franz Biberkopf'tan hiç bir eser kalmadığını, tam

tersine hayat karşısında her zaman ezilmiş, bir türlü hayata tutunamamış, kendi içinde yorgun bitkin bir karakterin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Göçmen Edebiyatı eserlerinde sıklıkla karşılaştığımız Ali ismi, insanlarda olumsuz bir his uyandırır. Bu olumsuzluğun dini temellere dayandırıldığını göz önünde bulundurursak bu isim insanlarda daima ezilen, hayata tutunamayan sıfatları çağrıştırır. Ali ikonu ayrıca eserlerde kültürel, sosyal ve ekonomik bileşekten yoksun, kendi benliği hiçe sayılan, inkâr edilen travmatik bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Eserde ise ölmüş, cinayete kurban gitmiş, varlığı ve yokluğu bir ifade etmeyen, toplum tarafından dışlanmış, mazisi acılarıyla dolu olmasına rağmen, geçmiş konusunda hiç bir bilgiye sahip olamadığımız, kendi özüne bir türlü ulaşamamış, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü kuramamasından ötürü daima kendi benliğini eleştiren olumsuz nitelikleri barındıran bir karakter olarak tanıtılır Ali İtr.

26 Aralık 1973'te eyalet sınırındaki kanalda bilinmeyen bir ölü bulundu. 1,65 boylarında, kumral bir yüze ve koyu saçlara sahip, tahminen bir Türk olan şahıs polisin yoğun tahkikatına rağmen hala teşhis edilemedi. Ceset, koyu kahverengi bir manto, mavi bir gömlek ve ince yaz ayakkabıları içindeydi.(B.S.M:17)...Alı İtr burnunu kaşır, Aschbach Kola içer. Kulüp lokalinde devrim stratejileri müşaveresinde öğrencileri dinlerken dehşetengiz esner/geğirir. (B.S.M:92)

Ali İtr karakteri tasvir edilirken diğer insanlardan ayrıldığı burnunu kaşması, Aschbach kola içmesi, geğirmesi gibi özellikler onun Alman toplumu için aykırı bir tiplene olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ali İtr'ın insanların kendisine dair düşünceleri ve yorumları üzerine kafa yorması kendi yaşadığı ikilemi de gözler önüne sermesi bakımından son derece önemlidir ve kendi gerçekliğini de şu sözlerle hiçe sayar:

O zamanlar Kreuzberg'te dillere destan idim. Bazıları bana şefkat gösterirdi, bazıları beni yalancı olarak anardı ve yine bazıları benim sır dolu kişiliğimi över ve yaşadıklarımı bire bin katarak adeta bir efsane olarak anlatırdı. Hepsinde küçücük bir gerçek durur ama aslında ben dedikodulardan ibaret bir kişiyim.(B.S.M:13)

İnsanların sözleri üzerine kendi gerçekliğini oturtan karakterin ne kadar zayıf bir yapıya sahip olduğunu, kendi düşünceleri, görüşleri değil de etrafındaki insanların hayatını biçimlendirip şekillendirdiği bu sözlerle açığa vurulur. Kahramanın kırılğan, duygusal, çekingen yönünü de göstermesi ve kendi kimliğinden bizlere izler sunması da ayrıca önemlidir. Bu karakteri çözümlenmek ve onun hakkında yorumlar getirmek okuyucu için

bir hayli zordur, çünkü karakterimiz her şeyden şüphe duymakta, sözlerinden ve kendi içinde konuştuğu Ben'inden kesin yargılara varılamamaktadır.

Eserde kimi zaman Ali İtir üzerine yazar tarafından yapılan yorumlar tıpkı “erdemli olmak için çok uğraşıyordu(B.S.M:23)” sözünden ahlaki değerlerini ve özünü kaybetmeme adına Franz Biberkopf gibi verdiği amansız gayreti rahatlıkla çıkarabiliriz. Kendisinin bir türlü uyum sağlayamadığı, uyum sağladığını hissettiğinde ise kendi özünden ve değerlerinden uzaklaştığını kolayca fark edebildiği bir dünyada kahramanın yalnızlığa itilmesi ve yabancılaşması çıkmaktadır karşımıza.

Ali İtir'in eserde gözlemediğimiz bir diğer özelliği ise kadınlara olan düşkünlüğüdür. Cinselliğe olan düşkünlüğü Biberkopf karakteriyle özdeşleştirilebilir. Her iki karakterde kadınları ruhsal yönden arınma noktasında önemli bir işlev olarak görürler. Bunun yanında her iki karakterin de sevdiği, kendilerini yanında mutlu hissettikleri kişiler vardır. Örneğin, Franz için Mieke karakteri ve Ali İtir için Elfi karakterleri bu figürlerdir. Eserde Ali İtir'in ağzından Elfi için hissettikleri şu sözlerle okuyucuya verilir:

Carmer Caddesine kıvrıldığımda, o günlerde sıkça vakit geçirdiğim Elfi'yi düşündüm, onun anlamlı sözü, ipek gibi saçları ve harikulade düzgün fiziği üzerine düşündüm.(B.S.M:50)

Eserde verilen bu özellikleriyle Elfi kahramanı etkilemiştir. Dahası eserde şaşırtıcı bir şekilde eserin kahramanını etkileyen onda cinsel istek uyandıran kadın figürü daima Alman bir bayan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali İtir bu bayanlarla iletişim kurarak kendisi için farklı görünen Alman kültürünü çözme çabasındadır.

SONUÇ

Alfred Döblin'in Berlin Alexander Meydanı ve Aras Ören'in Berlin Savigny Meydanı isimli eserlerinde irdelenen büyük kent sorunsalında varılan sonuçlar ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir:

Endüstri devrimi insanlığın tüm yaşamını kökten değiştirmiştir. Endüstrileşmeyle birlikte teknik ve bilimdeki ilerlemelere bağlı olarak malların üretimi ve nakli insanların tahmin edebileceğinden çok hızlı olmuştur. Bu ilerlemeler insanların yaratıcı farklı fikirler ortaya koyabilmesini ve doğanın zorluklarına karşı baş edebilmesini sağlamıştır. Örneğin; buhar makinesinin icadından sonra insanlar hızlı bir şekilde seyahat edebilmiş, önceleri çok zaman gerektiren işler çabucak yapılabiliştir.

Diğer taraftan köklü değişimler ve ilerlemelere rağmen insanların yaşamı olumsuz bir şekilde etkilenir. Sanayi Devrimi ile birlikte taşradan kentlere kitlesel göç hareketi büyük kent sorunsalının ana çıkış noktasıdır. Böyle bir göç dalgası şehir ve taşra arasında istenmeyen bir nüfus eşitsizliğine sebep olur. Şehir nüfusu günbegün artarken taşrada ise bu durum tam tersidir. Bu göç hareketiyle birlikte insanların toplumsal ve kültürel yapısının hızlı bir şekilde değişimi, bu sorunun daha da derinleşmesine neden olmuştur. Derinleşen problemin insan yaşamına hediyeleri(!) yoksulluk, açlık, konut yetersizliği, çıkar kavgası, güvensizlik, salgın hastalıklar, ser sefil çocuk ve yaşlılar, ağır çalışma şartları karşısında bunalan insanlar vb. gelir. Çünkü bilim, ekonomi ve siyasi alandaki hızlı gelişmeler, aynı hızda insanların toplumsal ve kültürel yaşamında değişikliğe neden olmuştur. Bu da insanların ikilemler yaşamasının ve hayattan kopuşlarının emsali olarak görülebilir. Ayrıca büyük şehir hayatı sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sınıfların ve çatışmaların rekabet alanı haline gelmiştir. Örneğin; burjuva sınıfının her geçen gün güç kazanması ve paraya duyulan hırsın günbegün büyümesi işçi sınıfının (proleterya) ezilmesine ve sömürülmesine sebep olmuştur. Sömürülen bu sınıf için büyük şehir hayatı, umut olmaktan çıkıp insanların yaşam mücadelesine ve hayatta kalma savaşına dönüşmüştür. İçlerinde yaşam mücadelesi verilen Avrupa'nın büyük şehirleri, endüstrileşmeyle birlikte tekrar şekillenir, Londra ve Paris endüstri devriminin lokomotif şehirleri olarak görülürken

Berlin, Almanya'nın endüstrileşmeyi İngiltere ve Fransa'ya nispeten geç gerçekleştirmesi sebebiyle büyükşehir silüetine geç bürünmüştür.

İki eserimizin de ana kaynağını oluşturan Berlin, nam-ı diğer (Spree nehrinin Atinası) şehrinin tarihsel süreçle birlikte toplumsal ve kültürel yapısı bu çalışmanın konu dağarcığı arasında bir yer edinebilmiş, sanayileşmenin Berlin üzerine etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Alman birliğinin şekillenmesi konusunda pek önemli bir işleve sahip olan bu kent, aynı zamanda zıtlıkları içerisinde barındırmasından ötürü madalyonun iki yüzü olarak nitelenebilir. Berlin şehrinin tarihi süreçte yaşamış olduğu siyasi gelişmeler bir türlü Berlin'in hak ettiği konuma yükselemeyişinde en büyük engeli oluşturmuş ve Berlin'den geleceğe bakan, ilerleyen ama daima kaybeden olarak söz edilmiştir.

Alfred Döblin Berlin Alexander Meydanı'nda 1920'li yıllar Berlin'ini eserinde ele almıştır. Aslında Döblin, Berlin'de bir meydanı konu ederken, dönemin siyasi, ekonomik yapısını başarıyla yazıya dökebilmiştir. Çünkü kullandığı montaj tekniği, iç monolog ve çarpıcı betimlemeleriyle süslenmiş anlatım tarzı dönemin şartlarının nesnel bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik buhran, siyasi çalkantılar, Nazi ideolojisinin yükselişi, sanayileşmeyle yalnızlaşan ve topluma yabancılaşan insan figürü ve onun ruhsal travmaları eserin odak noktasında yer alır. Berlin'den okuyucuya sunduğu cadde ve insan tasvirlerinin yanı sıra ayrıca sanayileşmeyle birlikte değişen insanın yaşamı, bireyselleşmenin had safhaya çıktığı, ahlaki erozyonun derinleştiği toplum yapısından örnekleri eserde görmek mümkündür.

Bir diğer eserimiz Berlin Savigny Meydanı'nda homojen bir toplum yapısından çeşitli etnik unsuru içerisinde barındıran bir yapıya dönüşen 1980'li yıllar Berlin'ininden izler görülmektedir. Çünkü 1960'li yıllarda değişik ülkelerden çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu göçmenlerin daha iyi bir yaşam umuduyla geldikleri Berlin şehrinde metropol yaşamının çıkardığı sorunlara ek olarak yaşadıkları dil, uyum, yabancılaşma ve kimlik sorunu eserin üzerinde yoğunlaştığı türden konulardır. Kendisi de bir göçmen olan yazarımız Ören'in bizzat kendi tecrübelerinin eserde yansıtıldığı görülmektedir. Dahası Ören, bir yabancı'nın gözünden metropol yaşamının zorluklarını gösterirken bu yabancı'nın kimliğini bulma noktasında çektiği sancuları eserinde başarıyla

yansıtabilmiştir. Bu yabancı geçmiş ve geleceğinden bihaber olan Ali İtir olarak karşımıza çıkar. Kendi kimliğini keşfetme uğruna verdiği savaş daima başarısızlığa uğrar. Eserdeki asıl verilmek istenen şeyin yazarın bizzat kendisinin şimdiki zamanın peşinde olduğu ve bunu yakalamak adına verdiği çabadır.

İki eserde vurgulanan genel öğelere bakıldığında, varılan sonuçlardan en önemlisi, büyük şehirde hayatta kalma adına insanların kişiliklerinden feragat edip zar zor hayata ayak uydurması, buna karşı direnenlerin ise bu sistem karşısında yok oluş sürecidir. Bu yok oluş kendi benini ve değerlerini kaybetme anlamına gelir. Örneğin hem Franz Biberkopf hem de Ali İtir erdemli ve namuslu olma uğruna verdikleri savaşı acı bir şekilde kaybetmiştir. Kendileri için basit ama Berlin yaşamı gerçekliğinde hayalî görünen bu savaştan her iki karakterde yenik çıkar.

Büyükşehir sorunsalını anlama konusunda bizlere ışık tutacak öğeler, iş ve yaşam mücadelesi, ekonomik zorluklar, yalnızlık ve tekdüze yaşam, dini ve ahlaki değerler, suç, sömürülen toplum... gibi iki eserin ortak ve ayrılan yönleri olarak bu başlıklar altında incelenmiştir. Buna ek olarak, Döblin ve Ören tarafından modernleşme sürecinde şehirlerde yaşanan kaos ortamı, ekonomik ve sosyal yapı içerisinde yalnızlaşan, yabancılaşan insanların toplumdan kopuş süreçleri bu iki yapıtta nasıl verildiğine dair izler sürülmüştür.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar

DÖBLIN, Alfred. **Berlin Alexander Meydanı**, çev: Ahmet Arpad, Sel Yayınları, İstanbul, 1996.

DÖBLIN, Alfred. **Ölümsüz Ülkeye Doğru**, çev. E. Türk Eliçin İstanbul, 1968.

ÖREN, Aras. **Berlin Savigny Meydanı**, Elefanten Yay. Berlin, 1995.

ÖREN, Aras, “**Dankrede zur Preisverleihung**” in Heinz Friedrich (hrsg) Chamissos Enkel: **Literatur von Ausländern in Deutschland**, Deutscher Taschenbuch Yay. München, 1986.

Yardımcı Kaynaklar

ALEWYN, Richard, **Ursprung des Dedektivromans**. In Probleme und Gestalten, Frankfurt am Main, 1974.

ALMAN KİTAPÇILAR VE YAYIMCILAR BİRLİĞİ Federal **Almanya'dan Kitaplar**. Dosta Kitaplar Yay. - Frankfurt Kitap Fuarı, Kriftel/Ts,1998.

AYDIN, Ertuğrul. **Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimleri Bilimlerinin Görev ve Özellikleri** içinde: Köksal, Alver, Edebiyat Sosyolojisi, Hece Yay., Ankara,2004.

AYTAÇ, Gürsel. **Çağdaş Alman Edebiyatı**, Babil Yay., Ankara, 2005.

AYTAÇ Gürsel. **Karşılaştırmalı Edebiyat**, Gündoğan Yay., Ankara, 1997.

BARNABAS, İncili. **Hıristiyanlığın Gizlenen Kitabı Barnabas İncili: Hz. Muhammed'in Müjdelendiği Yasak İncil**, çev: Hasan İlhan, Tutku Yay.,Ankara, 2011.

BAYPINAR, Yüksel. **Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek**, Littera Edebiyat Yazıları, Cilt 3. 1992.

BAUMANN, Barbara ve OBERLE Brigitta. **Deutsche Literatur in Epochen**, Max. Hueber Verlag, 2000.

BECKER, Sabina. **Neue Sachlichkeit im Roman. Neue Interpretationen zum Roman der Weimarer Republik**, Stuttgart/Weimar, 1995.

BİERMANN Wolf. **Die deutsche deutsche Frau in Biermann**, Alle Lieder, Kiepenheuer, & Witsch, 1991

BLIOUMI, Aglia. **Migration und Interkulturalität in unseren literarischen Texten**,

Iudicium Verlag GmbH München, 2002.

BORZUTZKY, Sonja. **Aspekte der Großstadtlyrik in Expressionismus**,
Examenarbeit, 2009.

BÖRGER Marlena, **Die Großstadt als Handlungsraum städtischer Kinderbanden
in der Kinderliteratur unter besonderer Berücksichtigung der Zeit der
Weimarer Republik**, 2009.

BRAUNECK, Manfred ve MÜLLER Christine, **Naturalismus: Manifeste und
Dokumente zur deutschen Literatur(1880-1900)** Stuttgart,1987.

BRIAN Ladd(1997), **The Ghosts of Berlin: Confronting German History in the
Urban Landscape**, University Of Chicago Press, 1997.

BRUNHOUSE, Jay. **Maverick Guide to Berlin**. Pelican Yay., United States Of
America, 2008.

BURGAN, Michael. **Berlin Wall Barrier to Freedom** White- Thompson Publishing,
2008.

BÜLBÜL, Melik. **Karl Henckell'in "Berliner Abendbild"1 Ve Tevfik Fikret'in
"Sis"2 Adlı Şiirlerinde İmgelerle Büyük Şehir Sorunsalı** 2007.

BEAUVOİR, Simone De. **Kadın, Genç Kızlık Çağı**, Payel Yay. İstanbul, 1980.

CALVINO Italo, **Günümüz Kentler**, Remzi Kitapevi İstanbul, 1990.

CHIELLINO Carmine. **Interkulturelle Literatur in Deutschland**, Metzler Yay.
Stuttgart, 2007.

CRAIG, Alexander Gordon. **Germany, 1866-1945, Oxford History of Modern
Europe**, Oxford University Press, USA, 1978.

DALIM, Ü. Çiğdem. **Alman Edebiyatında Avangart Dönüşümler**, 2002.

DICKENS, Charles. **Zor Zamanlar**, Çev. Füsun Elioğlu, Oda Yay. İstanbul, 1997.

FRENZEL, Elizabeth ve Herbert. **Daten der deutscher Dichtung chronologischer
Abriß der deutschen Literaturgeschichte**, İkinci cilt Köln,1953.

FRITZSCHE, Peter. **Reading Berlin 1900**, Harvard University Press, USA, 1996.

GENÇTÜRK, Zehra İpek. **Meydanlarda Su Ögesi Tasarımı: Sultanahmet ve
Beyazıt Meydanları İnceleme Yüksek Lisans Tezi**,
<http://www.belgeler.com/blg/1d40/meydanlarda-su-gesi-tasarimi-sultanahmet->

[ve-beya-zit-meydanlari-incelemesi-design-of-water-features-in-squares-a-case-study-onsultanah-met-and-beyazit-squares](#), 2006.

GÖÇER, Orhan(1975), **Kentsel Yoğunluk Bölgeleri ve Sınırlandırma Kriterleri**, İstanbul, 1975.

GOETHE, Johann Wolfgang. **Genç Werther'in Acıları**. çev: Nihat Ülner, Gündoğan Yay. Ankara, 1999.

GÖSSMANN, Wilhelm. **Deutsche Kulturgeschichte im Grundriss**. 1. Aufl. Der Neubearbeitung. Ismaning: Max hueber Verlag, 1994.

HARDER Mathias ve HILLE Almut(2006), **Weltfabrik Berlin, eine Metropole als Sujet der Literatur**. Könighausen& Neumann Verlag, Würzburg, 2006.

HARTUNG, Klaus. **Doppelgesicht. Zu den Paradoxien Berlins**. Rowohlt Yay. Berlin, 1999.

HELMER, Stephen, **Hitler's Berlin: The Speer Plans for Reshaping the Central City**, UMI Research Press, 1985

HEIßENBÜTTEL, Helmut, **Spielregeln des Kriminalromans**. In Jochen Vogt: Der Kriminal Roman. Poetik-Theorie- Geschichte. München, 1998.

HERMANN, Kähler. **Berlin- Asphalt und Licht. Die Grosse Stadt in der Weimarer Republik**. Berlin, 1986.

HERMAND, Jost. **Unbequeme Literatur. Eine Beispielreihe**. Heidelberg, 1971.

HESSE, Hermann. **Boncuk Oyunu**. çev. Kamuran Şipal Y.K.Y İstanbul,1943.

HITLER, Adolf. **Hitler's Secret Conversations 1941-44**. New York Signet, 1961.

HOLLAND, Jack ve GAWTHROP John. **The Rough Guide to Berlin**. Penguin Yay. Berlin, 2001.

KELEŞ, Ruşen ve ÜNSAL Artın. **Kent ve Siyasal Şiddet**. YKY Yay., İstanbul, 1982.

KLAUS, Hartung. **Doppelgesicht. Zu den Paradoxien Berlins**. Kursbuch: Berlin Metropole, 1999.

KRETZER, Max. **Meister Timpe** çev.Acar Sevim. **Sanayileşme ve Edebiyat İlişkileri Açısından Alman Natüralizmi**, İşaret Yay., İstanbul, 1991.

KURZ, Paul Konrad. **Edebiyat ve Reklam İlişkisi**. çev. Arif Ünal, 2005.

- LAMB, Stephen. **Die Weimarer Republik: Im Zeichen des Konflikts.** Königstein Verlag 1978.
- LEIß Ingo ve Stadler Hermann. **Deutsche Literaturgeschichte. Band 9. Weimarer Republik 1918-1933.** München, 2007.
- MCGEE, Terence Gary. **The Urbanization Process in the Third World.** London, 1971.
- MANN, Thomas. **An Alfred Döblin. Gesammelte Werke in dreizehn Bänden.** Frankfurt am Main, 1990.
- METZLER, Schweikle, Günther ve Irmgard. **Literatur Lexicon. Begriffe und Definition.** Stuttgart, 1990.
- MORAN Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri.** İletişim Yay., İstanbul, 2009.
- MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3,** İletişim Yay., İstanbul 2001.
- NELSON, M. Joan. **Migrants, Urban Poverty and Instability in developing Nations:** New York, 1969.
- NEUMEYER, Harald. **Der Flaneur: Konzeptionen der Moderne.** Königshausen & Neumann Verlag, Würzburg, 1999.
- ÖZDAMAR Sevgi Emine. **Seltsame Sterne starren zur Erde,** Çev. Ahmet Baçık, Kiepenheuer & Witsch Verlag, Köln, 2003.
- PLEİSTER, Micha, **das Bild der Großstadt in den Dichtungen Robert Walsers, Rainer Maria Rilkes, Stefan George, und Hugo von Hofmanstahls**
- RİBBE Wolfgang, **Geschichte Berlins, 1987:99** München
- SCHAMI Rafiq ve BIONDI Franco. **Materialen zum Studienangebot: Interkulturelle Erziehung und Kommunikation/ Ausländerpedagogik an der Westfälischen Wilhelms- Universität Münster,** Marianne Krüger Potratz Verlag, Münster
- SCHAUER Melanie(2003) **Vergleich der Großstadtlyrik George Heyms und Tomas Klings,** s.4
- SCHEBERA Schrader, Bärge ve Jürgen(1987), **die goldenen zwanziger Jahre, Kunst und Kultur der Weimarer Republik,** s.29 Leipzig, Edition
- SCHEFFLER Karl(1910): **Berlin- ein Stadtschicksal.** Berlin 1989(Nachdruck der Erstausgabe von 1910), s. 219
- SCHWARZ Ellen, **Der phantastische Kriminalroman,** 2001:124-126

- SEBUKTEKİN, Hasan, **Neden Karşılaştırmalı Edebiyat?** 2006.
- SEVİM, Acar. **Sanayileşme ve Edebiyat İlişkileri Açısından Alman Natüralizmi**, İşaret Yay., İstanbul, 1991.
- SİGFRIED, Hoefert. **Gerard Hauptmann**, Merzler Verlag, Stuttgart, 1974.
- TOLSTOY, Lev. **Kröyçer Sonat** , çev. N. Yalaza Toluy, Varlık Yay., 1992.
- TURAN, Şerafettin. (1995). **Türk Aydını ve Kültür. Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**. Bağlam Yayınları/8, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- WENDLER, Wolfgang. **Die Einschätzung der Gegenwart im deutschen Zeitroman**. **Kaynak alınan asil eser: ROTHE Wolfgang, Die deutsche Literatur in der Weimarer Republik**, Stuttgart, 1974.
- WESZKALYNS, Gisa. **Berlin, Alexanderplatz: Transforming Place in a Unified Germany**, Berlin, 2010.
- YETKİN, Sut Kemal(1985), **Polis Romanlari** Milliyet Sanat, nr 115, s.9
- ZENGİN, Dursun. **Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler-/26/1011/12269.pdf> , 2000.
- ZIMMERMANN, Clemens. **Die Zeit der Metropolen. Urbanisierung und Großstadtentwicklung**, Fischer Verlag, Frankfurt a.M., 1996.
- ZUCKER, Paul. **Town and Square from the Agora to the Village Green**, Columbia University Press, New York, 1959.

Diğer Kaynaklar

- ACARSOY, Gazi. **Ahlak Olmadan Olur mu?:** <http://www.caginpulisi.com.tr/16/10-11-12.htm>, 1994.
- ANSİKLOPEDİKA. **Babil Uygarlığı:** http://www.ansiklopedika.org/Babil_uygarligi, 26. Aralık. 2012.
- BAYSAL, Aliye. **Kent, Kentleşme Ve Kentleşme Nedenleri:** <http://kamuyonetimikaynak.blogcu.com/kent-kentlesme-ve-kentlesme-nedenleri/374244> ,18.07.2008.
- ESKİ AHİT (TEVRAT). **Dille İlgili Dinî Kaynaklardaki Görüşler**. Tekvin, Bap, 11/1-9. http://www.dilbilimi.net/dini_kaynaklarda_dil.pdf .

GLINTSCHERT, Johanne. **Anderes Berlin /III. Bis Mitte 19. Jahrhundert:**
http://www.anderes-berlin.de/html/iii_bis_mitte_19_jahrhundert.html
[Glintschert,2012](#), 7. Ağustos. 2012.

KÖNİG, Felix. **Lorelei:** <http://www.loreley-info.com/tue.php>, 2012.

MCDOWELL, A. Bruce. **Kutsal Kitabın Mesajı 1.** Çev: Seyfettin Kültürel:
<http://www.hristiyan.net/kutsalkitabinmesaji1.htm>, **Vahiy**, 9. Ağustos. 2003.

PANDORA, **Kitaplar Üzerine Yorumlar:**
<http://www.pandora.com.tr/sahaf/eski.asp?pid=75>, 1996.

TEKİN, Ozan. **Abluka Altında Bulunan Batı Berlin'e Hava Köprüsü Kuruldu:**
<http://www.marksist.org/tarihte-bugun/4037-24-haziran-1948-ab-luka-altinda-bulunan-bati-berline-hava-koprusu-kuruldu> , 23 Haziran 2011.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Amasya ilinde doğdu. İlköğretim ve liseyi bu şehirde bitirdi. 2006 - 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. Halen Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.